

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

VÁRKONYI IMRE
ÁGOSTON IMRE
DÉNES GIZELLA
DÉVÉNYI IVÁN
FAZEKAS LAJOS
HEGEDŰS NÁNDOR
HORVÁTH RICHÁRD
KECSKÉS PÁL
KOVÁCH ZOLTÁN
KUNSZERY GYULA
MAGYAR FERENC
NÁDAY MÁRTA
RÓNAY LÁSZLÓ
SOLYMOS IDA
TAXNER ERNŐ
TOLDALAGI PÁL

írásai

1961 NOVEMBER

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
Várkonyi Imre főkapitány helynök: Emlékezés Grösz József kalocsai érsekre	641
Fazekas Lajos: Jelen vagy ércben, vasban..., Kereszt a hegyen (Badacsonyi emlék), (Versek)	643
Kecskés Pál: Gondolatok a mulandóságról és örökkévalóságról	644
Rónay László: Napló, 1945 (Vers)	650
Náday Márta: Az ifjú reggel a hatalmat átveszi (Vers)	650
Horváth Richárd: Keresztény ember a mában	651
Toldalagi Pál: Félálom, 7 óra, este (Versek)	665
Agoston Imre: Parasztmadonna (Vers)	666
Magyar Ferenc: Elvesztett idő (Elbeszélés)	667
Solymos Ida: Adassék meg (Vers)	673
Mihelics Vid: Eszmék és tények (Segítség és dialógus)	674
Egls István: A kis út (A búcsúkról)	679

NAPLÓ

Galamb Sándor hetvenöt éves (*Kunszery Gyula*) 681; A római egyházmegyei zsinat fontosabb rendelkezései (*Kovács Zoltán*) 682; Az olvasó naplója (*Rónay György*) 684; Színházi őrző (Ijjas Antal) 688; Képzőművészet (*Haits Géza, Dévényi Iván*) 690; Zenei jegyzetek (*Rónay László*) 692; Mária-tisztelet a Zengő vidékén (*Dénes Gizella*) 695; Az evangélikusok és a geocentrikus világkép (Sz. E.) 697; Heinrich von Kleist (*Taxner Ernő*) 699; Nagyon szerény megemlékezés Hock Jánosról (*Hegedűs Nándor*) 701; Ferenczy Károly ismeretlen levele (*Dévényi Iván*) 702; Jegyzetlapok (r. gy.) 704 681

Felélős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: Mihelics Vid

Főmunkatársak: Doromby Károly, Pfeifer János, Radó Polikárp.

Felélős kiadó: Saád Béla

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5,— forint.

EMLÉKEZÉS GRÓSZ JÓZSEF KALOCSAI ÉRSEKRE

Alig egy lustrummal ezelőtt siratta a magyar katolicizmus a nagy egri érseknk, Czapi Gyulának elvesztését. Most hasonló nagy veszteség érte. Október 3-án, szentmiséje után váratlanul elhunyt Kalocsa érseke, Grósz József. Amikor a halál híre eljutott az ország katolikusaihoz, szinte mindenki hihetetlennek tartotta, hogy az aranymiséjét csak nemrégien ünneplő főpásztor ilyen váratlanul hagyta itt nyáját. Emberi szemmel nézve az ilyen váratlan és gyors távozás tragikusnak is nevezhető. A hívő lelkek azonban túlnéznek az emberi gondolatokon és mindenben, ami történik, az isteni gondviselés útjait próbálják keresni. Az elhunyt kalocsai érsek közel 33 éven keresztül volt az Anyaszentegyház főpapja, és ez alatt az idő alatt úgy Győrben, mint később Szombathelyen, majd Kalocsán a lelkek igazi főpásztora volt. Aki bármilyen vonatkozásban érintkezett vele, mindig azt érezte lényéből sugározni, amit püspöki jelmondata foglal össze: „Cor pro corde”. Ha három rövid szó leglényegében jellemezhet valakit, akkor ez a három rövid szó tökéletesen jellemezte Grósz József érseket. Jóságos, meleg emberi szíve mindenütt és mindenkor az emberi szíveket kereste és ezekbe az emberi szívekbe akarta az Isten kegyelmét, az istengyermekség nagy értékét elültetni. Láthatóan többé nincs köztünk, de azzal, hogy a kalocsai főszékesegyház kriptájában ráhelyezték a márványlapot arra a sírfülkére, amelyben az elhunyt érsek földi maradványai a boldog feltámadást várják, szeretetet sugárzó és szeretetet váró lényé nem távozott el közülünk. Itt él velünk, tanít és irányt mutat. Amikor róla emlékezünk, nem könnyű gazdag egyéniségéből kiemelni azokat a vonásokat, amelyeket leginkább meg akarunk őrizni. Mégis talán három vonás az, amelyben elsősorban nyilvánult meg jóságos szívének és emberségének felejthetetlen nagysága.

Az első töretlen hűsége az Anyaszentegyház mindenkori fejéhez. XI. Pius pápa nevezte ki őt ortosai címmel püspökké és rendelte segéd-püspököül a nagybeteg Fetszer Antal győri megyéspüspök mellé. Még XI. Pius pápa nevezte ki őt a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzójává, majd később XII. Pius pápa megyéspüspökké. Ugyancsak XII. Pius pápa állította őt a Szent István alapítású ősi főegyházmegye élére és tette a kalocsai egyháztartomány fejevé. Az elhunyt kalocsai érsek nem egy alkalommal mélységes tisztelettel és szeretettel emlékezett meg ezekről a pápákról és ugyancsak hasonló ragaszkodással és szeretettel fogadta a jelenleg uralkodó Szentséges Atya minden megnyilatkozását. Mint a katolikus Egyház főpapja és jelesül, mint a magyar katolikus Egyház első főpapja, úgy papjait, mint híveit minden ünnepélyes alkalommal a Szentséges Atyához való hűsége és szeretetre tanította. Előtünk áll az aranymisés kalocsai érsek, amikor az őt körülvevő papok és hívek előtt fiúi ragaszkodással és szeretettel beszél a jelenleg uralkodó Szentatyról. Milyen örömet okozott neki a Szentatya sajátkezü levele, amelyet aranymiséje alkalmából intézett hozzá. De nem is lehetett más ő, akinek szíve azé az Egyházé volt, amely kicsiny gyermek korától kezdve annyi jósággal és szeretettel vette körül őt és kézenfogva vezette a kisgyermeket a győri Szent Benedek rendi gimnáziumból és a győri püspöki kissemináriumból a bécsi Pázmáneumon keresztül egészen a kalocsai érseki szélig.

A második jellemző vonása, papjainak és híveinek nagy szeretete. Akik ismerték egyházkormányzói tevékenységét, azok tudják, hogy milyen atyai szeretettel tudott bánni papjaival. Talán sehol nem lehetett ezt olyan világosan érzékelni, mint éppen a legszomorúbb aktusnál, az érsek temetésénél. Főegyházmegyéjének majdnem minden papja jelen volt, és siratta a jóságos, melegszívű atya távozását. Ez a jóságos szív akkor is szeretetteljes tudott lenni, amikor főpásztori hatalmát és jogait kellett gyakorolnia. Így tudott fölemelni embereket, így tudott visszafordítani helytelen utakon járókat, akiket talán az erős kéz vagy a rideg törvény véglegesen összetört és elszakított volna. De nemcsak a kálocsai főegyházmegyéjének papjai szerették úgy, mint atyjukat, hanem ugyanúgy szerették őt az ország minden részében. Aranymiséje alkalmából elment a szombathelyi és győri egyházmegyébe is. Ott is felejthetetlen volt az a kép, ahogyan ezeknek az egyházmegyéknak papjai, élükön főpásztorukkal a szeretetnek olyan megnyilvánulását adták, amelyet csak akkor lehet mutatni, ha az valóban az ember legbelsejéből fakad.

Hogy az ország katolikus hívei mennyire szerették és milyen nagyra értékelték papi és főpapi tulajdonságait, azt semmi sem mutatta jobban, mint az, hogy akár főegyházmegyéjében, akár az ország fővárosában, akár pedig másutt jelent meg jóságos alakja, a hívek szeméből sugárzott feléje a szeretet. Még mindnyájan, akik ott voltak, emlékszünk aranymiséjére a budapesti Egyetemi templomban. Az azon résztvevő hívek olyan ragaszkodással és szeretettel vették körül, hogy szinte alig tudott kiszabadulni a hívek gyűrűjéből, akik közelről akarták őt látni, egy-egy jóságos szavát hallani és főpapi áldását fogadni.

A harmadik jellemző vonása, hazájának és népének hűséges szolgálata és szeretete. Anélkül, hogy egy pillanatra is megingott volna az Apostoli Szentszékhöz való hűségében, tisztán látta, hogy a magyar katolikus Anyaszentegháznak ebben a hazában a haza javára és a magyar nép igaz érdekeinek megfelelően kell dolgoznia. Minden megnyilatkozása ezt a gondolatot fejezte ki. Erre mutatott irányt híveknek és papoknak egyaránt. Komolyan vette azt a megállapodást, amelyet a magyar püspöki kar nevében 1950 augusztusában ő írt alá a Magyar Népköztársaság kormányával. Komolyan vette minden felmerülő probléma ellenére is. Pontosan tudta, hogy a problémákat jóakarattal és kölcsönös megértéssel meg kell és meg is lehet oldani. Ezért mindig elítélt és pedig egyértelműen minden olyan próbálkozást, amely ezt a megegyezést vagy nem akarta tudomásul venni, vagy pedig szembe próbált vele fordulni. Pontosan tudta, hogy a katolikus papság és hívek óriási többsége ugyanazt az utat akarja járni, amelyet ő jár, és éppen ezért úgy a magyar püspöki kart, mint a papságot és a becsületesen dolgozó katolikus híveket félreérthetetlenül elkülönítette attól a törpe kisebbségtől, amely semmiképp nem a magyar katolikus Egyháznak javát és érdekét, hanem önös célokat helyezett előtérbe. Azt is tudta, hogy ezeknek cselekedetei nem egy esetben milyen károkat okoznak az egész magyar katolikus Egyháznak. Neki pedig tisztán fogva az volt a kötelessége, hogy amit az Isten reá bízott, azt maradéktalanul megővja. Tette ezt egész szívvel és teljes akarattal.

Komoly aggodalommal szemlélte a világpolitikában lezajló eseményeket. Tudta, hogy az egész emberiség és annak minden szép alkotása és nemes törekvése forog kockán. Ezért hozta létre az „Opus Pacis”-t, a katolikus békeművet, hogy ezen keresztül is hallassa szavát a magyar katolicizmus, minden háborús örültséggel szemben. Egyértelműen ítélte el az atomfegyverkezést és a háborús uszítást. Erős volt a hite, hogy az isteni gondviselés, amely akarátát embereken keresztül valósítja meg,

azoknak fog erőt adni a kezébe, akik az emberek békés boldog jövődjén dolgoznak. Csak legutóbb említette egy beszélgetés alkalmával: szilárd meggyőződése, hogy nem lesz háború. De ezt nem csak mondta, hanem sokat imádkozott és dolgozott is azért, hogy valóban így is legyen.

Október 3-án reggel szentmiséjében az utolsó evangélium után saját maga mondta hangosan: Deo gratias. Mintha csak azt akarta volna ezzel mondani: hála legyen Istennek, én a pályát megfutottam, a hitet megőriztem és most, amit építettem, azt átadom nektek. Építések tovább, őrizzések és óvjatok minden veszedelemtől. Az örökséget átvettük. Hívó lélekkel bízunk benne, hogy a közülünk az örök hazába távozott kalocsai érsek szerető szíve, mosolygós atyai arca kíséri munkánkat. Erős a hitünk, hogy közbenjár a mennyei Atyánál értünk és kieszközli mindazokat a kegyelmeket, amelyekre szüksége van azoknak, akiknek az Isten akaratából az ő örökségében kell dolgozniuk. Nekünk az a kötelességünk, hogy azt a munkát, amelyet ez a nagy szívű ember végzett és amelynek alappillérei az Anyaszentegyházhoz való hűség, az Egyház papjainak és híveinek szeretete, a magyar haza és nép boldog jövője és békéje voltak, semmilyen körülmények között ne engedjük megzavarni, hanem Isten kegyelméből és minden erőnkől törekedjünk tovább folytatni.

JELEN VAGY ÉRCBEN, VASBAN...

*Téged dicsérlek, Istenem,
ki jelen vagy az emberben,
anyagban, ércben, vasban, mit
szerszámunk formál-alakít.*

*Ki nem csak ünnepet kívánsz,
dolgainkban is mellénk állsz,
ki segítő vagy, s nem büntetsz
kis botlásokért bennünket.*

*Téged kérlek én, Istenem,
segíts a küzdő emberen,
hisz nem rossz ő, csak téveter,
ha bánt is — kibékül Vele...*

*Jelen vagy súlyos kő alatt,
hol felszínre tör a patak,
s ki nedvet adsz a gyökérnek,
a fának, s színt a levélnek...*

*— S ősem, ki félt és hitte, hogy
Te vagy: imádtá a Napot,
mert benne látott isteni
hatalmat, s meghódolt neki. —*

KERESZT A HEGYEN (BADACSONYI EMLÉK)

*Meredek úton jöttem fel ide. —
A csúcson kereszt áll, fényben, magasan.
— Sziklapárkányon állok, s nyugtatom
a végzetes élet-völgy felett magam.*

*Tudom, megölhet egy könnyelmű perc,
ha megmozdulok, a kőpart leszakad.
„Állj!” — mielőtt az utolsó lépést
megtenném —, Jézus, te szólj rám: Nem szabad!*

*A mélység vonz, szédít a zuhanás
gondolata; hátrább, az útra lépek.
S messze, lenn, a hegy alatt bánya van,
látom a kővel megrakott csilléket.*

*Allok nyugodtan — a kereszt alatt,
az vigyáz a tájra, vigyáz az örök
emberre, ki itt jár, s szövetséget
— életben-halálban — Istennel kötött...*

Fazekas Lajos

GONDOLATOK A MULANDÓSÁGRÓL ÉS ÖRÖKKÉVALÓSÁGRÓL

Hulló falevelek zizegése közben a temetőket látogatva, a természet őszi hervadását szemlélve, óvatlanul ránk nehezedik az elmúlás, a halál gondolata. Biológiai nézve, a szervezet életműködésének megszűnése értelmében, a halál általános emberi szempontból nem probléma, hanem tény, amelyet akarva-nemakarva el kell fogadnunk. De ha a halál elkerülhetetlensége ellenére is, kötelességünknek érezzük egyrészt az élet fenntartását, másrészt különbséget teszünk halál és halál között, amikor értékesebbnek tartjuk a hősi, vagy mártírhaltat a könnyelműséggel tönkretett életnél, az ilyenfajta szemléletben már a biológiai tényen túlmenő érték szempont jut kifejezésre, amely a halálban az élet céljához, értelméhez való vonatkozást sejteti meg.

Ha azt a célt és mértéket keressük, amely a halálban beteljesült élet értékét adja, minthogy az ember társas lény, legközelebbiekének kínálkozik az élet célját a társadalomnak tett szolgálatban látni, ami egy bizonyos értelmű halhatatlanságot is jelent, a munkaeredmény, a mű, a teljesítmény fennmaradása, az életnek az utódokban folytatódása értelmében. Azonban a társadalomhoz való vonatkozás mellett az élet egyéni céljának a figyelembevételére készítet annak tudata, hogy az ember mint egyén él a társadalomban, egyéni felelőssége tudatának mértékében várható társadalmi teljesítményének a minősége is.

Testi-lelki egyéniségében az ember lelki életének fejlődése a testi, anyagi világon való fokozatos felülemelkedésében s öntudatának állandó erősödésében mutatkozik. Már az érzékeinket érő külső benyomásra bennünk keletkező érzetek, a színek, hangok s egyéb szemléletes, érzéki tartalmak a testi erők működése mellett egy pszichikai tényező közreműködéséről is tanúskodnak. Tudatunk, eszmélődésünk nem a testi szervezet fiziológiai elváltozását veszi észre, hanem az annak nyomán kialakult lelki képet, az érzetet, a szemléletet, amely bár a dolgok térbeli alakját mutatja, maga nem térbeli kiterjedésű, térbeli mértékkel nem mérhető, nem határozható meg.

S még eredetibb, sajátos módon nyilvánul meg a pszichikai, lelki valóság természete tudatunk nem-érzéki, nem-szemléletes tartalmainál. Ilyenek gondolataink, fogalmaink. Bennük valaminek az értelmét, jelentését, lényegét fogjuk fel s ez nem érzéki, szemléletes dolog. Gondolatainkat éppen az elvontság, a konkrét, érzéki vonásoktól való mentesség s ezzel összefüggésben az egyetemes érvényűség jellemzi, aminek alapján valamennyi, a fogalom alá eső tárgyra vonatkozathatók. Számos fogalmunk érzékfeletti, logikai, matematikai, metafizikai tárgyakra vonatkozik, ezeket nem a szemléletes, érzéki vonások egyszerű elhagyásával, hanem bonyolult elvonásműveletekkel, de ugyanakkor az anyagfeletti jelentés és érvényesség állításával, elismerésével alakítjuk ki. Az ember nem elégzik meg az érzékeivel tapasztalható valóság feldolgozásával, általánosításával, hanem új lehetőségek feltalálásával viszi előre művelődését s általános érvényű eszmék, normák követésével emeli és tartja szinten szellemi életét.

Gondolkodásunkban nagy szerepe van a viszonyításnak, a vonatkoztatásnak, egybevetésnek, összehasonlításnak. Általa állapítjuk meg a dolgok közötti összefüggést, oksági viszonyt, törvényszerűséget, megegyezést vagy különbözőséget. De a viszony-felfogás, még érzéki tartalmak egy-

bevetésénél is, nem pusztán érzéki jellegű, a képzetek társulásával magyarázható jelenség, hanem annál magasabbrendű, a különböző dolgokat, tárgyakat egyetlen egyszerű aktusban összemérő s a köztük levő összefüggést sajátyszerű közvetlenséggel, belátással megragadó tevékenység műve. Ok és hatás, eszköz és cél közötti belső, lényegi összefüggés felfogásának képességével fejlődik a tudomány és kultúra. A bennük megnyilvánuló haladás lényegesen magasabbrendű az állatnak környezetéhez alkalmazkodó ösztönös magatartásánál, mely a belső, lényegi összefüggés belátásának hiányában emberi értelemben vett haladásra képtelen.

A megismeréshez hasonlóan, az ember szükségleteit, igényeit, vágyait kifejező törekvések egyrésze az érzéki, ösztönös síkon mozog, de a lelki élet fejlődésével egyre határozottabban jelentkeznek az akarat képessége, mely az ösztön kényszerű nyomásával szemben, az ösztön felett fejelemző erejét érvényesíti, különböző lehetőségek, indítékok összemérésével, értékelésével a választás képességével rendelkezik s megfontolt és szabadon végrehajtott cselekedeteiért magát felelősnek tudja. A felelősségélményben nyilvánuló szabadságtudat s a maga elé tűzött cél megvalósítására irányuló ember cselekvéstudata más természetű élmény, mint amilyen az izomfeszültség, vagy az automatikus cselekvési készség.

Tudomásulvételük mellett, a megismert tárgyak gyakran érzéseket, érzelmeket váltanak ki bennünk s az érzelmek a cselekvésnek is erős hatású indítói, mozgatói, ellentétes érzelmek esetén a cselekvés gátlói, akadályozói. De a lelki életre jellegzetes különbség az érzelmek világában is megállapítható. Mert a testi benyomásokhoz kapcsolódó érzéki érzelmek mellett vannak az embernek érzékfeletti, szellemi tárgyakra vonatkozó érzelmei is, amilyen egy értelmi probléma érdeklődést keltő, kutatásra ingerlő hatása, a megoldással járó kielégülés érzelme, amilyen az erkölcsi jó tiszteletet és elismerést kiváltó ereje, amilyen a művészi vagy természeti szép gyönyörködtető hatása, amilyen az Istenre vonatkozó vallásos érzelmek gazdag változata.

Az érzéki és szellemi élmények közös alanya, az „én”, nem az anyagi részek, az idegsejtek szerves egysége, vagy összeműködésük produktuma, hanem az idegszervi működés fölé emelkedő sajátos pszichikai alany, az a középpont, amelyre minden lelki jelenség vonatkozik, amely minden lelki tényt áthat mint benne és belőle létrejövő volóságot, amely benyomásait önmagában feldolgozza s megnyilvánulásaira rányomja egyéniségének bélyegét. E sajátyszerű bensőségesség, öntudat, önmagabírási alapján tartjuk az embert „személy”-nek, az öntudatra képtelen lényekkel szemben. Az ember önmagára eszmélése, önmaga tudatosítása a saját tevékenységére visszaforduló, önmagát tárgyként szemlélő reflexió aktusával történik, s ez az anyagi működéstől lényegesen különböző tevékenység, aminek feltétele a kiterjedéstől, az anyaghoz kötöttségtől való szabadság, az öntevékenység képessége.

A gondolkodás, akarás, öntudat tényeiben az anyagi működéstől lényegesen különböző, sajátos tevékenység tapasztalata alakította ki azt a filozófiai meggyőződést, amely az emberi lelket a testtől különböző szellemi valóságnak tartja, amely bár a testhez kötött s a testben fejlődik, mégsem merül abba alá oly mértékben, hogy a test halálával el kellene pusztulnia, hanem anyagfeletti természete miatt képes a test elmúlása utáni fennmaradásra.

Megerősítést nyer ez a meggyőződés az ember erkölcsi életének, értékötörekvéseinek a tapasztalatából is. Erkölcsi rendeltetéseként hordozza magában az ember a benne rejlő erők, képességek kifejlesztését, az „emberré válás” igényét és követelményét, embersége lehetőségeinek meg-

valósítását. Ebben a törekvésében a mulékony, csak rövid időre kielégülést nyújtó gyönyör- és hasznossági értékeknél mélyebben ragadják meg lelkét, maradandóbb kielégülést nyújtanak és magasabb, szellemi képességeit segítik kifejlődésre azok az értékek, amelyek nemcsak testi vagy anyagi igényeit elégítik ki, hanem abszolút, feltétlen érvényt kifejező erejükkel ragadnak meg, amilyen az igaz, a jó, a szép, a szentséges. Az emberiség magasabb szellemi kultúráját az abszolút értékek iránti elkötelezettség, az értük való küzdelem alakította ki s az egyéni ember is életének értelmét elsősorban abban látja, ha eleget tett az abszolút értékek emberségét igazabbá, jobbá, nemesebbé tevő felszólításának. Nem juthat el minden ember a magasabb szellemi műveltségre s aligha birtokolhatja valaki annak valamennyi ágát, de az erkölcsi jószágot, becsületességet a romlatlan lelkiismeretű ember olyan követelménynek érzi, amely békét és boldogságot ad s annak megsérülése lelki sebet ejt rajta.

Az abszolút értékek sokkal mélyebb tartalmat rejtenek magukban, mintsem az ember időben határolt földi életében oly mértékben birtokukba juthatna, ami törekvései legmélyebb indítójának, a boldogságvágyának megfelelne. Sőt, az élet tragikus lehetőségei mellett a megérdemeltnek látott boldogság helyett inkább boldogtalanság, megpróbáltatás lehet az ember sorsa. Ha a valóságot nem a véletlen játéknak, hanem egy magasabb Értelem művének tartjuk, amelynek törvénye a kifejlődésre törekző erők, tendenciák megvalósulása, úgy elutasíthatatlanul jelentkezik az a meggyőződés, hogy a szellemi természeténél fogva halhatatlan emberi lélek örök értékek birására irányuló törekvése célhoz jut az örökkévalóság tér- és időfeletti világában. Ezt a meggyőződést megerősíti annak figyelembevétel, hogy az ember képességeit a tárgyakra irányuló aktsaival fejlesztí ki. Intenzív tárgy-megragadásnál, amilyent az abszolút értékek kíváltaknak bennünk, énünk a tárggyal azonosul, eggyé válik, a tárgyat, az eszmét lelkiileg magáévá téve, általa gazdagodik, létében gyarapodik. Az élete tartalmává vált érték érdemessé teszi az embert arra, hogy az értékkel s az annak létalapját, hordozóját képező abszolút Valósággal kialakult bensőséges életkapcsolata fennmaradjon a test elmúlása után, hogy szellemi lelke részesévé váljon az örök értékvilágnak.

De nem lehet teljesen jelentéktelennek tartani azt a meggondolást sem, amely arra hivatkozik, hogy a mindenségben nincs abszolút megsemmisülés, hogy minden változás átalakulás, formaváltozás. Ha a részeire bomló anyag újabb összetételnek, alakulásnak lesz szülője, nem lehet rosszabb sorsa a szellemi létnek, amely egy személyes én birtoka s amelyről feltehető a test közvetlen közreműködését nem igénylő szellemi tartalmainak fennmaradása s a test elmúlásával a megváltozó létfeltételekhez való alkalmazkodás képességének megszerzése.

A magára hagyatkozó érznek határai vannak, amelyeken nem juthat túl. A végső kérdések, amilyen a lélek halhatatlanságának a kérdése is, kézzelfogható tapasztalattal nem igazolhatók, de nem is vethetők el egyszerűen azok a következtetések, amelyek az ember természetének megfigyeléséből létenek és rendeltetésének értelmét igyekeznek megfejteni. Ha csak a filozófiai gondolkodás keretei közt maradunk, el kell ismernünk, hogy még a közvetlen tapasztalati tényekkel foglalkozó szaktudományok is a tények végső feltételeire vonatkozólag feltevésekkel kénytelenek megelégedni.

Mint az emberi lét végső kérdéseire általában, a halál és a halhatatlanság kérdésére is, felsőbb világosságot a kinyilatkoztatás derít. Belőle tudjuk, hogy Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtetette s végső céljául a vele való egyesülést adta. Isten, az élet szer-

zője, az embernek eredetileg teljes emberi, testi-lelki mivolta szerint az örök életet szánta s teremtesekor a halhatatlanság természetkívüli adományával ajándékozta meg erkölcsi fejében, az első emberben, ha az az élet Urától, Istentől való függésének elismerését kívánó próbát kiállotta volna. A hittudósok véleménye szerint Isten ezáltal nem érvénytelenítette volna az emberi lét fiziológiai törvényeit, az ember nem élt volna örökké a földön, hanem Isten a természeti törvényeknek olyan irányítást adott volna, hogy azok az ember földi életének bizonyos eltöltése után azt a változást hozták volna létre, amely a jelen üdvrendben a test feltámadásával következik be.

A halhatatlanság ajándékát a kinyilatkoztatás szerint az ember bűne által veszítette el, azzal, hogy teremtményi mivolta elismerése helyett olyanná akart lenni, mint az Isten (Gen. 3. 5). Ennek következtében a „bűn zsoldja a halál” (Róm. 6, 23), a természet törvénye mellett egyszersmind a bűn büntetése. Benne fájdalmasan és félelmetesen kifejezésre jut az élet Urával és Forrásával szembeszálló embernek önmagában való tehetetlensége, végeessége, elmúlást nem akaró életvágyának nyugtalansága, létének fenyegetettsége és bizonytalansága. Mindebben megérezzük, fel fogjuk a bűn lényegét: az élet Eredetétől, Forrásától való elszakadást. A halálnak ez a fájdalmas tudata hatja át különösen az ószövetség írásait, így a zsoltárok a mulandóság felett kesergő énekeit.

Új értelmet kap a halál Krisztus eljövételével. Megtestesülésével magára vállalta az emberi sorsot az azzal járó halállal együtt. A halál, melyet a tőle való félelem véres verejtékétől a keresztfeszítés szörnyű kínjaig elszenvedett, Krisztus bűneinkért vállalt engesztelő áldozata. Isten igazságos s irgalmas egyszersmind. A bűneinkért való elégtételt azért kívánja, hogy irgalmas emberszeretetről bizonytságot adjon. Szenvedésének vállalásával együtt, Krisztus tudatában van annak, hogy halála Isten üdvözítő emberszeretetének kiárasztását s önmaga megdicsőülését eredményezi. Halálának közeledtével így imádkozik: „Atyám, eljött az óra. Dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. Hatalmat adtál neki minden ember fölött, hogy mindenkinek, akit neki adtál, örök életet adjon” (Jn. 17, 1—2).

Krisztus megdicsőülése és felmagasztalása következett be feltámadásával. Általa bizonyossá lett, hogy a halál, mely büntetésképpen eredetileg az Isten szándékolta örök élet elvesztését jelentette, Krisztus isten-emberi engesztelésének erejéből a megdicsőült élet szülőjévé lett. Ezért mondhatja Szent Pál a halál büntetés jellegével az Isten kegyelmével visszaszerzett örök életet szembeállítva: „A bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban” (Róm. 6, 23).

Ugyancsak Szent Pál általánosan elfogadott tanítása értelmében a keresztség szentsége által Krisztus titokzatos testébe tagozódunk be. (Róm. 6, 3—8), Krisztus életet szerző halálának érdeme által, szabad, öntudatos életünkkel Krisztus életének válunk emberileg lehetséges értelemben részesévé. A keresztyén élet legmélyebb mivolta szerint Krisztus követése, a Krisztusban megtestesült Istennel való lelki-kegyelmi egyesülés, Krisztusban elrejtett élet. A keresztség szentsége veti el az ember lelkében az örök élet magját, csiráját, s a többi szentség rendeltetése annak kibontakoztatására segítése. A bérmlás lelkünk megerősítése a hit szerinti élet-hez és tanúságtételhez. Az oltáriszentségnek az örök életet tápláló erejéről maga Krisztus mondja: „Aki eszi az én testemet és issza az én vére-met, annak örök élete van és én feltámasztom az utolsó napon” (Jn. 6, 54). A súlyos bűn elkövetésével a „halál” állapotába jutott lelket az

őszinte bűnbánat által Isten kegyelme támasztja fel az istenközösség életére. Rendeltetése szerint benne lüktet az örök élet árama az egyházi rend szentségében a krisztusi kegyelem közlését szolgáló hatalommal, s magában foglalja azt a házasság szentsége is, a házastársak kölcsönös lelki megnemesülését, megszentelődését adó erejével s gyermekeik Isten országa szolgálatára segítő nevelésében.

Különösképpen rászorul az ember Isten irgalmára, kegyelmére testi erőinek megfogyatkozásával, halálos veszélyben. Ebben a súlyos állapotban van segítségére az utolsókenet szentsége. Mint a lélek gyógyulására szánt kenet, bűnbánattal fogadva a szentség megtisztít a bűntől, s egy-szersmind felkenése a hívőnek Krisztus halálának áldozati szellemével való egyesülésére, arra a tökéletes önátadásra, amely Istentől éppúgy elfogadja a test egészségének visszaszerzését, ha az lelke javára szolgál, mint amilyen készséggel tesz eleget a mulandó földi életből az örök életre elszólító hívásának.

Az örökkévalóság tudatában élő keresztény élethez főképp a szent-ségekből merítő kegyelmi erő mellett hozzátartozik a szenvedésnek, a keresztnek vállalása is (Mt. 16, 24; Kol. 1, 24). S „keresztben” érthető minden, az örök életre érdemet szerző áldozat, önmegtagadás vállalása. Ilyen az erényes élet gyakorlásához elengedhetetlen állandó éberség és küzdelem a bűn veszélye ellen, ilyené válhat a természetfeletti jószándékkal vállalt minden fáradság, lemondás, áldozathozatal, az élet különböző nehézségeinek, megpróbáltatásainak vállalása, a betegségek elviselése. Az ember erőinek ezekkel járó órlódése jelzője, figyelmeztetője végességének, előkészítője a test a halállal bekövetkező elmúlásának. A kereszt teljessé válik a haláltól való félelemmel és aggodalommal, amely a hívő számára nem a megsemmisüléstől való irtózás, hanem a lélek legrejtettebb titkait, szándékait átlátó Isten ítéletétől való félelem. Drámai erővel fejezi ezt ki a „Dies irae” éneke.

De amint Krisztus keresztje feltámadásának és megdicsőülésének lett az eszköze, a keresztény ember hívő lélekkel fogadott keresztje is a megváltódás, az üdvözülés szolgálatában áll. A keresztény aszkézis az önmegtagadást, lemondást, áldozatot nem önmagáért, az önmegsemmisítés kedvéért keresi, hanem eszköznek tekinti a tökéletesebb élethez, a feltámadt és győzedelmes Krisztussal való egyesüléshez. „Hasonló akarok lenni hozzá halálában, hogy eljussak a halálból való feltámadásra”, vallja az Apostol (Filipp. 3, 11). Így a „Dies irae” félelmet keltő hangjai is átmennek és elcsendesülnek az örök nyugalom és világosság reményének és vágyának végső akkordjaiban.

Krisztus halálához hasonlóan, a hívő számára is a halálnak kettős aspektusa van: fájdalmas és félelmetes, de ugyanakkor bizalmat és reménységet keltő. A testi elmúlás fájdalmának bűnbánó, engesztelő lélekkel fogadása az örök élet kapuját nyitja meg, a mulandó élet bizonytalanságából, veszélyeztetetéséből a halál Isten végleges biztonságot adó karjaiba jutás, a földi élettől búcsúzás a mennyei Atya örökkévaló hajlékába fogadtatás, a földi vándor megtérése örök hazájába.

Ez a meggyőződés az élet komoly és felelősségtudattal viselt vállalására készítet. Ennek tudatában az ember nem tarthatja a halált csupán olyan kikerülhetetlen végzetnek, amelyen éppen azért közönnnyel, vagy könnyelműséggel igyekezik magát túltenni, hanem öntudatos vállalással a halált erkölcsi életébe kell beállítania. Olyan határpontnak kell tekintenie, amely erkölcsi képességei kibontakoztatását sürgeti, az erkölcsi önmegvalósításnak, tökéletesülésnek végső lehetőségét jelenti. A halál jelentőségét az öntudatos életterv, az egyéniség kialakításához ma az egzisztenciális filozófia is elismeri és hirdeti.

A keresztyén lelkülettel fogadott halál az ember találkozása Istennel, Birájával és Üdvözítőjével. A földi élet e befejező aktusában az ember lemond mindarról, ami mulandó és Istentől elválaszthatná s tudatában annak, hogy minden képességéről mint használatra kapott talentumról számadással tartozik, visszaszolgáltatóként mindent a Teremtő kezébe. Ezzel teljesíti a vallásosság alapkövetelményét, az Istent feltétlen Urának elismerő imádás aktusát. Vallásos emberek halála gyakran környezetüket is megindító, felemelő istentiszteleti aktus formájában következik be. Azonban senkisé nem láthatja előre halála körülményeit. Bekövetkezhet az súlyos testi gyötrelmek, az öntudatlanság állapotában, vagy teljes váratlansággal is. Ezért ajánlják a lelki élet mesterei az ember életében a halálra való előkészületet, a jó halál kegyelméért való imát, különösen padig a következetes és állhatatos erényes életet. Ennek gyakorlatával szerzett állandó magatartása állapotában kerül Isten elé a lélek, ha már testi erői felmondták a lélek szolgálatát s bizalommal adhatja át magát Isten igazságosságának és végtelen igalmú szeretetének.

A halál tudatától kialakított életkomolyság korántsem jelenti a mulandó, földi élet jelentőségének lebecsülését. Keresztyén gondolkodás szerint életünk a földön megkezdett örök élet, a halállal nem szűnik az meg, hanem a léleknek egy más állapotba jutását jelenti s a test feltámadásával az emberi lét Istentől rendelt végleges formájába jut. A földi élet rejtje tehát magában azokat a lehetőségeket, amelyeket a jószándék örökértékűvé tehet. S ilyenek nemcsak a nagy tettek, hanem a mindennapi élet hűséges köteleességteljesítésében s a legegyszerűbb, jó szándékkal, szeretettel végzett cselekedetben is bennrejlnek az örök életre való érdem lehetősége, amelyről a keresztyéni lélekkel fogadott halál tisztító ereje letörli a mulandóság hozzátapadó tökéletlenségét s előtűnteti azt, amit a lélek mint örökértékű birtokát magával vihet. A megváltás keresztyén értelme a világ jobbá válásának lehetőségét jelenti s az azért való munkát teszi köteleességünké. Szent Pál meggyőződése szerint az ember megművelésére bizott természetnek is „megmarad az a reménye, hogy a mulandóság szolgálai állapotából felszabadul Isten fiainak dicsőséges szabadságára” (Róm. 8, 21).

Határozott megkülönböztetést kíván a halálról való keresztyén fel fogás a halál ama sóvárgó vágyától is, amelyet a halált a Világszellemben való feloldódásként értelmező idealizmus és a keleti misztika némely iránya vall. Ez az értelmezés ellentétben áll a keresztyén személyiség tudattal, s az életnek Istentől mint annak Urától való függésének elismerésével. Mert ennek értelmében az ember a szolga hűségével és állhatatosságával szolgál az örökkévalóságra próbatételként és előiskolának adott földi életben mindaddig, amíg Ura onnan el nem szólítja (Mt. 24, 42—47; Lk. 12, 35—37). Sőt, a halál egykori bekövetkezésének tudata nem menti fel az embert a test gondozásának, megbetegedése esetén a gyógyulására törekvés köteleességétől sem. A betegeket gyógyító Krisztus meggyőző példáját mutatja a testi egészség megbecsülésének s igazolását adja a lelki életre is fontos egészségvédelmi törekvéseknek. A keresztyénység végleges szélsőségeken felülemelkedő szelleme összhangba hozza a test egészségének értékét az élet felett hatalommal rendelkező Isten akaratának tiszteletével.

Gyakran érte már a személyes halhatatlanság meggyőződését az egoizmus vádja, mintha az az ember földi életében teljesületlenül maradt önző vágyainak vigasztalására szolgálna. Azonban igazában önzőnek azt mondhatjuk, aki a maga előnyét keresi mások megkárosításával, nem azt, aki embersége legmélyebb igényeinek teljesüléseiben bíz. A keresztyén

személyiségtudat nem azonos az egyéni érdek önértékűségét hirdető individualizmussal, hanem az embert Istentől társas életre rendelt s a kereszttség által Krisztus titokzatos teste tagjává vált lénynek tekinti. A krisztusi tanítás kielégítő ismerete nem hagyhat kétséget az istenszere-tettől elválaszthatatlan felebaráti szeretet középponti jelentősége, az embertársai java szolgálatában felörlődő élet magas értéke felől. A szentek egyességének hittétele pedig, a földön élő, a megdicsőült s a tisztítóhelyen szenvedő egyház tagjainak összetartozását vallja. S amíg a megdicsőült és a szenvedő lelkek a földön élőket az örökkévalóság fenségére és a halál komolyságára figyelmeztetik, a földön élő hívek a megdicsőült lelkek közbenjárását kérhetik Istennél, s imáikkal, önmegtagadásaik, jócselekedeteik felajánlásával segítségére lehetnek érdemet szerezni már nem képes, Isten igazságának tisztító tűzében eleget tevő testvéreiknek.

NAPLÓ, 1945.

— Barátom, az volt ám a munka, ott fönn
a kékben oldott hegytetőn!
Dudált a szél, az ágak hajladoztak
s a fagy síkálta kék kezünk.

Az erdőt lesve jártunk körbe-körbe,
nyomunkban sirtak a csonka fák,
lehulló sárga könnyük lengedezve
avarból festett szőnyeget.

Embert csak ritkán, tétovázva láttunk.
Bujkálva állt bokor tövében,
és lépteink neszére félve, gyorsan
eltűnt a ködfüggöny mögött.

A nap végével jött a rőttes alkony,
párát csiholt lélegzetünk,
nedves fa füstje volt az enyhülésünk
s a vágyaink — a biztatónk.

Fegyverzaj is volt néha ébredésünk:
kis puska kattánós szava,
aztán a csönd szorongató bilincse...
Egy társunk újra elmaradt.

S telenként, tompa szürke félhomályban
havas föld feltjait lesem,
s az olvadt messzeségbe révedezve
tünt arcukat idézgetem.

Rónay László

AZ IFJÚ REGGEL A HATALMAT ÁTVESZI

A hajnal kilövi utolsó nyilat:
elvérzik az éjszaka;
még gőzölgő szívét a nap felmutatja:
hallgatunk. S az ifjú reggel a hatalmat átveszi.

Náday Márta

KERESZTÉNY EMBER A MÁBAN

A mai ember egyszerűségében van valami gyakorlati vonás, szellemisége felé is: azt nézi, hogy nem elvont-e, hogy használható-e valamely igazság. Ha elvont és nem felhasználható, nincs rá elég vonzó ereje.

A különböző félelmek és bizonytalanságok két végletbe szokták vinni a ma emberét: életkedvét elveszti, vagy hirtelen nagyon ki akarja élvezni az életet.

Minden, ami új, tele van lendülettel és önbizalommal, ami nélkül fenn sem maradhatna és nem terjedhetne. Tele van bátorsággal a feladatok és a jövő felé. Mindezek a tulajdonságok vonzzák, éppen a gondolkodó és többre-törekvő embereket. Viszont pl. a félelmek, az aggodalmak az újtól, az új vívmányaitól, éppen az ilyenfajta emberekre nem hatnak vonzóan. Ez vallási téren is, éppen ezért, fontos szempont. Vallásos emberek okos, bátor, emberi magatartása a kívánatos, nem az ellenkezője ennek. A katolikusnak „weltfähig”-nek, világképesnek, világra valónak kell lennie (Ottillie Mosshamer). „Világos, hogy nem lehet büntetlenül elhagynunk a történelem által kijelölt helyünket... El kell fogadnunk a munka imperatívuszát, amit korunk ránk mér. Az egyén egyetlen választása, hogy engedelmessédjék a kor parancsának” (Ortega y Gasset).

A mai embernek nem sok érzéke van a tekintélyi elv felé. Szereti maga megvizsgálni a dolgokat és maga akar dönteni. Nem szereti az egyházzal szemben sem a nagy dicsérő szavakat, a jogi fogalmazásokat. Sokkal többre becsüli az egyházban, ha az a szeretet, az embersegítés, az emberszolgálat tényeit mutatja fel, a testvériség szellemét.

Egyén és közösség

Nem jó az embernek egyedül lennie, elmagányosodnia. Ez bekövetkezhet lelkileg a sokadalomban is. Ekkor fejlődnek ki a különböző neurotikus esetek. A hívó ember a hívek közösségében is él. Ez a közösség azonban már nem olyan, mint egykor volt. Nem zárt, mint pl. valamikor volt egy-egy plébánia közössége is. Akkor még egymást ismerték, egymástól tartottak, egymást segítettek. Ma azonban ez a zárttság megszűnt. Az élet hullámszik. Az emberek könnyen elmennek egyik helyről a másikra. Különösen városban, nem igen ismerik egymást.

Másféle közösségek jöttek létre, amelyekben azonos felfogású, azonos foglalkozású, érdekeltségű emberek jönnek össze. A hivatás, a foglalkozás, az érdeklődés azonosságán keresztül könnyebb a lelkekhez jutni, mint a merev és idejétmúlt területi elv alapján. De ez nem vezethet sem az emberség, sem a vallás, sem más nevében embernek embertől való elkülönítésére, elidegenedésére, egymás megkülönböztetésére, mert ez nem lenne egészséges. És az általános fejlődés ellen is lenne.

Ha egymást segítik is egy-egy közösség tagjai, így a vallásos közösség is, mégsem elégségesek a hagyományos pasztorációs formák. Személyenként, személyesen, a személyekben kell a hithez eljutni. Ez a mai embernél a legkönnyebben Jézus Krisztus személyiségén keresztül, az Ő megismerésén keresztül megy, az evangéliumok alapján. Azok inspirációjára. Olvasni, ismerni kell őket. Apránként, elmélkedve. Így nyílik meg az ember előtt a krisztusi eszmék mélysége és bontakozik ki a szépségük.

Nem annyira az ismerettel tudunk embertársainkra hatni, mint a meggyőződésünkkel. A pap is, meg a hívó is. Bár az ismeret erős része a meggyőződésnek, de nem minden benne. A mai ember nehezen csatla-

kozik valahová. A közelmúlt szörnyűségei, az ingathatatlannak tartott szokások és értékek pusztulása még itt nyugtalanít a levegőben. Azok is érzik ezt a nyugtalanságot, akik személyesen nem tapasztalták meg a szörnyűségeket.

Nehezen hisz a mai ember. Válogat. Alaposan tájékozódni akar. Bizonyos értelemben eklektikus. Szélesebb a látóköre. Kitágult a világa. Sok minden nyüzsög benne és körülötte, az éterben, és ő bizalmatlan. Foglalkoznia kell az emberekkel annak, aki meg akarja nyerni őket valaminek. És újra kell foglalkoznia. Jól felkészültnek kell lennünk, alapos tudással és tapasztalattal. Fontosabb ezeknél a színvonal, mint a számszerűség. Bizonyos értelemben sokkal hamarabb érnek meg ma az emberek és bizonyos értelemben meg, ami a kiforrott, biztos és szilárd meggyőződést, emberi karaktert illeti, később jutnak el ide. Mindenekelőtt, aki az emberrel beszélni akar, annak *embernek* kell lennie. És nem hivatalnoknak.

A háborúk, a velükjáró idegmegrázkódtatások, az értékek pusztulása, minden megszokottság és rend állhatatlansága, az élet legbensőségesebb dolgainak túlságosan a szem-elé-kerülése, lemeztelenedésük, a titokzatos-tól való megfosztózódásuk: mindez elősegítette az új nemzedékek gyorsabb testi-lelki fejlődését.

A félelmek és ijedelmek, amiket a hidegháborús propaganda szerte-szór a világban, ráhullanak mindenkire, hiszen az éterben szabadon villoghat minden gondolat, legyen az igaz, vagy legyen az hamis, vagy csak félig-igaz, és megterheli különösen azt, akinek gyengébb az idegrendszere. Akiknek az idegeit már kikezdték a szörnyűségek, amelyeken nemrég keresztül kellett mennünk.

Ilyenkor nehéz megkapaszkodni. Nehéz megtalálnunk emberi egyensúlyunkat. Nehéz abszolút és maradandó értékrendszerhez eljutnunk, abban hinnünk és életünket arra felépítenünk.

Az élet dinamikája

Az élet is dinamikus lett, nemcsak az események lüktető egymásutánjától, hanem a technika hihetetlenül gyors előrehaladásától és folytonos fejlődésétől is. Sőt, talán elsősorban ettől lett maga az ember is sokkal dinamikusabb.

Gyorsan utazunk és sokfelé. Gyorsan kell az új és új benyomások százait és ezreit felfognunk, feldolgoznunk, elraktározni. Alighogy megtettük ezt egy-egy sorozattal, máris ott van előttünk, mint új lelki-szellemi-ideg-feladat, a másik. Mindez sokakat könnyen felületesít. Sem idejük, sem kedvük nem marad, hogy a dolgok mélyére igyekezzenek nézni, a lényegükig próbáljanak lehatolni. Torlódnak, száguldanak körülöttünk az események, a történések. Fellazítják lábunk alatt a talajt. Mint a szélvész, könnyen összekevernek bennünk is és körülöttünk is mindent. Talán el is sodornak bennünket. Felületessé tehetnek, kapkodóvá és bizonytalanná. Hogy túl ne csapjon fölöttünk az élet, hirtelen és sűrűn kell határozni és dönteni. Nem érünk rá sokat gondolkodni. Sokszor ingatag és fáradt lesz a döntésünk.

Az életünkben mindig több és több szerepet kapnak a gépek. És ez jól is van így. Mindig több és több munkánkat végzik el helyettünk. Elvégzik a legnehezebb munkákat. És ennek csak örülhetünk. Ugyanakkor azonban az is tény, hogy a gépek pontosan és precízül dolgoznak. Meg csak akkor állnak, ha megállítjuk őket, vagy ha elromlanak. Ebből viszont az is következik, hogy aki velük dolgozik, annak folytonosan erős figyelemre van szüksége, az nem lazálhat, annak szintén pontosan és

kifogástalanul kell állandóan figyelnie és dolgoznia. A munka üteme folytonosabb, a figyelem állandóan feszítettebb lett. Mindez visszahat idegrendszerünkre is. Öntudatunkat is emeli, de jobban ki is fáraszt. Több és mindig több és több lesz a tudásbeli követelmény is az emberrel szemben, velünk szemben.

Nemcsak a hozzáállásunkat, a mozgulatainkat kell ésszerűen hozzáalkalmaznunk a munkafolyamatokhoz, hanem bizonyos értelemben egész életünket is az új életritmushoz. Egyéni, közösségi, családi életünket, szórakozásainkat, szabadidőnket is. Valahogy a mai ember sokkal több emberrel érintkezik, mint a tegnapi ember. Viszont így felületesebbek ezek az érintkezések, hidegebbek, tárgyilagosabbak. Bensőség, melegség, közelség egyre kevesebb lesz bennük. Kevesebb lesz a személyes elem, a barátság. A meghittség visszahúzódik a családba. De itt is meglazulnak, még a legjobb esetekben is, a kapcsolatok. A család élete is nyitottabb lett kifelé.

Problémák a családban

A legtöbb családban, különösen a fiataloknál, dolgozik a férfi is és a nő is. Ennek vannak előnyei és vannak hátrányai. Azon kell lennünk, hogy mindig több legyen az előny és mindig kevesebb a hátrány. Illetőleg, hogy tudjuk ezeket ellensúlyozni.

Az, hogy dolgozik, emeli a nő önérzetét, egyenlőségét. Öntudatát meg gazdagítja. Úgy érzi, hogy inkább partnere tud lenni szellemi vonalon, az élet vonalán, az emberség, a barátság vonalán is élettársának. Nagy összekötő kapocs közöttük, ha tud érdeklődni mindenik a másik munkája után és ha meg tudja érteni azt, ami a másik életét jórészt kitölti, gondolat- és érzésvilágát foglalkoztatja. Szerencsés, ha egy helyen dolgozhatnak. Ezzel a ténnyel sok minden készen adva van.

Persze, ez a kedvező helyzet nem lehetséges az esetek többségében. Ebből származhatnak problémák. A nap legnagyobb részében más emberekkel van együtt az élettárs. Más munkagondokat és munkaörömeiket lát és oszt meg. Más embereket ismer meg, egészen közelről. Akik talán értékesebbek, mint az övé. De már ő is lekötött és azok is lekötöttek. Tanulni kell, buzdítani kell a továbbképzésre, egymást tapintatosan nevelünk kell. Elkerülni azt a veszedelmet, hogy két ember között a családi kapcsolat csak egy-két unalmas és ingerült órára, vagy tisztán a szexuális kapcsolatra korlátozódjék. Mert itt szokott a baj kezdődni, illetve a végete felé továbbfejlődni.

Minden tiszteletünk és megbecsülésünk a családanyáké, a háziasszonyoké. Az ő munkájuk talán a legnehezebb, mert mindennap ugyanaz és azt szokták mondani, hogy látszatja inkább akkor tűnik szemünkbe és elismerésünkbe, ha elmarad belőle csak valami is. Talán a legtöbb lélek és legtöbb szív ehhez kell. Ne feledjék azonban a „múlt idők dicsérei” e téren sem megkérdezni a mai fiatalokat. Nem kell nekik az, amit annyira dicsérnek nekik, a régi családanya, a régi háziasszony-ideál. A háztartás gépesítése, az élelmezés közös megoldása, a konzervek, a félkészételek, a gyermekintézmények fejlesztése vonalán van a jövő. Az új nemzedékek maguk szabják meg maguknak az életformát. Úgy, ahogyan nekik jobban tetszik. Nem a forma a lényeges, hanem a bennelévő lélek, a benneélő ember.

Hogy ez az ember ne legyen „ember én nélkül” (I. Bodamer). Hogy az embernek legyenek szellemi, lelki kapcsolatai is embertársaival. Hogy egyéniség legyen. Hogy legyenek önálló gondolatai, állásfoglalásai. Hogy legyen meggyőződése. Legyen mondanivalója az élet felé, embertársa felé.

Az a veszély, hogy az önálló egyéniség helyébe minden kritika nélkül az újságok, a rádiók, a televíziók, a reklámok, a felszedett hírek egybehányt összevisszasága lép és az ember szinte csak reflexek egymásutánja lesz. Mindent meghallgatni és mindent mérlegelni. Folytonosan gazdagodni, mélyülni, öntudatosodni, nem pedig összezsugorodni és érdeklődéshiányban ellaposodni. Nagyon egymás előtt folyik le szinte egész életünk. A biológiai funkciók mindenkinél egyformák. Az élet sok lehetőséget ad a jóra is, de az elkallódásra is.

Az élet állandóan sürget bennünket. Szinte minden nap tanúságot kell tennünk öntudatunk előtt és kifelé, embertársaink felé, kötelességteljesítésünkkel, munkánkkal, hogy szükség van ránk, hogy érdemesek vagyunk az életre. Nem szabad azonban elvesznünk a külső látszatokban sohasem. Erre biztosíték az, ha állandó bennünk a törekvés, hogy egész emberek legyünk.

Benne a társadalomban

Nem vagyunk egyedül. Társadalomban élünk, amelynek alapelve az, hogy segítsen bennünket, segítsen egymáson is segíteni. Ez azonban nem azt jelenti, hogy helyettünk mindig más gondolkozzék, hogy mi mindenkor az adott pillanathoz alkalmazkodjunk megalkuvásból, haszonlesésből és tevékenységünk a társadalom felé legnagyobb részét csak abból álljon, hogy elfogadjuk tőle az orvost és az orvosságot, a lakás- és életbiztosítást, a nyugdíjat és majdan a tisztességes temetést. Közösségtudatot, közösségi érzést hordozó értékes egyénné kell lennem, hogy a társadalomnak is értékes tagja lehessen, hogy igazi érték legyen az életem. Az értékes egyén és az értékes társadalom termékeny kölcsönhatásban van mindenkor egymással.

Társadalmunknak türelme van az emberhez. Minden becsületes és jószándékú tagját megbecsüli. A tévedőket, a fogyatékosokat meg jóvá akarja tenni. De nemcsak elméletileg, hanem valóban, tesz is értük.

Összehívja társadalmunk az embereket és megkérdezi a véleményüket és megfontolja a véleményüket és ha ez indokolt és széleskörű, elgondolásának alakulásán, ütemén ez meg is látszik. Meghallgat türelmesen minden jószándékú embert. Kíváncsi a véleményére. Kritikai szellemet fejleszt ki az emberekben. Szerepelteti a mindennapi embert is és így a fellépés lázától megszabadítja és emberméltóságának jobban a tudatára ébreszti. Persze, az egyén nem élhet vissza a helyzetével. Nem gyakorolhat csak önérdékű bírálatot, vagy bírálatot tisztán a bírálatért, csak azért, hogy zavart keltsen, vagy puffogó szavak mögé rejtse el igazi gondolatait. Mert ez a veszélye az egyénnek megvan.

A kapitalista társadalomban elhagyatottnak, magányosnak, a maga erejére kegyetlenül odadobottnak érzi magát az ember, ha nem tartozik a napos oldalhoz. Érzi, hogy csak annyit ér az élet hatalmasai előtt, amennyit gazdaságilag, hasznavehetősége szerint ér. Egyénisége, személyisége a hatalmasokat nem érdekli. Illetőleg: félnek kifejlődött és öntudatos emberségétől. És éppen ezért, mindent elkövetnek, hogy ennek kifejlődését akadályozzák és hátráltassák. Nemhiába hagyták pl. a gyarmataik népeit olyan szellemi nyomorban, analfabétizmusban és akadályozták szántszándékkal a tudományos emberfők kifejlődését közöttük.

A kiszolgáltatottság megteremti a létfélelmet. S aki folyton fél a holnaptól, kénytelen félni, az kétségbeesett dolgokba is képes belevetni magát. Másik oldala ennek a lét üressége és unalma. Ilyen esetekben nem lesz ritka az öngyilkosság sem. Cél, lendület, tartalom kell az embernek. A munka útja, melyen a saját boldogulásához is eljut: előrehúzó út, jó út,

az élet erejének útja. Mi, hívő emberek tudjuk, hogy minden, ami pozitív érték, minden, ami igazán jó az embernek: mindez Isten-akarta útja és tevékenysége is az embernek. „Hajtsátok uralmatok alá a földet...”

A régi embert a vallás, a teológia, a filozófia irányította inkább, az új embert, a technika korának emberét meg inkább a természettudomány, maga a technika, az iparosodás, a gépesítés, a gyakorlati lélektan és a társadalomtudomány. A ma embere ismerni akarja mindenekelőtt a társadalmat, amelyben él, ennek erőit, törvényeit, a gazdasági törvényeket, az emberi lelket, a természetet és mindezt nemcsak megismerni akarja, hanem meg is akarja hódítani, szolgálatába akarja állítani, alakítani akarja és hatalma alá hajtani.

Vajon nekünk, hívő embereknek, félnünk kell-e ettől az új kortól? Aki hisz a Gondviselésben, az tudja, hogy Isten akarata ellenére nem lehet semmi sem a világon. Isten lépked a történelemben. Az Ő léptei nyomán a hitünkben világosság támad. Ő adta a feladatokat, tehát erőt is fog adni hozzájuk. „Hűséges az Isten: Ő hívott meg Fiának, Jézus Krisztusnak, a mi Urunknak közösségébe” (I. Kor. 1, 9.).

Hogyan is ítélte saját koráról kb. száz esztendővel ezelőtt *Renan*, aki vágyban az Isten közelében maradt még akkor is, amikor már nem tudott benne hinni? „Szeretem a múltat, de irigylem a jövőt. Minél később kerül valaki erre a bolygóra, annál jobb lesz neki. *Descartes* a helyét nem lelné örömeiben, ha valami mai nap íródott sovány kis fizikai vagy csillagászati értekezést olvasna. Az iskolásfiú ma olyan igazságokról tud, melyekért *Archimedes* az életét adta volna. Mit nem adnánk érte, ha lopva bepillantathatnánk egy könyvbe, melyből az elemi iskola gyerekek fognak tanulni száz év múlva” (*Ifjúságom*).

És milyen önérzettel szól a szerzetes *Campanella* († 1639): „Ó, ha tudnád, mit mondanak a csillagászat, mit a zsidók és más népek prófétái alapján erről a mi századunkról, melyben száz év alatt több minden történt, mint négyezer év alatt! Több könyvet nyomtattak ebben a században, mint ötezer év alatt és mit mondunk az olyan döbbenetes találmányról, mint a mágnesség, sajtó, puská, amelyek mind a világ egyesülésének nagy jelei...” (*A napváros*, 86, 1.).

Akkor mit mondhatunk mi?

Ember és technika

A technika önmagában véve jó. Mindaddig jó, míg az ember el nem rontja. Elrontani azzal tudja, ha ahelyett, hogy a technika szolgálná őt, ő lesz a szolgáló és akkor, ha azt a rossz, a rombolás szolgálatába állítja. Mert így elhatalmasodik az ember kezében a gonosz.

A technika segítségével mindig több munkát végez el az ember helyett a gép. Mindig jobban előrehalad az automatizáció, tehát mindig kevesebb emberre lesz szükség a munkafolyamatoknál, több és több lesz mindig az ember szabadideje, amit ön maga kiművelésére fordíthat. Igaz, hogy mindig többet kell tudnia is az embernek. És az is igaz, hogy a sok szabadidőt helyesen és okosan kihasználni tudni: komoly kérdés lesz. De ez még nem a mi életkorunkban. Nem is a fiainkban.

A technika segítségével a világ, sőt, a világűr megismerésében is nagyot fejlődött már eddig is, de még nagyobb fog fejlődni az emberiség. A keresztény ember azonban nem feledí azt sem, hogy itt óriásiak a méretek. „Egyedül a mi tejútunk több, mint százmillió napot foglal magában és a fénynek százezer évre van szüksége, amíg keresztül száguld rajta. (A fény egy másodperc alatt vákuumban háromszázezer kilométert tesz meg.) A mienkhez hasonló tejutakat azonban meg sem tudjuk számolni: több,

mint ötvenezer vehető ki egyetlen fényképen, amelyet a Palomar hegyi távcsővel készítettek... számításaink több, mint egymilliárd fényévre teszik a legszélsőbbeket... Azt jelenti ez, hogy gyenge fényük tízmillió évszázadon át utazott a térben, míg eljutott hozzánk" (*Vigilia*, 1961. július 417. l.).

Ez azonban hitünkben nem lehet lehúzó, hanem inkább felemelő, bizó tényező.

A technikának két arca van. Az egyik a pozitív arc. Ezt mutatják pl. azok az adatok, amelyek elmondják, hogy a Szovjetunió hétéves tervének egyetlen órájában mi minden jön létre: „A Szovjetunió kohászati üze­mei óránként 7430 tonna acélt olvasztanak. Ebből az acélmennyiségből 4200 lánc­talpas traktor gyártására futja. A tárolóhelyekre óránként 16 860 tonna ásványolajat szállítanak, a villamoserőművek 33,240 000 kilowattóra energiát termelnek, 274 új lakásba költöznek be az emberek, a textil­munkások 50.000 méter gyapjúszövetet gyártanak. Az ipari termelés volu­ménével mérve 1961-ben egy szovjet óra 25 „1928-as mintájú” órával ér fel. 1965-ben, a hétéves terv utolsó esztendejében egy óra annyit ér majd, amennyit 1958-ban 108 perc ért. A martin- és bessemerkemencék 1965-ben óránként 10 500 tonna acélt olvasztanak (teljesítményük 1958-ban óránként 6150 tonna volt), a villamosenergia-termelés eléri a 60 millió kilowattórát (1958-ban 27 millió kilowattóra volt), az ásványolaj-termelés 27 600 tonna lesz (1958-ban 12 920 tonna volt), óránként 420 lakást adnak át rendeltetésének (1958-ban óránként 240 új lakásba költöztek be). (Gleb *Baklanov* ipari statisztikus cikke a *Szovjetszkij Szojuzban*.)

Van azonban a technikának egy negatív arca is, de ez sem szükségszerűen következik belőle. Ennek a megszüntetése, illetőleg mindig nagyobb és tökéletesebb kiküszöbölése szintén az emberi felelősség feladata. Ennek a negatív arcnak legnagyobb előidézője a hajsza a technikában. „A Német Szövetségi Köztársaság üze­meiben naponta 12 munkás hal meg baleset következtében, nem is szólva a könnyebb és a súlyosabb sérültek sokaságáról. A legutóbbi tíz évben 50 ezer nyugatnémet munkavállaló halt meg baleset következtében munkahelyén. A nemzetközi baleseti statisztikában a Német Szövetségi Köztársaság az első helyen áll. Az ok? A munkaadók szerint „emberi gyarlóság”, vagyis figyelmetlenség, könnyelműség stb., a munkások és szakszervezeteik szerint azonban a munka­tempó fokozása veszteségekre való tekintet nélkül. A Ruhr-vidéki fém­ipar egyik szakszervezeti vezetője szerint a balesetek oka 91 százalékban az idő megszorítása, vagyis más szóval: a hajsza (*Der Spiegel*).

Ez a dolog is elsősorban az emberséghez, a fegyelmeltebb, a kifinomultabb, a lelkiismeretesebb emberséghez van kötve. Ez ellen vét fokozottan a profithajsza is.

Mindent az emberért

Mindennek van egy csomó problémája és feladata, baja és nehézsége. Így a technikának is. Ebből azonban nem az következik, hogy dobjuk el tehát a technikát, hanem az, hogy jól használjuk fel, a jóra használjuk, oldjuk meg a problémákat és feladatokat, igyekezzünk megszüntetni a bajokat és nehézségeket. Minden téren ez a helyes gondolkodás és a helyes menet. A mai fejlődés fázisa az Isten gondolata is — az emberért, az emberen magán, az emberi tudáson és tapasztaláson keresztül. Ami jó és nemesen emberi, az nem idegen a keresztény embertől sem, a hívő ember­ről sem. Az az övé is.

E téren vezető szerepük van a tudósoknak és a szakembereknek. Nem szabad, hogy az a gondolat hajtja őket, hogy az anyagi értékeket és ered-

ményeket pusztán önmagukért teremtsék elő, tisztán azért, hogy másokat megelőzzenek, hanem mindig az emberért történjék minden. Mert ezek a helyes értékrendben tényleg: csak eszközök az ember kezében — magáért az emberért. Mindig a jobb és a tökéletesebb emberért. Az ilyen embert sürgeti az Isten is.

Joliot-Curie gondolatai itt a mi gondolataink is. A tudósok erkölcsi-ségét hordozó gondolatok: „A tudománynak kettős jellege van — jótékony és romboló; reménységet vagy aggodalmat kelt, aszerint, hogy miképpen alkalmazják... A tudomány — és ez egyik legmagasabb rendű tulajdonsága — az egész földgolyón szétszórta emberek gondolati egységének alap-eleme... A tudomány nem lehet erkölcsös vagy erkölcstelen. Szerintem azokat kell elítélni, akik a tudósok munkájának eredményeit kisajátítják... Az ember nem gondolhatja egyedül végig a gondolatait. Kell, hogy beszéljen róluk másokkal, bizalommal meghallgassa különféle emberek véleményét. Ez persze nem jelenti azt, hogy ügyefogyottak legyünk. Csak ne higgyük, hogy csupán nekünk van igazunk; meg kell hallgatnunk minden érvet — barátét, ellenfelét, ellenségét egyaránt.” Vagy amit *Rabelais* mond: „A tudás lelkiismeret nélkül a lélek hajótörese.”

Aki maga nem akar, vagy nem tud már különb emberré válni, az nem fogja ebben az irányban helyesen befolyásolni és vezetni tudni embertársát sem. Az embert nem könnyű nevelni. Minden erő becses, ami őt neveli. Ilyen erő a vallás ereje, a hit reménysége is. De sohasem erőltetve, mindig csak azoknak erő ez, akik fogékonyak rá, akik azt igénylik, akiknek már megadatott ehhez a kegyelem a minden kegyelmek Urától és Istenétől.

Bizonyos tényekkel számolnunk kell. A vallásnak közjogi, politikai, társadalmi, hogy úgy mondjam: kollektív szerepe az életben eltűnt. Az állami, a társadalmi élet lassankint mindenfelé elveszíti keresztény vonásait. A szocialista országokban máris egészen elveszítette. Az egyén a lelkében, önmagában hordozza a hitét, az Istent. Az ő személyes ügye lett. Az élet körülötte nem segíti őt ebben, sőt, közömbösít és ellene van. Kinek-kinek jogában áll világképét sajátmagának kialakítania, vagy így, vagy úgy. Ideológiai különbségek nem ronthatják le az életnek egymás munkáján és felelősségén épült egységét. Senkit sem szabad hite, meggyőződése miatt másodrendű embernek tekinteni és így kezelni, ha békés és építő tagja a társadalmi együttesnek. Ez az elsődleges követelmény; hogy ilyen legyen. Minden egyéb a türelem és sohasem az erőszakos meggyőzés dolga. Mert az erőszak mindig visszaüt a lélek területén arra, aki azt a meggyőződések terén alkalmazni akarja. Így volt ez a múltban és így lesz ez a jövőben is, mert az emberi lélek erre egyformán reagál. Ha kifelé mást nem tud ellene tenni, akkor belső emigrációba vonul. Kivonul belsőleg az emberi, a társadalmi együttesből, ami ezt csak gyengíti. Az ember nem tudja elviselni, ha bármi oknál fogva másodrendű embernek tekintik és így is bánnak vele.

A hívő ember világképébe is belefér az életnek minden értéke és minden jaja, a technika és tudomány minden vívmánya. Mindaddig, míg ezek magát az embert, az ember emberségét nem akarják széttölni. Nem önmagukban, hanem mint eszközök a velük visszaélő emberek kezében. De akkor ezek ütköznek minden humanizmussal is.

A hívő ember köteles, isteni parancs folytán is, hitéből következőleg is a hazának hű fia, a társadalomnak alkotó és építő, pozitív tagja lenni. Köteles az állam törvényeit lelkiismeretesen és pontosan megtartani, mindaddig, míg ezek közül valamelyik éppen a hitét, a meggyőződését nem követelné tőle. A fejlődés azonban már eljut az emberi türelemnek

és az államvezetés politikai józanságának és bölcsességének ehhez a fókához. Nem jelenti azonban ez, hogy az állam, a maga kulturális és kormányzati eszközeivel nem követhetné és nem propagálhatná a maga elveit és elgondolásait, de mindenkor szabad elfogadásra.

Az egyház feladata

A vallás nem arra való, hogy politikai, társadalmi, gazdasági programokat dolgozzék ki és ezeket, törik-szakad, keresztül akarja vinni. „Im Grunde gibt es keine Philosophie der Kirche. Diese ist vielmehr eine einmalige Wirklichkeit (Romano Guardini: *Vom Sinne der Kirche*). — Alapjában véve nincs az egyháznak filozófiája. Ez sokkal inkább egyszeri valóság.” Nem elvont idea, hanem való élet. Lényegében nem változó valóság és mégis minden kor minden emberének való. A vallásnak, a hitnek egészen más a szerepe: az embernek Istenhez vezetése és lelkének, életének megszentelése. Megszabadítás a bűntől. Az egyház Krisztus Urunk megváltását közvetíti az emberek felé. De azokra, akik ezt nem akarják, nem erőszakolhatja. Az, aki tudatosan nem akarja felvenni a szentségeket, nem is veheti fel érvényesen.

Szeretetet sem szabad erőszakkal erőltetni, mert az megszűnik már szeretet lenni, és hitet sem lehet félreértett szeretetből erőltetni, mert ez sem szeretet többé és ezért nem is képes hitet adni. Amíg új és uralkodó valami, mindig akadnak képviselői között vakbuzgók és erőszakos terjesztők, akik legtöbbet éppen annak az ügynek ártanak, aminek használni akarnának.

Az egyháznak fizikai ereje sincs ahhoz, hogy a hatalmasok önzésével és az emberi önzés kíméletlenségével szemben pl. egy-egy társadalmi elgondolást meg tudjon valósítani. De nem is ez a feladata. Feladata: az embert nevelni, becsületessé tenni, lelkiismeretét mindig jobban kifinomítani, kiművelni, a jóra a lelkét mindig jobban és jobban fogékonyabbá tenni, és ezt a jót, akárkitől ered is, akárki képviseli is, mindenhol, mindenkor, minden erkölcsös eszközzel segíteni és támogatni, hogy minél gazdagabban és minél tökéletesebben érvényesüljön.

Higgyük el, hogy így cselekszünk az Isten akarata szerint. Így leszünk a jónak külön evangéliumi kovásza a világban. És így leszünk kedvesek és hasznosak az emberek között, az emberek felé. Nem pedig úgy, hogy a múlt viszonyaiban megfogalmazott jogi és egyéb állásfoglalásokat és törekvéseket cipelünk magunkkal, próbáljuk erőltetni őket és csak taszítjuk velük az embereket, mi magunk meg gyötrődünk azon, hogy semmire sem megyünk velük az élet realitásában, különösen nem a nagy világdimenziókban. Ki kell vetköznünk abból a gőgből, hogy mi vagyunk a világ közepe. Nem mi vagyunk, hanem az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus, Akinek az evangéliumában nem találunk semmiféle politikai és semmiféle gazdasági és társadalmi programot. De találjuk azt a küldetést, azt az erőt, azt a lelkiséget, azokat az eszméket, amik jobba, tisztábbá, szentté tehetik az embert. És a jobb ember által és körül jobb lesz az élet is, jobb lesz a világ is. Nemcsak az Úr Jézus korában, hanem a technika korában is, az atomkorszakban és az űrhajózás korában is, egyaránt. Akiben nincs meg a jó, az nem tudja ezt sem az életbe, sem a világba állítani. Akiben nincs meg az Isten, az nem tudja őt sem az életbe, sem a világba állítani, akármit mond is róla a szája. „Nosce te ipsum”: először ismerd meg magadat, keresztény ember.

Mi valljuk, hogy a bűn megzavarja a szív békességét és a lélek összhangját. Akkor is valljuk ezt, ha mások meg azt vallják, hogy bűn nincs is. De azt is kell vallanunk, hogy a cél velük szemben sem szentesíti az

eszközt, és nem szentesíti senki más-felfogásával szemben, még akkor sem, ha esetleg erről az illető velünk szemben mást vallana. Ez a keresztény erkölcs és nem más. És ebben van éppen az ereje. S azok lesznek a neuraszténiasok, akikben megzavarodott ez a rend. Akik kiugrottak belőle. És az ilyenek hiába vetik bele magukat a még nagyobb zajba és a még lázasabb tevékenységbe. Először belül kell, önmagukban kell rendet teremtenünk.

Vallás és világkép

Más a hitem, a vallásom és más sokban az a világkép, mely körülöttem készül, más az a társadalmi rend, amelyben élek. De nekem éppen a vallásom adja meg a látásmódot, a mértéket, az értékelés szempontját; az értékek igazságát, azt, hogy kulturális, esztétikai, tudományos, társadalmi téren mit és mennyiben tartsak a magaménak is, mit és mennyiben tartsak értékek és mit és mennyiben nem. Ez mindenkinek személyes ügye. Akármilyen legyen is kinek-kinek a világnézete. Másként látok én a hitemmel, és másként lát más, a saját világnézetével. És nem zavarjuk és nem bántjuk egymást, mert okosak vagyunk, mert — emberek vagyunk. Az életet sohasem a problémák merev elutasítása jelenti, viszi előbbre és oldja meg, hanem a foglalkozás a problémákkal. Az érdeklődés felénk együttal érdeklődés embertársam felé is és közeledés hozzá. Akkor is, ha nem tudunk mindenben egyetérteni. „Quot homines, tot sententiae”: ahány ember, annyi vélemény. A szükséges dolgokban egység, a nem szükségesekben szabadság, de mindkettőben szeretet — mondotta Szent Ágoston. Mindent, ami érték igekeznünk kell beleépítenünk az egészbe, az Isten-akarta rendbe és világképbe.

Ne feledjük, hogy nemcsak akkor érték az érték, ha vallásos cél, vallásos dolog szolgálatában áll, vagy már ide állítottuk. Ez áll a tudományra, a technikára is. Szaporodjatok és hajtsátok uralmatok alá a földet: küldte az Úr az embert az útjára. Ennek a parancsnak az útján van a tudomány és a technika is. Mindaddig Isten gondolatát valósítjuk velük, míg alkotunk, még építünk, míg az ember javát szolgáljuk a segítségükkel. Eszközök és nem célok. A tényeknek több oldaluk van. Bizonyos értelemben az igazság is poláris. A merev egyoldalúság rendszerint kiugrik az egész összhangjából, egyoldalúvá, fogyatékosná tesz, kiborít minket is az összhangból. Akinek, ha kell, ha nem kell, csak ájtatos szavai vannak, az nem fogja az embereket — inkább előbb, mint utóbb — vonzani.

Aki tehát vallásos, nem beszélhet mindig a vallásról. De ugyanígy van ez annak az esetben is, akinek más meggyőződése van. S az életnek minden más vonalán is. Foglalkozásoknál, szakmáknál, tudománynál, technikánál, művészeteknél, stb. Az természetes, hogy akinek hite van, ez egész világképének az alapja, fókusza, súlypontja, jellegzője. Ugyanígy a meggyőződése annak, akinek van. De sokoldalúak az emberi dolgok. Sokféle az emberi érdeklődés és vélemény. S akkor is meg kell hallgatnunk és tudomásul kell vennünk, ha minket egy-egy része nem érdekel. Ezt is meghalljuk. Ezt is elraktározzuk. Valamiképpen, lehet, hogy egészen negatíven, de mégis csak szerepel a nagy együttesben, a világképünkben. Lehet, hogy elfeledve, egy láthatatlan sarokban, de mégis csak tudomást vettünk róla, legalább egy pillanatban. Az egyoldalúság nem sokáig tud vonzani, csak a sokoldalúság. Azt mondanunk sem kell, persze, hogy a keresztény embernek mindig meg kell maradnia, elgondolásaiban is, a keresztény erkölcs határain és keretein belül. Az erkölcsi alapon álló embernek a természetes erkölcs keretein belül.

Hitünk szerint az Isten a világot és az életet, mint nagy nyersanyagot

adta át az embernek. A bűn, az ember a bűnnel sok mindent ártott és árt és összeküszál. Az a feladatunk, hogy folyton tökéletesítsük a világot és az életet, az Isten-akarta szépség és rend szerint. Abszolút tökéletes ugyan sohasem lesz ez a mi munkánk nyomán, de kötelességünk minden erőnkkel rajta lennünk, hogy mindig szebb, jobb és tökéletesebb legyen.

Mint mondtuk, a gépek leveszik az ember válláról a legnehezebb munkákat. A munkaidő folyton rövidül, a munka mindig több tudást igényel, mindig finomabb lesz az ember számára. Az automatizálás ilyenirányú következményei még beláthatatlanok. Az embernek így mindig több és több ideje lesz arra, hogy önmagával és családjával, magasabbrendű értékekkel, a kultúra magasabb és legmagasabb szintjeivel foglalkozzék. És ne csak egy szűkebb réteg, hanem mindig szélesebb rétegek, és mindig magasabb kultúrfokon. Nem is lesz könnyű és egyszerű az embernek szabadidejét helyesen és jól beosztania, a sokféle érdeklődés és sokféle lehetőség között megtalálnia a leginkább nekivalót, megfelelő összhangban, kikerülve a lét unalmát, mindig elmélyültebbé és tartalmasabbá tenni ezt a létet. A keresztény ember ismeri a meditáció, az elmélkedés jelentőségét. A szentek ismerik az Istenben való elmélyülés mélységeit. De egyáltalán: elmélyülés, tervezés, számítások, gondolat nélkül nagy dolog nem is jöhet létre.

Pedig roppant feladatok állnak az emberiség előtt. Ilyen, hogy csak egyet említsünk: az ember szaporodásának és megélhetésének, életszínvonalának biztosítása, emelése, előbbrevitele. Még csak az atomkor kapujában állunk. Nem ismerjük az atom összes lehetőségeit. De ezeket hasznosítani roppant nagy, megtisztelő és emberhez méltó feladat. S a keresztény ember úgy gondolkozik, hogy az Isten nem adott volna az embernek ilyen feladatot, ha értelmet, ha tudást, ha lehetőséget nem adott volna hozzá, hogy meg is tudjon felelni neki. Mert az Isten lehetetlenre nem kötelez. Köteles azonban az ember a feladatok megoldására minden képességét és tehetségét latba vetni. Erkölcsi tétel, amely itt is áll, hogy „qui non proficit, deficit”, aki nem halad előre, az visszaesik.

Azt mondhatnánk, hogy a modern fizikában az anyag mintegy átlékesült. Áthatolhatatlansága, vastagsága, tömörsége — egészen a profán ember módján szólnak itt, nem a tudós kifejezéseivel — átlátszóvá, finommá, szinte magasabbrendűvé lett, mióta az atom titkát kezdte megismerni az ember. A relativitás és a kvantumelmélet a teremtés új csodáit tárta a hívő szellem elé. „Ösztönszerűleg fogható jelét keressük annak, ami a láthatatlan világban végbemegy... Ehhez jogunk van” (*Monsabré*). „A világegyetem inkább nagy gondolathoz, mint nagy gépezethez kezd hasonlítani” — mondotta *Jeans*. „Az új fizikában nincsenek többé elsődlegesen adott anyagok és energiák, hanem csak hatások, azaz nincs adva elsődlegesen valami, ami betölti a teret és ami vagy amivel aztán másodlagosan ez vagy az történik, hanem csak egy valami van, ami teret és időt egyszerre tölt be és ez éppen a hatás... Ebből látható, hogy a klasszikus fizika szubstancia-fogalma megszűnt” állapította meg *Bavink*. És amit *Heisenberg* („Planck felfedezése és az atomelmélet alapvető filozófiai kérdései.” *Die Naturwissenschaften*, 1958. 10. szám) mond: „Felfedezték a mezonokat, a hyperonokat, és ma már mintegy 30 különböző fajta — a legtöbb esetben igen rövid élettartamú — elemi részecskéket ismerünk. A részecskék nem anyagból vannak, hanem az anyag egyedül lehetséges formái.” Ütköznél: „A valóságban tehát az elemi részecskék tulajdonképpen nem hasadnak szét, hanem az összeütköző részek mozgási energiájából új részek keletkeznek.” — „Az újkori fizika a természetkutatásban kezdettől fogva szerepet juttatott az időnek is. A fizika érdeklődése

Newton óta a jelenség dinamikájára irányul. Abból a felfogásból indul ki, hogy ebben az állandóan változó világban nem a geometriai formák a maradandók, hanem a törvények. Alapjában véve a törvények is csupán absztrakt matematikai formák, ezek azonban a térre és időre vonatkoznak."

A Heisenberg-féle bizonytalansági reláció „kimondja, hogy egy elemi részecske helye és impulzusa egyidejűleg nem határozható meg pontosan.” Megingott az oksági viszony. A kvantumelmélet megdöntötte a természeti jelenségek folytonosságának törvényét. Mintegy statisztikai szabályokká lettek e törvények. — „A világ csak annyiban számítható ki, amennyiben a valószínűségszámítás, azaz a statisztika alkalmazása megengedi” (*Neergaard*). — És mi lehet az, amit még nem tudunk! S amit majd az eljövendő századokban meg fog tudni az ember.

Már most is vannak olyan közlekedő eszközeink, amelyekkel szinte legyőztük a teret és az időt. Ha az Isten mindent készen adott volna, vagy adna, folyamatosan, kellő időben a kezünkbe, unalmas lenne, azt mondhatnánk, a lét. Úgy alkotta meg Isten az embert, hogy értelme és tudása folytonos fejlődésében maga fejtsen meg a természet titkait, maga fedezze fel és használja fel a maga szolgálatára, életének és világának kiegészítésére és meggazdagítására a természetben rejlő erőket és lehetőségeket. Úgy teremtetten meg az embert, hogy testből és lélekből, anyagból és szellemből álljon, tehát az ember nem független az anyagtól. Az emberi tudás mintegy felemeli, s azzal, hogy a jóra használja fel, mintegy megszenteli az anyagot. S mintha az Úr kezében eszköz lenne arra is, hogy a megváltás művét sugározza az anyagvilág felé is és ez az anyagvilág mindig inkább visszfénye legyen Teremtője akaratának — a jó szolgálatában.

Ilyen távlatokban pl. másként tudunk gondolkodni Krisztus Urunk megdicsőült testéről. A feltámadtak dicsőséges testéről. „Non morimur, sed commutabimur”: nem halunk meg, csak átváltozik az életünk. Bár ez a titok előttünk, és mint minden hittitkunk ezen a földön mindenkor titok marad.

Állandó feladatunk: önmagunkat is tökéletesítenünk és a dolgainkat, az életet, a világot is. A tökéletes Istent a tökéletesebbre-törekvős dicséri a legjobban. A mi hitünk szerint a mindenség középpontja a megváltó, a megdicsőült Krisztus. Krisztus, az Élet fejedelme. A hívó ember nemcsak külön individuum, aki teljességét Őbenne éri el, hanem egyúttal az Ő misztikus testének, a „corpus Christi mysticum”-nak a tagja is, tagja az ő szent emberi közösségének is. A tökéletességre törekvő tag tökéletesíti a közösséget is. A közösségnek, mint ilyennek, az élete is kell, hogy mindig tökéletesebb legyen. A tökéletes Krisztus tökéletességet akar. De az ember, hogy úgy mondjuk, a kozmosznak, az univerzumnak is tagja. S mint ilyen, az anyagvilágot is a folytonos tökéletesedés felé kell segítenie.

Hitünk szerint a mindenség a maga szépségével, nagyszerűségével, összhangjával, mint kozmikus himnusz zengi a Teremtő nagyságát és fenségét. Minél többet ismerünk belőle, annál több ismeretünkben is a szépség. Minél tökéletesebbé tudjuk tenni, minél inkább meg tudjuk ismerni és hatalmunk alá tudjuk hajtani az erőit, annál könnyebb lesz nekünk is, embereknek, mindig előbbre jutnunk és tökéletesebbé lennünk. Csak akkor lehet valakinek egészséges és teljes a hite, ha teljes ehhez a belátáshoz az ismerete és bátorsága is. Persze, itt nem az egyszerű lelkek egyszerű hitét értjük, ami mélységben és értékben ettől függetlenül is meg lehet, hanem azokét, akik látni, tudni vágyanak, akarnak, és hinni.

Egy a világ

A világ egységesítésében óriási szerepe van a technikának. Az egyház elvileg mindig embernek emberrel való testvériségét vallotta és népnek néppel való barátságát, a hitben és a szeretetben való köteléknek szupranacionalizmusát, nemzetekfelettségét. A hazának, a szülőföldnek megbecsülését, szolgálatát, szeretetét, a másik népnél a jogát is ugyanerre, de ugyanekkor az egész emberiség, mint egység felé is vallotta ezt a törekvést. Sok-sok fiában, elsősorban a szentekben, akik kinőttek, mint példaképek, mint életek, az idő és a korok fölé, valósította is ezeket az elveket. Igaz ez akkor is, ha viszont igen-igen sokszor, a saját korához, nem keresztény eszmékhez tapadó fiaiban, igen sokszor papjaiban, főpapjaiban is, pl. a krisztustalan sovinizmus és gyarmati elnyomás, és egyéb kizsákmányolás és háborús erőszak helyeslője lett. Egyháziak egyháziatlan eszmék és törekvések szolgálatába álltak szavaikkal, vagy még inkább cselekedeteikkel saját egyházuk elvisége, az evangéliumi eszmék ellenére éltek és működtek. Nem az elvekben volt általában a baj, hanem a tettekben, a gyakorlatban volt a baj. A tettekké nem váltott szavak özönében, a külsőségekben elsikkasztott lényeg veszteségeiben.

Most a hívő keresztények is közelebb kerültek, fizikailag is, egymáshoz. Egymást felkereshetnek, egymással találkozhatnak, egymást megismerhetik, egymástól tanulhatnak, egymás iránt a szeretet gyakorlására, nemcsak elvileg, de a mindennapi életben is sokkal több és megfontolhatóbb alkalmat nyertek. Nagyon sokat jelent a személyes ismeretség, a személyes kapcsolat és barátság, nemcsak két-két ember, vagy néhány ember között, hanem azokon keresztül megsokszorozva, egyetemesebben is. Nagyon sokat jelenthet ez a lehetőség a keresztény testvériség szempontjából is. Megfoghatóbb lesz e testvériség. Előbb lesz az egység, elmélyültebb és gyakorlatibb a szeretet. Egy-egy nemzet, egy-egy felekezet korlátaiból és elzárkózásaiból könnyebben kiemelkedőbb, másfelfogású emberekre is áttérjedőbb s így sokkal egyetemesebb, sokkal igazibb és sokkal emberibb. Nagy élmény az: megtapasztalni, hogy egy másjaktól, egy másfajta embertársunktól is ugyanúgy örül a szépnek és jónak, ugyanúgy szenved meg emberi dolgokat, mint mi. Mások lehetnek a színek, a motívumok, az okok, a célok, a fogalmazások, de ugyanaz a lényeg: az emberségünk, melyben mindnyájan egyformák vagyunk. S mi hozzáteszünk ehhez: mindnyájan egyformán Isten gyermekei. A világ anyagi egységesedése a technika révén így sugárzik át a magasabbrendű egységesedésre, a szellem és a lélek területén, ember és ember között, nép és nép között, az egész emberiség életében.

Az Üdvözítő nagyon megbecsülte az anyagot azzal, hogy kegyelemközlése feltételként és jeleként, mintegy eszközeként jelölte meg. „Aki nem születik vízből és lélekből, nem mehet be Isten országába” (Ján. 3, 5). Akik ettek a csodásan megsziporított kenyérből, vagy ittak a borra változott vízből, bizonyára sok-sok kegyelmet is vettek. Az anyag megbecsülésének legnagyobb titka pedig az, hogy a kenyeret a saját testvére és a bort a saját vérére változtatta s ezt teszi azóta is az egyház, az ő emlékeztetere, az ő meghagyásából, a hívő lélek táplálására és örömére. „Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő vérének, nem lesz élet ti bennetek” (Ján. 6, 53).

Érdekes, amit Szent Pál ír a rómaiakhoz (8, 21.): a természet „a mulandóság szolgái állapotából fölszabadul Isten fiainak dicsőséges szabadságára.”

Az embernek lélekből, szellemből, eseményekből, elvekből is kell táplálkoznia. A hívő embernek mindezekhez még kegyelemmel is, ami a természetes értékeket elmélyíti, kigazdagítja és felemeli őket természetfeletti sikra és méltóságra az életében és az örökkévalóságban. Így tud az ember a kísértésnek ellenállni, hogy az anyagot sohase a másik ember kárára, hanem mindig a javára akarja és tudja felhasználni. Ne a bűnnek, a pusztításnak szolgáljon vele, hanem az alkotásnak és az építésnek, a jó gyarapításának.

A hívő ember sejti és átéli a „kereszt misztériumát”, a jó és rossz küzdelmének titkát, amely állandóan jelen van, mind az egyéni életben, mind a világban. Jót és tökéleteset, mindig jobbat és mindig tökéletesebbet akar alkotni a jóakarátú ember és mégsem sikerül ez mindig. Ahogy Szent Pál mondja: „Bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok kész... más törvényt tapasztalok tagjaimban és ez küzd értelmem törvénye ellen” (Róm. 7, 21—23).

Ahogy a humánus örök küzdelmét megérezte a régi bölcs is és költő is, művész is, azt, hogy: „video meliora proboque, tamen deteriora sequor”: látom a jobbat és helyeslem és mégis az alacsonyabbrendűt követem.

Ehhez az állandó és nemes küzdelemhez várja és kapja a hívő ember, a maga természetes lelki, szellemi, erkölcsi, anyagi erőin kívül a Mindenható Isten segítő és megszentelő kegyelmét, erejét is. S ezt mindenekelőtt arra használja fel, hogy belsőleg is hozzáérjen és hozzáfejlődjék az élet komoly feladataihoz. És ebben a küzdelemben ő őszinte szívvel és lélekkel és baráti kézzel fogja meg mindazoknak a kezét is, akik a szépet és jót tisztán természetes erővel, az ember természetes erőivel és képességeivel akarják és szolgálják. Bátor a feladatok felé, mint ők. De talán neki könnyebb: messzibbre nyúlik az idő falánál a reménysege. Ez a helyes lelkiesség. A kegyelem nem rombolja le a természetet. A kegyelem a természetre épít. A természet is, az Isten akarata. Segíts magadon, az Isten is megsegít. Hol van abban az igazi hit, a hit a Gondviselésben, aki rossz-hiszemű, gyáva, vagy gyenge? Hogy gondolja ő, hogy tagja az Isten országának és az Isten örökségében él és dolgozik, ha az evilági remények és erők hosszabbak és nagyobbak, mint az övéi?

Hogyan is mondja Victor Hugo? „A tudomány szüntelenül előrehalad, eltörli saját eredményeit. Termékeny törlések!... A tudomány létra... A költészet — szárnyalás. A művészet remekei örökkévalóak. Dante nem törli el Homerost.” Mi ugyanezt hisszük és valljuk vallási viszonylatban is. A művész a maga intuíciójával előbb jár a térben és az időben. Közelebb jut megsejtésével a lényegeshez. Másoknak is utat tud mutatni. Ez áll azokra a legkiválóbb lelkekre is, akik istenélményt hordoznak. Ezek látják és sejtik, hogy a feltárt nagyobb természeti erők mögött, a megszűrtre kitolt emberi tudáshatárok mögött még nagyobb a transzcendens titok is, mint a kisebbnél volt. Az új embernek új útjai vannak. Az új embernek az Istenhez is más az útja sokban, mint a tegnap emberének volt. Új fogalmak, új életérzések, új érdeklődések, új környezet, új távlatok, új világkép — szinte szédítő arányokban és folyton zuhogó változatban. Vannak, akiket leköt a tegnap hagyománya és nem mernek még átlépni a kinyitott ajtón. Az ajtó azonban nyitva van. Át kell lépniük rajta. Aki ma nem mer, annak holnap kell mernie, de mernie kell.

Eddig a természetben mintegy a felületen jártunk. Most mindig közelebb a mindig nagyobb mélységekhez. Nehéz megmondani, hogy mi ad-

ja a nehezebb és a több problémát: az iszonyú dimenziók-e, vagy a párányi atom csodálatos élete? A makrokozmosz-e, vagy a mikrokozmosz? De ez emberi értelemben is kitágul még: a saját belső világunk-e, vagy a külső élet csodái? Nem meglepő az, ha megrebben az új úton az ember, vagy megszédül, vagy felfuvalkodik, vagy megfélemledik, vagy kereső és tépelődő lesz.

Az atom titkában az atomhalál iszonyata is egész közel jött, nemcsak az egyes emberhez, hanem népekhez, az egész emberiséghez is. A démoni mélység és a démoni erő. Ezt a titkot csak becsületes, emelkedett, megbízható emberre lehet bízni. Ilyenné tesz az emberszeretet. A hívó ember tudja, hogy valóságos istenszeretet nem lehetséges az embernek valóságos szeretete nélkül. Így lesz az istenszeretet minden ember számára kisugárzó gyakorlati szeretetté. Élet és világszeretetté. S ez nagyon fontos most, amikor szinte a megsemmisítés és a megsemmisülés titka az ember kezébe adatott. Az ember lelkiismeretére bízott. Amelyik lelkiismeretben valóban ott van az Isten, ott csak az élet titka lehet, és nem a halálé. Hiszen ma olyan tudomány van az ember kezében, hogy pl. kémiai beavatkozással meg tudja változtatni embertársának személyiségét. Micsoda felelősségtudat kell ide!

Azt mondja Heisenberg: „Csak azzal kezdhethünk el bármit is, hogy valamiben hiszünk és valamit akarunk.” (*A mai fizika világképe.*) A mi köreinkben nem ártana a nagyobb érdeklődést a természettudományok, a technika, a gazdaságtan, a társadalomtudományok iránt ébreszteni. A nagyobb megbecsülést. A múlt egyoldalú, úgynevezett „humanisztikus” érdeklődésének nimbusza még mindig él és hat.

Azt sem szabad elfelejtenünk azonban, hogy az anyagi jólét könnyen lustává, kényelmessé tesz szellemileg. Túlságosan meglegegedetté tesz a helyzetünkkel és önelégültté. Ez ellen állandóan küzdenünk kell. Küzdenünk kell szellemiségünk állandó frissességéért és érdeklődésünk mindenkori ébrentartásáért. Küzdenünk kell a nagyképűség és felvágás ellen, ami voltaképpen szellemi és erkölcsi ürességet takar.

Az emberen nagyon sok múlik. Vannak, akik azt hiszik és vallják, hogy minden. Az ember azonban állandóan önnevelésre és nevelésre szorul. Mi az eredeti bűn következményének mondjuk, hogy értelmünk hajlamos lett az ellanyhulásra és felületességre, akarunk meg az ellustulásra a jó felé. A nevelés nagyon sokat elérhet, de nem mindenható. Az ember nem angyal. Bárcsak az lenne. Olyan világos értelmű és olyan jó. Szerintünk, ha állandóan fejlődik is, ha szép eredményeket lehet vele elérni, de nem lesz sohasem angyal. Minden nemzedéknél, minden egyénél az igazi emberi dolgokat, a személyiség és jellem dolgait, külön-külön kell kiépítenünk. A társadalom, az ember jó körülményei, a közszellem sokat segít a szülői háznak, az iskolának, a munkahelynek, de nem minden. Mindenegybes nevelői erőnek össze kell fognia az ember érdekében, hogy mindig több ember, emberibb ember lehessen. Az egyház nagy nevelési tényező. Sok század ilyenirányú tapasztalatával. Ilyenirányú munkája, a maga területén, a hívek felé, csak javára válik az összemberiségnek is. Persze, úgy kell tanítania, hogy ebben a társadalomban élünk és fogunk is élni.

Az erkölcsi embert nem szédítheti meg a tudása és a tudás-adta hatalma. Az ember nem lehet hatalmasabb, mint a jó törvénye. Mert rögtön bajt okoz, ha hatalmasabbnak gondolja magát a jó törvényénél és önkényeskedni kezd a rossz érdekében. Ez az önkényeskedés, ez a góg ma hamar végzetes lehetne az egész emberiségre nézve.

Ronald Knox papok részére írt könyvének címe: *Semper agens, semper quietus*: mindig cselekvőn, mindig nyugodtan. Ezt úgy is lehet érteni, hogy kifelé mindig keresőn, kutatóan, alkotóan, ami az ismereteket, a tudást, az érdeklődést, az életet illeti. Ugyanakkor: a lélekben mindig nyugodtan, biztosan, szilárdan, ami az elveket, a hitünket, a princípiumainkat illeti. Minden újra rögtön reagálni, felismerni, érdeklődni, átvenni, de ugyanakkor mindent hitünk, meggyőződésünk állandó mérlegére, örök elveinkre tenni.

Jó életelv és jó program ez a számunkra. Abban a hitünkben és bizalmunkban is, hogy Isten „a saját képére és hasonlatosságára” teremtett embert mibennünk sem fogja magárahagyni, nem fogja elhagyni.

FÉLÁLOM

Az ágakon nevetnek már az almák.
Oly nyárias a kert: zöld és piros.
A lomb között megbújó sok gyümölcs a
gyermekkorunk kemény labdáihoz
hasonlít. Felhők fényes árnya villan
s fenyőkbe gyűl az álomteli szag.
Itt jársz egész a közelemben és bár
oly ismerős vagy, nem tudom, ki vagy?

Két óra óta heverek a fűben.
fölköttem felhős ég, szálló madár.
Csodálkozom, ahogy csak egy kis állat
csodálkozik, azon, hogy itt a nyár,
hogy a világ milyen nagy, és milyen jó
annak, aki szelíden pihen és
hogy a köröttem hullámozó virágok
érintése nyomán a szívverés

egyre nyugodtabb lesz és egyre halkabb.
Egy buksi béka szembenéz velem
olyan feszülten és olyan meredten,
mint aki ezt megtenni kénytelen.
Még látom a lombokon és a múltó
időn áttetsző bátor arcodat,
aztán már azt sem tudom, hogy a fűben
alvó én volnék? vagy pedig te vagy?

7 ÓRA, ESTE

A fa, amit egy álló villamos
s a villanyóra megvilágít,
lombját hullatja most, de állni fog
dicsőségesen még sokáig.
Ez a valóság! Gondolataim
körötte rajzanak. Milyen szép!
Milyen szívós! S milyen lenyűgöző
a benne lévő nagy igénytelenség.

Toldalagi Pál

PARASZTMADONNA

Parasztmadonna. Ölbetett kezén
kékes erek kiálló bütykök munkavéste árkok
arcán tűnődés ünnepel piroskötös fejéről
fekete haj emléke: őszes vasfonat
kissé füle alá hullottan mint palócok
gondgyűrött arcán régi-régi emlék
nyakigzárt ingblúz ritka ráncú szoknya
kemény fa-szék s homálybaveszni készült asztal árnya
időtlen idő szemefényén s rendbe
szigorú zárt egységbe szedett illem
mozdulatlanságban is vibráló alakján
mint aki mindörökre zárta titkait

Ilyennek látlak mindig is Anyám s ilyennek rajzolt
festőfiad szomorkás színeket szóró ecsettel
hogy benne s mindenütt te élj tovább az évek
tűnő útjain amíg ezrek menetelnek
halálba és életbe olyan mindegy merre
anyákvigyázta lépéseknek kósza rendjén élted
örök vigyázás mint ama Madonna
valahol messze Genezáret partján
kődbevesző szemével nézve alkony
piros páráit s emlékül Krisztusának fája
kemény koporsó kőbölcső és jászol
könnyek és lobogó lángokkal virradt utca
pálmáknak lengő szára éljenzések
majd a feszítsd meg minden anya kinja
fiának fejéről a hulló csillagoknak
szomorú tükre és ül és ül s várja
nagy utakról megfáradt lépteikkel
mikor jönnek már végső napjai elébe
hogy elvigyék innen örökre alkony
vörösthintázó s szeletszülő szárnyán
Ilyennek látlak

s míg az égen kóbor
felhők bontják ki szárnyukat az éjben
bújócskát játszva a bolyongó Holddal
lassan a légbefoszlik minden lassan rólad
csak a kép marad meg helyén szívemben
vörös-fekete színeivel mintha
valahol Németalföld százados ecsetjén
készült volna el örökkévalónak
olyan merev komor és hallgatag az arca
csak a szívében forr valami vándor
megfoghatatlan élet s most szemének tükrén
ül mindegyikünk lépteit vigyázva
örök anyaszem benne féltés s drága
vigyázó szeretet s magát sohase látó
boldog mosoly tünt májusoknak árnya
feket-ősz hajon kis folt csak alig látszó
piros kis főkötő. Parasztmadonna !

Agoston Imre

Egyik nap olyan, mint a másik. Az egyforma napok homlokára azonban ékes koronát tesz a reggeli séta, a hársfák között szendergő templomba és vissza.

Hét óra előtt tíz perccel mindennap megjelenik az öreg hölgy a templomtéren, mely úgy táruk ki előtte ilyenkor, mint egy szabadtéri színpad, ahol csak az ő érkezését várják.

Megáll és körültekint, mintha elveszett, hímes szavakat keresne, nobilis mozdulatokat egy elsikkadt színdarabból, melynek kulisszáit lebontották már. Csak ő maradt itt különös kosztümjében, magánosan.

Nincs sűgő, aki feladná a szöveget s a láthatatlan zenekar is csak a felébredt falu összemosódó hangjait pengeti. Nincs mire várni. El kell kezdeni valamit. S ő kihúzza tőpörödött alakját és néma méltósággal halad végig a hársak alatt. Meghajtja fejét a hősök emlékműve felé, majd megáll egy pillanatra és keresztet vet a Megostorozott Jézus szobra előtt. Azután belép a templomba.

A szentély diadalívéről szótagonként és félíg hangosan olvassa le a szavakat: „En veletek vagyok mindennap, a világ végezetéig.”

S e szavak mindennap újaknak, új reményt keltőknek tetszenek, mintha most írták volna fel és csak az ő számára. Érintésüktől egyszerre kiköppen előbbi szerepéből, térdre omlik és egészen kicsiny, a hatalmas kockakövekre ejtett, fekete foltként szétterült, halódó madárka szárnya lesz. Itt már csak Isten egyszerű gyermeke, akárcsak a többiek körülötte, a falu öreg parasztasszonyai a hétköznapi misén.

Már egy éve, hogy ezüstfejú sétatálcájának társaságában látni őt reggelenként, amit csak körülményesen tud elhelyezni a templompad könyvtartóján. A bottal végzett kopogásért minden alkalommal szégyenkező fejbólintásokkal kér bocsánatot, bár némi vigasztalásul szolgálhat számára, hogy erre a visszhangos jeladásra indul el a sekrestyés meggyújtani az oltár gyertyáit.

Tavaly télen történt, hogy Zsebőkhné megcsúszott a jeges falusi udvaron és eltörte a lábát. Amikor megkapta a kengyeles járógipszet, házigazdájuktól botot kért, aminek segítségével majd újból járni tanulhat. Este hazajött a lánya — Dudika — meglátta anyja kezében az otromba falusi fűtykőst és felsikoltott.

— Anyuskám, az ég szerelmére! Ezzel a bottal! Istenem, ilyenekkel csak azok a régi disznókereskedők jártak a vásárookra!...

Valóban. Ez a nehéz paraszti kézbéli alkalmatosság inkább számított ütlegnek, mint sétatotnak. De az öregasszony kezének melegtől úgy megszeliődött, oly könnyűvé vált a sok simogatástól és annyi biztonságot sugárzott ebben a tehetetlenségben, hogy Zsebőkhné ijedten szorította magához, két karjával átkulcsolva védte.

— Ne vedd el tőlem, kislányom!... Te reggel ismét itt hagysz engem. Ő velem lesz egész nap és segít nekem. Nehány órája, hogy nálam van s máris tudok vele beszélgetni... Tudod, édesapámnak is volt egy ilyen nehéz botja. Annyi minden eszébe jut az embernek, amikor így magára marad...

— Tudom, tudom, anyuskám! Dehát van neked olyan sétatálcád, amelyet ma már csak műkereskedésekben lehet látni.

Dudika — akit Szusannának kereszteltek annakidején, de selypítő korának ez a becűző neve később is rajta maradt s most már egyre inkább kortalanságát hivatott kifejezni — valami ódon láda mélyéről előkereste az ezüstfejú sétatálcát, mely családi örökség volt. Jelvény és címer, sőt ereklje, mely a Zsebőkh-család fennköltségét volt hivatott fenntartani az idők változandóságában. Őzvegy Zsebőkhné mindhalálig emlékezni fog arra a napra, amikor — meglehetősen ünnepélyes formaságok kíséretében — átvette anyósától az ezüstfejú botot.

* * *

Tavaszi volt és szombat délután. Menekülni akart azoktól az unalmas és őt mindig sírógölcsökre gyöttrő látogatásoktól a Napraforgó Hatban.

A délelőtti nap langyos hullámaiban fürödve sétált végig a Krisztinán s a tabáni kis moziban két jegyet vett a délutáni előadásra. Amióta férjhez ment, örökké csak arra vágyott, hogy szombat délutánonként beülhessen férjével egy kis moziba s előadás után — ha leszáll a csendes budai est — letelepedjenek egy kerti sörözőbe, emberek közé.

Ez azonban mindvégig ábránd maradt, majd férje halálával azután örökre el is tűnt, mint annyi más, a ragadó idő karmai között. Mert ezen a szombat délutánon is úgy jött meg férje a hivatalból, mint egy ünnepi lobogásban kifáradt zászló. Éppen csak hozzányúlt az ebédhez, majd pénztárcáját, arany zsebóráját és mellényzsebének díszeként hordott ezüstfésűjét gondosan elzárta íróasztalába, azután házi köntösébe bújva elhevert a pamlagon, színpadiasan szétárt karjaival jelt adott, hogy be lehet takarni aktafelsőrészkészítésben meggyötört testét.

— Most én pihenni szeretnék, kedvesem — mondta. — Költsön fel pontosan fél ótkor. A fürdő langyos legyen, de ne túl hűvös... Felmegyünk a Napraforgó Hatba. Szombat van.

Sohasem mondta volna Zsebőkh, hogy elmegyünk meglátogatni a mamát. Mindig csak így: felmegyünk a Napraforgó Hatba!

Mit lehetett tenni? Zsebőkhné ott maradt virrasztani az előkelő hivatalnok álmai felett. Kézitáskájában ott volt a két mozijegy, szívében a sikoltó üresség, mely akkoriban már gyakorta meglepte ebben a sokszobás lakásban, ahol antik bútorok és kényes vitrintárgyak társaságában morzsolgatta fiatal életének csikorgó óráit.

Még az is csak ritkán történt meg, hogy amikor nagyon magáramaradott-nak érezte életét, eljött hozzá az öreg malom döcögő duruzsolása, ahol gyermekkorát töltötte. Ilyenkor hallani vélte a hengerek morgásán átszűrődő távoli énekszót és Szög Jancsira gondolt, a molnárlegényre, aki egy télen faragott székkel ajándékozta meg. A szék támlájára két rozmaringszál közé szívet vésett. A szív közepébe egy nagy E betű volt odaégetve, megtüzesített szög hegyével. Úgy látszik, az álmodozó molnárlegény nem volt megelégedve ezzel a monogramos vallomással s azért alája odasütötte azt is, hogy: Szeretettel Erzsikének. Az írásból ugyan így is kimaradt egy Té betű — ott maradt az Szög Jancsi szívében — Homlodi Erzsike pedig egy életen át talán éppen ezt a hiányzó betűt kereste a maga életében.

Taxiba ültek és felkocsiztak a Napraforgó Hatba. Költséges dolog volt ez Zsebőkh számára, de az a szenvtelen arcú öregasszony, aki férjének anyja volt, csak így „fogadta el” látogatásukat, ha taxival álltak meg a ház előtt. Az idős asszony akkor már hónapok óta ágyban fekvő beteg volt. Szenvedését oly előkelő fölénnyel viselte, mintha az is része lett volna annak a stigma-koszorúnak, mely az ő nemzetségüket kiemelte a közönséges emberek tömkelegéből.

Két bosszantóan unalmas órát töltöttek el egyoldalú beszélgetésben. Az öreg hölgy párnái közé polcolva ült és keresett szavakba öltöztetett tanácsokat osztogatott menyének az úri modorról és a Zsebőkh névhez méltó viselkedésről, megszakítva különleges receptek és konyhaművészeti különlegességek dik-tálásával. Majd újból visszatért ezeknek a látogatásoknak szinte állandó receptjére.

— Úgy vélem, nem lehet dehonesztáló egy tapasztalatlan, mert még fiatal, feleség számára, ha egy aggódó édesanya olyan dolgokra is felhívja menyé figyelmét, amelyek bizonyos körülményekre vonatkozhatnak. (Ilyenkor a régi söröskancókról ismert patinás mosoly jelent meg egy pillanatra arcán, majd újból zordon lett.) Az ön férje, kedvesem, kora gyermekségétől kezdve megkülönböztetett tradíciók légkörében nőtt fel és őseinek drága emlékét tépné

szét, ha mindazon, ami családunk életét oly magasztosan körülhatárolja, csak egy parányi rést is törne... Igérje meg, hogy erre tekintettel lesz akkor is, ha én lehunyom a szemem. (Itt lehunyta a szemét az öreg hölgy, miközben egy elképzelt tükörbe nézett, lezárt szemhéjai alól figyelve önmagát.) ... Annak a távolságnak, ami az önök Gílice-parti malomudvara és a mi házuk között van, az ön megértő lelkében folyton csak nőnie kell... Így lesz kedvesem?

Az öreg hölgy még sok mindent megígértett Homlodi Erzsébettel, akinek keserű ízek gyűltek a szájában. Ki kellett volna rohannia a levendula illatú szobából, felröppennie, miként a galambok tették ott, az öreg malom felülcsapo vályújának széléről, ha a mohos kövek között megjelent egy patkány feje.

De Homlodi Erzsébet maradt. Szédülten hallgatott és mindent megígért. Igéretei zálogául kapta az ezüstfejű sétatálcát anyósától.

Az ezüstfejű bot mindent túlélte. Háborút, menekülést, mint általában azok a haszontalanságok, melyekre ügyet sem vet az ember. Talán azért is ragaszkodnak hozzánk ezek a holmik makacsabban, mint a féltettebbek, mert oly keveset dédelgetjük őket. Özvegy Zsebőkhné ékszerei például olyan észrevétlenül fogytak el abban a bajor városkában, ahol menekülésükben megállapodtak — s ahol férjét is eltemették — mintha soha nem is lettek volna.

Amikor lányával végülis hazatért, lakásukat szétbombázva találta. Fenn, a Napraforgó Hatban idegen családok éltek sok gyermekkel és a díszcserjékre teregetett sok pelenkával.

Egy ideig még Borcsákéknál laktak — boldogult férje volt irodaszolgájánál — és abból éltek, amit az öreg Borcsák a nála hagyott értéktárgyakból megörzött. Borcsák Tamás azonban örökölt a falujában s mindenáron haza akart költözni már csak azért is, hogy feleségét bosszantsa, aki szintén faluról származott, de akkoriban még éjszaka is felköltötte férjét álmából, hogy ő inkább gázzal eteti meg magát, de a sárba vissza nem megy. A végén mégiscsak ráállott, hogy elbúcsúzik a fővárostól, hamár egyszer ezért a pesti lakásért annyi pénzt ígérnek, amennyi még álmában sem fordult meg az ő körme között.

Borcsák Tamás embersége azonban nem engedte, hogy mindaddig hazaköltözzék, amíg egykori főnökének ágrólszakadt maradékait valahol tető alá nem rakja. Hiszen itt sem maradhatnak, mert akkor nem tudja értékesíteni a lakást. Addig járt-kelt, költött, alkudozott, kilincselte és áldomázott, míg egy budakörnyéki faluban, szoba-konyhás albérletben el nem helyezte pártfogoltjait.

Özvegy Zsebőkhné megrettenve nézett körül a falusi albérleményben. Lakásadójuktól néhány öreg parasztbútort is kaptak használatra. Karos lócát, fiókos tölgyfaasztalt — amit már csak disznóölések alkalmával használtak azelőtt — hatalmas, szüette szekrényt és szalmazsákos nyoszolyát, láncra szolgáló régi faliorát. Lánya szüntelen vikszolta ezeket az öreg bútorokat és elérzékenyült, ha kényelemhez és értékes bútorok milliójéhez szokott anyjára nézett. Honnan tudta volna ő, hogy anyjának csillogó szemében az a derű nem erőltetett, hanem igazi öröm. Mert Zsebőkhné titkon ujjongott, hogy gyermekkorának édes emlékeit idézhette fel a kopott parasztbútorok között. Az öreg malomház egyszerűségére és meghittségére emlékeztette itt minden. Sokszor végigsimogatta a vén karoslócát, rá is feküdt — ahogyan apja szokta volt ott — amikor a lánya a városban volt.

Dudika még kiköltözésük előtt elhelyezkedett előbb egy magánvállalatnál, majd többrendbéli munkahelyváltoztatás után „az államvasutak kötelékében”. Így mondta anyjának, szigorúan meghagyva, hogy bárki kérdezősködik az ő állása felől, a felelet a legpontosabban így hangzik: Dudika az államvasutak kötelékében dolgozik. Anyját ez a legteljesebb mértékben megnyugtatta. Hiszen az a „kötelék” csak hivatal lehet s eszerint a Zsebőkhök túlvilágról is idefigyelő lelkiismeretét méltán megnyugtattja az a körülmény, hogy a nagy-

multú család legfiatalabb hajtásának mégsem kell ebben az új világban valami durva fizikai munka nyúgai alatt fonnyadoznia.

Dehát nemcsak a túlvilágról figyelni őket a nemesi dinasztia. Élnek itt még oldalági rokonok is, akik már a háború előtt elszegényedtek, lezüllöttek és így elmaradoztak a Napraforgó Hat fényességétől. Most azután — mikor meghaltak, hogy özvegy Zsebőkhné falura születte magát — lassanként felbukkantak a családi és rokoni sértődöttségek zavaros vízei alól. A kis falusi lakás vasárnap délutánoként megtelt a fővárosból kirándult vendégekkel, akik úgy érezték, hogy ideje szorosabbra vonni a meglazult szálakat. Valójában ők most egy idegen kontinensre kerültek, egy szokatlan világ örvényei közé, ahol a felszínen tartó erőt csakis egymásban kereshetik: a közös zsargonban, melyet egymás között beszélnek; az elkülönülésnek abban a biztonságában, hogy mindennel inkább meg lehet alkudni, csak származásuk és életformájuk követei nem.

Ha nem is lehetett biztosítani a vaskos és kopott paraszti bútorok között a Zsebőkh-ház egykori fényét, a társalgás fennköltségét és a vendéglátás hazug előkelőségét annál inkább. Dudika inkább megkoplalta, de ezeknek a vasárnapi „fogadásoknak” színvonalban kellett maradni. Ha nem másokért, anyja kedvéért, akinek — legalábbis Dudika így hitte — már csak egyetlen igénye lehet az élettől, hogy ne kelljen tudomásul vennie: a megváltozott élet őket is érinti. Elhatározta, hogy az ő törékeny mamácskáját úgy kíséri át ezen az egész „kavarodáson”, mintha az csak egy kellemetlen álom volna. Nem történhetik meg, hogy csak egyszer is felnyögjön a jobb napokhoz szokott asszony ebből az álmából. Meg kell akadályoznia, hogy Mamika egyszer arra ébredjen: mindez már megmásíthatatlan valóság, amihez özvegy Zsebőkhnének is alkalmazkodnia kell.

Lám, ez az ismeretlen mélységekből és rejtekekből köréjük fonódott „sors-társi kör” ezer szemmel figyelni őket. Számontartja minden lépésüket, megítéli minden gesztusukat.

— Kedveseim, csak a távolságra ügyeljete, a távolságra! — mondták legutóbb Marcel bácsiék is. — A kellő távolság, drágáim, ez a mi erőnk. Ezek a bútorok is... Miért nem szóltatok. Nekünk még maradt néhány felesleges holmink, szanaszétjél. Szívesen rendelkezésetekre bocsátottuk volna. Persze, most már késő... Kár.

Más részről pedig, anya és lánya, buzgó templombajárásukkal némi tekintélyre tettek szert ebben a vallásos tradícióban élő faluban. Mikor az első husvéti körmeneten a templomatya a baldachin mögé irányította őket, Dudika végtelenül boldog volt, hogy anyja legalább erre a néhány percre még izelheti egy elmúlt rangosság halvány visszfényét. Ettől kezdve megszorodott körülöttük a falusi emberek ismerkedési szándéka is. Egyszer a szomszédból kaptak disznótoros kóstolót, máshonnan meg szüretkor mustot, befőzni való gyümölcsöt, egy cserép virágot, friss tojást, vágni való csibét. Ők azonban nem kívántak a falusiak lekötözöttjeiként élni ebben a kényszerű környezetben. Ezért meglehetősen költséges viszonzásokra ajándékozták szét Dudika megtakarított pénzecskéjét.

Ugyanígy jártak a külföldi rokonok ruhacsomagjaival is. Alig tudtak valamit felhasználni ezekből a ruhákból s ha sikerült is egy-egy darabot jól értékesíteni, annak az árából is éppen csak a vámköltséget fedezhették. Zsebőkhné már nem egyszer meg akarta írni, hogy hagyják abba ezt a költséges támogatást. Nincsen nekik különösebben semmire sem szükségük. Mindenük megvan. De Dudika lebeszélte.

— Nem bánthatjuk meg Lola nénit ilyen durva visszautasítással. Egy illúziótól fosztanánk meg őket, ha olyasmit olvasnának ki a levélből, hogy mi túrhetően megvagyunk abban a rendszerben, melyet ők megvetnek. Milyen jó —

mondanak —, hogy a mi szegény Gusztink már nem érte meg mindezt. Most szégyenkezhetne a felesége miatt, akit falusi nosztalgiai kibékítettek a proletárok rendszerével...

Amikor Dudika ilyen bátor helyzetelemzéseket tartott anyjának a Napraforgó Hat eleganciájának — bár szűkös és megtépázott — fenntartásáról, Zsebókhnének nem egyszer csaknem kiszaladt a száján, hogy de a fene ott enné meg ezt az egész hazug képmutatást, lányom! — Mert bizony, ő már az utóbbi időben éppen eleget vétett az anyósának tett ígéretek ellen. Csak volna bátorsága hozzá, meggyónná ő ennek a hivatalba szerelmesedett Zsebókhlánynak, hogy ami most ebben az országban történik, abból neki ez is, meg az is tetszik. Olyan jó levegője kezd lenni itt az életnek, mint otthon volt, abban a Gilice-parti malomházban, mikor a messziről jött őrlősök teleülték az őrlős szobát s míg duruzsoltak a hengerek, zakatolt a kőpad, nyugton elbeszélgettek mindennapi dolgaikról.

Attól félt, hogy ezzel boldogtalanná tenné lányát. Már azzal is kiábrándítaná, ha Dudika megtudná, hogy amíg ő nincs otthon, anyja nem pohárból issza a vizet, hanem kancsóból és nem is terít meg mindég, hanem csak úgy eszi a szalonnát a tenyerére fogott kenyérszeletről, késnek élével fordítva a szája felé. S hogy titokban el-eljár a szomszédasszonyokhoz diskurálgatni. Milyen baj lett abból is, hogy egyszer maga végezte el a heti kismosást. Nem is takarékoságból tette, hanem mert annyira vágyott már a frissen vasalt ruha illatára. Mikor Dudika hazajött és meglátta a kitergetett fehérneműt, elsírta magát és azzal fenyegetőzött, hogy ha ez még egyszer megtörténik, beköltöznék a városba. Nem tűrheti, hogy az ő anyja hozzálomposodjék a falusi mosóasszonyokhoz.

Nos, akkor az egyszer mert valamennyire is bátran szembehelyezkedni a lányával.

— Édes lányom, tudod te mit beszélsz? Hiszen ha én egyszer meghalok és eltemetnek itt, ebben a kis falusi temetőben, vajon nem az lesz-e ráírva a sírkere sztemre, hogy itt nyugszik özvegy Zsebókh Gusztávné, született Homlodi Erzsébet?... Hiszen alig-alig is voltam az életemben Homlodi Erzsébet!

De megbánta, hogy ennyit is mondott. Jobb lett volna ezt is csak gondolni.

* * *

Délben még ragyogó téli napsütés volt. Csepegtek a falusi házak ereszei s az utakon is megolvadt a hó. Délután azonban jeges szél tört be északról, a hőmérő higanyszála rohamosan süllyedt s a tomboló szél hózuhatagokat kergett maga előtt. A jégpáncélos úton elakadtak a hegyvidéki autóbuszjáratok és estére leállt a közlekedés a budakörnyéki falvak felé.

Zsebókhné éjjelig ébren várta lányát, azután lefeküdt, de aludni így sem tudott. Tele volt aggodalommal. Mi lett a lányával? Talán csak nem kell egy pályaudvari váróteremben töltenie az éjszakát? Sorba szedte az ismerősöket, rokonokat, hogy vajon melyikhez kopogott be a lánya szállásért. Kiverte a hideg és minden neszre, amit a tomboló vihar okozott, felkelt, meggyújtotta az udvari lámpát, de hiába.

Hajnal felé elállt a szél s a nagy csendességben Zsebókhné kimerülten elaludt. Már kilencet ütött a falióra, amikor felébredt. Tündöklő napsütés fogadta. Amint szellőztette a lakást, hallotta, hogy a kilenc ötvenes autóbusz vidám brummogással kapaszkodik fel a hegyre. Úgy látszik, megtisztították az utakat.

Rendbeszedte a lakást, felöltözött azzal a gondolattal, hogy valami tíz-óráit készít a lányának és valakitől beküldi. Hálóruhát is küld, hiszen estére ismét elromolhat az idő.

Mikor ezüstfejes botjával lekopogott a megállóhoz, az autóbusz már ott

állott, de ismerősre nem akadt, akire a kis csomagot bízhatta volna. Amint tanácstalanul álldogált ott, egyszer csak kilépett a kocsiból egy fiatal lány, a kalauznő, karonfogta őt és vezette a kocsi felé.

— Ne tessék félni, csak bátran, nénikém!... Űgy ni! No még egyet. Így ni, már fenn is vagyunk. Tessék csak előre menni és ott helyet foglalni, mert elől nem ráz.

Mire Zsebőkné a nagy ijedtségtől kinyöghette volna, hogy ő nem is akart utazni, meg pénz sincs nála, a kalauznő már elcsengette a kocsit. Az öreg hölgy pityeregni kezdett.

— Mi baj van, drága nénike?

— Az, hogy én nem is akartam felszállni. Csak valakit kerestem, aki ezt a kis csomagot elvinné a lányomnak, mert az éjjel nem volt itthon.

— Sose búsuljon, mamikám! Nézze, hogy röpül ez a kocsi fel a hegyre. Egy-kettő ott vagyunk. Már csak jobb, ha személyesen győződik meg róla, hogy kutya baja a lányának! Örült, hogy egyszer kimaradhatott igazoltan. Hiszen nem is jöhetett haza, olyan itéletidő volt tegnap. Már mi sem tudtunk kijönni a hat harminccassal.

— Istenem, Istenem. Most mi lesz velem?

— Mi lenne?... Hol dolgozik a lánya?

— A lányom?... Hát ő az... hogy is mondjam csak: az államvasutak kötelékében.

— Szóval, vasutyi!

— Jaj, drága lelkem, maga csak viccelődik velem, a busz meg rohan, pedig nekem pénzem sincs jegyre. Hogy kerülök én most haza?

A kalauznő egy pillanatra meghökkent, hogy erre eddig ő sem gondolt.

— Hogy néz ki az a maga lánya?... Biztosan ismerem, hiszen már második éve járok ezen a vonalon. Mindenkit ismerek.

Zsebőkhné pontosan leírta, hogy tegnap reggel milyen kabátban, milyen színű sálkendővel indult el a lánya.

— A Dudika, az a fitos? Megvan! Nohát, én meg azt hittem, hogy az már asszony. No, né mondja! A Dudika még lány, az anyja szemit, már ne haragudjon... Hát, hogyné ismerném. Látja ezt a golyóstollat? Tőle kaptam, vagy egy hónappal ezelőtt. Elvesztettem az enyémet itt a kocsiban, oszt jól ki-vertem a huppot, hogy még ilyen utasok is léteznek, akik nem adják vissza a talált tárgyat. Erre ő ideadta az övét, pedig nem is akármilyen... Hiszen akkor se baj, mamám! Adok én magának egy huszast kölcsön. Majd a Dudika megadja. Kitelik ebből az útiköltség oda-vissza, még moziba is elmehet.

Mennyi igaza lett ennek a vidám kalauznőnek. Késő délután már ott ült egy moziban, a Nyugati közelében. Mert nem volt olyan könnyű dolga, hiszen azt sem tudta, hol dolgozik a lánya. Előbb útbaigazították az államvasutak igazgatósága felé. Ott a portás félóránál is tovább csak vele foglalkozott. Türelemmel telefonált minden elképzelhető osztályra, míg végül is azt ajánlotta valaki, legjobban lesz, ha elmegy a Nyugatihoz. Ott megtalálja a MÁV bevétel ellenőrségi-visszatérítési és kártérítési hivatalát. Ha ott sem tudják eligazítani, hogy miféle „kötelékben” dolgozik a lánya, nyugodtan menjen haza, majd megkerül. Itt azután meg is találta, de csak a nevét és az igazi munkahelyét. Amikor megtudta, hogy a lánya, az ő piszeorrú Dudikája, jegykiadó az egyik pályaudvar személypénztáránál, először elsötétedett előtte a napfényes világ. El akart indulni, hogy majd odalopakodik ahhoz a pénztáráblakhoz, ahol a lánya dolgozik és jegyet kér tőle, valami nagyon távoli helyre. De azután mégis mást gondolt. Átballagott a Nyugatiba, kényelmesen körbesétálgatott a pályaudvar csarnokában, ahol minden pénztáráblaknál sorbanálltak az emberek. Közélebb húzódtott és elnézegette a jegykiadók munkáját. Amíg csak el nem homályosodott a szeme előszivárgó könnyeitől.

— Hát ez bizony szép munka. Ennyi ember mindennap és mindegyik elmondja, hogy hova szeretne utazni. S ő csak kivesz egy jegyet a sok ezer közül s az éppen arra a helyre szól. Mennyi pénz ömlik oda be, Uram Jézusom. Ugyancsak meg kell bíznom az államvasút ezekben a jegykiadóokban, a becsületes munkájukban... Amaz ott még milyen fiatalka. De ha jól látom, már jegygyűrű van a kezén. Csoda-e? Ennyi férfi néz szembe velük naponta... Dehát az én Dudikám még ennél is csinosabb. Ha idősebbecke is, azért még őt is megnézegethetik. Akkor miért nem ment ez még férjhez?... Szülőanyám, csak nem... Csak nem én miattam?...

Akkor kezdte érezni, hogy már fázik is, fáradt is. Jó volna most megfogadni annak a kis kalauzsnőnek a szavát. Egy moziba. Egész életében úgy szeretett volna szombat délutánonként beülni egy budai kis moziba a férjével. De az ott maradt Bajorországban. Azzal már ő nem ülhet be ide, ebbe a szép nagy moziba. Beül hát azzal a boldogsággal, amivel most tele van a szíve.

— Elveszett évek! — hirdeti a hatalmas moziplakát. — De még mennyire, hogy elveszett! — Dohog magában. — Az én egész eddigi életem elveszett... Lehetséges, hogy anya és lánya sem ismerik egymást? Ennyire nem. Mert így hazudnak egymásnak éveken át. Mennyi örömet kergettünk mi el magunktól ezzel a bujkálással. Hogy elrejtjük egymás elől azt a másikat, akit a szívünk szeretni tudna, igazán.

Megvette jegyét a pénztárnál az éppen kezdődő előadásra. Amint a terem felé közeledett, meglátta a táblát: Botot, ernyőt a nézőtérre bevinni rendőrileg tilos! Az ezüstfejú botot elhelyezte a ruhatárba. A ruhatáros nem akarta átvenni.

— Kérem, ha Önnek szüksége van erre a járásnál, beviheti.

— Nincs szükségem rá!

Már messzire járt a mozitól az előadás után, amikor egyszerre nyugtalan lett. Valami hiányzik. Az ezüstfejú erekleve. A jegy itt van a zsebében. Csak vissza kellene menni érte. De nem megy. Olyan könnyűnek érzi magát, hogy fel sem száll az autóbuszra. Gyalog indul el a Margithíd felé s ott is lekanyarodik a Dunapartra. Negyvenkét évig élt Budapesten, de egyszer sem volt még itt, a Duna partján. Most végre ideért. Nézi az úszó jégtáblákat s a Rózsadomb mögött lenyugvó nap sápadt korongját.

— Milyen kár, hogy már alkonyodik.

ADASSÉK MEG

*Adassék magam véled újra-élnem
bolond-nagy tervek sortüze alatt!
s lehet, lefekszem hófúvotta réten,
ha elvesztem a járható utat.*

*Most virradat van. Esték szállnak fennen,
hídat hirdetve boldog másnapok
folyóihoz. Mosolyod érik bennem,
szépeknél szebb vagy, jó, hogy nem tudod.*

*Atéllek én, ahogy a fák lehelnek
magukba sókat, felleget, napot.
Általad leszek tiszta mint a kertek*

*eső után. Ragyog rám fogsorod,
30 csillag. Ragyogok én is ébren
s ha alszom is, csak — rád-émlékezéssel.*

S o l y m o s I d a

Megszokott jelenség, hogy valaki segítségért fordul valakihez, ez pedig igyekszik segítségére lenni. Egy családanya feltárja szomorú helyzetét a szociális gondozó előtt, az önhibájából lecsúszott vagy sorsüldözött ember bekapogtat egykori barátjához, a keresztény hívó felkeresi a lelkiatyát, vagy egyszerűen egy férfi vagy nő elmondja problémáit annak, aki iránt bizalommal viseltetik. Annyira mindennapi dolog ez, hogy fel sem tűnik, s nem is elmélkedünk felőle. Pedig hogy érdemes kissé a mélyére néznünk, mutatja *Louis Beirnaert* tanulmánya, amelyet „Segítség és dialógus” címmel az *Études* tett közzé.

A szerző írásaival az utóbbi években már többször foglalkoztam. Amellett, hogy minden bizonnyal jó teológus is, kitűnő pszichológusnak ismertem meg, aki a gyakorlati pszichiátriában is főlöttébb járatos. Sokszor nyúl olyan kérdésekhez, amelyeket megvizsgálni másnak talán eszébe sem jut. Mostani tanulmányának azonban megvan még az a külön érdekessége, hogy állításainak és megállapításainak igazságát a saját egyéni tapasztalatainkból is könnyen ellenőrizhetjük. Így vagyunk már a problémát felvető kiinduló tételeivel: vajmi ritkán tudtunk megfelelni azoknak a várokozásoknak, amelyekkel embertársaink hozzánk fordultak, s még ritkább eset, hogy ezek az az érzéssel távoztak volna tőlünk, hogy nehézségeikben teljes megértésre találtak.

Mert ha megfigyeljük, valóban ez a helyzet. A segítség elmaradása és az ilyesféle találkozások kudarca annyira általános, hogy vannak bőven, akik meggyőződéssel hirdetik: voltaképpen senkitől sem kaphat segítséget, csakis önmagára számíthat az ember. Mert ha olykor meg is történik, hogy a kérő vagy kérdező pillanatnyi megkönnyebbüléssel búcsúzik, hamar visszasesik nehézségeibe s kezdheti előlről: az anyagi bajokkal küzdő újabb segítséget, az útba igazított újabb bátorítást és tanácsokat kér. Mind többen élük bele magukat így az örökké gyamolításra szoruló sorsába, s nyilván azért — teszi hozzá Beirnaert —, mert a segítség, amelyben részesülnek, soha nem teszi képessé őket arra, hogy ők maguk nézzenek szembe a saját problémáikkal.

Gyakori persze, hogy a kérésre adandó válasz olyan tényezőktől függ, amelyek fölött az embernek nincs semmi hatalma. Egy feleség szeretné, ha hozzásegítenék őt az otthon békéjének helyreállításához, a férj azonban szóba sem áll velünk s nem is kér tőlünk semmit. Avagy egy családnak, bár a helyzete éppen elég sanyarú, olyan rossz a híre, hogy gyakorlatilag lehetetlen megszerezniük mindazoknak együttműködését, akikre szükségünk lenne. Valaki végös inségében munkát kér tőlünk, de kiderül, hogy semmihez sem ért, s így nem is tudunk senkit, akihez utasíthatnók...

Amilyen mindennapos a segítségkérés, annyira nehéznek, aránytalannak, kiábrándítóan bizonyulhat a válasz e kérdésre. S ez éppen a mozzanat, amelyet Beirnaert meg akar világítani. Vajon ha nem mindig segíthetünk úgy az embereken, ahogyan akarnák, nem adhatunk-e mégis olyan választ, amely egyenesen hozza őket, amely megkönnyíti számukra, hogy maguk vegyék kézbe a problémáikat, röviden: hogy ők maguk segítsenek magukon? Nincsenek-e meg magában a dialógusban, amely kialakul köztünk, a segítség olyan lehetőségei, amelyek eddig parlagon heverték? S ami még fontosabb: ha pillanatnyilag meg is tudtuk tenni, amire kérték bennünket, igazán segítettünk-e embertársunkon, ha nem vezettük rá őt a rendelkezésére bocsátott eszközök miként való használására s ha nem ismertettük fel vele, hogy személy szerint mi a számára jó? Amit ugyanis egy emberi személy elsősorban kíván egy másik emberi személytől, túl a szavakba foglalt konkrét kérelmein, mindig az, hogy segítsék őt „alannyá”, emberi személylél válni. S mint Beirnaert kifejti, ennek a folyamatnak színhelye maga a párbeszéd, ha okosan és szeretettel tudjuk irányítani.

*

Ha úgy fogjuk fel a tőlünk várt segítséget, hogy annak mindenekelőtt és mindenekelőtt a közölt kívánságok és szükségletek kielégítésének vonalán kell haladnia, akkor elkerülhetetlenül zsákutcába jutunk — figyelmeztet Beirnaert. Nem könnyű persze ellenállni annak a kísértésnek, hogy ugyanazon a szinten feleljünk a hozzánk for-

dulónak, amelyen kérése látszólag mozog. Hiszen azt sürgeti, hogy gyorsan segítségünk rajta, még akkor is, ha meghaladja anyagi erőnket, még ha rá is megy az egészségünk. S mi is úgy érezzük, hogy tanúsítanunk kell azt a jóindulatot és szeretetet, amelynek hiányáról embertársunk panaszkozik. Nekünk, keresztény hívőknek — hát még a papoknak — meg kell cáfolnunk azt az ellenvetést, amely Istén jóságát is kétségbe vonja, meg kell szánunk a szerencsétlent, aki előttünk sirdogál, el kell mondanunk gondolatainkat annak, aki azt kérdezi, hogy miket gondolunk felőle. Teljesíteni tehát a közvetlen kívánságokat, kielégíteni a szükségleteket a rendelkezésünkre álló eszközök végső határáig, olvasatlanul adni hozzátartozóinknak a pénzt — ez tűnik fel első látásra a segítség legjobb módjának. S mégis mennyi vereség ér minket ezen az úton!

Ha vállaljuk azt a szerepet — magyarázza Beirnaert —, hogy ki tudjuk elégíteni a kívánságokat és szükségleteket, akkor olyan függési viszonyt létesítünk magunk és a hozzánk forduló között, amely a gondviselésre emlékeztet. Az ilyen viszony pedig távol attól, hogy segítse az illető problémáinak megoldásában, csak örökké teszi ezeket a problémákat, ha ugyan meg nem szaporítja újabbakkal. Hányszor hallhattuk már, hogy nem szabad hálát várnunk azoktól, akiket ismételtlen megsegítettünk, gyakran erőnkön túl. Ennek ellenére mégis sokan csodálkoznak ezen a „hálátlanságon”, jöllehet semmi sem érthetőbb ennél. Ha közvetlenül és rögtön megadjuk azt, amit a másik kér, akkor ugyanúgy cselekszünk, mint annakidején a jó anya vagy a jó apa, vagyis megtestesítjük egy olyan hatalom — valójában elmúlt hatalom — képzetét, amely eleget tud tenni a kéréseknek. Akkor viszont észszerűen következik belőle, hogy ugyanezek a kérések vagy hasonló kérések szakadatlanul megismételhetők. Embertársunk most már rendszeresen be fog állítani hozzánk, hogy legyünk megint segítségére. Így azután a reménye is megszűnik annak, hogy valaha is kilábol a problémából, vagy egyáltalán megpróbálja saját kezébe venni sorsa intézését. Nem is akar meglenni támogatás nélkül. Minthogy pedig így a megsegítés mindig csak átmeneti lehet, folyvást további segítségért ostromol bennünket, és pedig azzal az ér-

zéssel, hogy sokkal többet is tehetnénk érte.

S tény is — állapítja meg Beirnaert —, hogy ezen az úton nem teszünk és nem is tehetünk eleget. Az olyan kívánságoknak, amelyeknek kielégítése mindig egy másik ember gondoskodásán és képzelőtehetségén múlik, mindig fennmarad egy „követel” oldaluk, s ha csak nem leszünk a hozzánk fordulóknak rabszolgája, lehetetlen, hogy folyvást csalódást ne okozzunk neki. Aki ad, az többet is adhatna, s annyira akarná tőle azt is, amit nem ad, hogy nem hálások azért, amit ad. Innen a szeretetnek és a gyűlöletnek az a látszólag furcsa, de teljesen természetes keveréke, az érzéseknek az a kettőssége, amellyel az emberek az iránt a személy iránt viseltetnek, aki ezen a módon segíti őket. Nem jó megfigyelő az, aki másban keresné annak a hálátlanságnak okát, amely miatt annyian panaszkodnak, sem annak a hirtelen ellenségeséggé válását, amely gyakran megdöbbenti és kérésbe ejti a segítőt.

A felelősség érte magában a helyzetben gyökerezik — mutat rá Beirnaert és nagyon tanulságosan érveli meg nézetét. Az ilyenfajta segítő viszonyban ugyanis nem egyértelmű a kérés. A szociális gondozó, a rokon, a tanácsadó, sőt a lelkipásztor is szintén igényel valamit attól, aki hozzá fordul. Elvárják, hogy az utóbbi „engedje” magát segíteni, hogy nyilvánítsa megelégedettségét, hogy háláról fogadkozzék, s úgy tisztelje őket, mint a földre szállott gondviselést. Ebből ered a többnyire be sem vallott, olykor egészen tudattalan vágyuk, hogy a hozzájuk forduló maguk irányában függésben tartsák, s ebből a csalódásuk is, ha nem kapják meg érte a hálát és elismerést. S ilyenkor alakul ki bennük az a kedélyállapot, hogy többé-kevésbé leplezett megvetéssel tekintenek általában az emberekre, vagy éppenséggel elbátortalanodnak, avagy keserű kielégültségüket lelik abban, hogy íme, méltatlanul félreismerik őket.

Ha azonban meg is vannak mindig ezek az érzelmi komplexusok, amelyek előbb-utóbb felborítják a kívánságoknak csupán felületi kielégítésén sarkalló segítő viszonyt, Beirnaert sem tagadja, hogy amikor a helyzet nyomósan követeli, akkor a hozzánk fordulókat, amennyiben módunkban áll, ilyen közvetlen és felületi segítségben

is kell részesítenünk. Állítja azonban, hogy ha kizárólag dolgokat, időt, bátorítást, tanácsokat, szeretet-nyilvánításokat nyújtunk, alapjában azt, amit éppen kértek tőlünk, akkor mindig visszahagyunk valami csillapíthatatlan éhséget. Mintha nem vettünk volna észre valami lényeges dolgot a kérdésben, amellyel egy személy egy másik személyhez fordul.

*

A kérések, amelyekkel embertársaink elének lépnek, kimeríthetetlen jellegűek. Meg kell azonban kísérelnünk, hogy mértéket és értelmet vigyünk a viszonyba. *Beirnaert* azt tanácsolja, hogy segítségünket ne sarkítsuk rá a velünk közölt kívánságok kielégítésére, hanem próbáljunk ahhoz igazodni, amit a hozzánk forduló számára a legjobbnak tartunk.

Arról van itt szó, hogy embertársunkkal elfogadtassuk azt a magatartást, azt a megoldást, amely a mi megítélésünk szerint a leginkább mozdítja elő azt, amit akarnia kellene, figyelemmel arra az értékrendre, amelynek minden ember kell, hogy alávesse magát, s figyelemmel a tanításokra, amelyek a tapasztalatból meríthetők. Aki segítségünket kéri, rendszerint nem tudja, hogy mi válik valóban javukra, vagy ha meg is látják, nem ismerik fel olyasvalaminek, amit meg is kell ragadniuk. Egy anya hadakozik az ellen, hogy elválasszák tőle a leányát, noha minden szüksége meg volna annak, hogy a leányt egy specializált intézetben átniveljék; meg kell tehát győzni arról, hogy miután az elválás éppen a leány érdekét szolgálja, ez felel meg az anyai szeretet parancsának is. Egy keresztény hívőnek sok nehézsége van a házaseletében; igazolni kell előtte az egyház morálját s be kell láttatni vele, hogy számára is előnyösebb, ha alkalmazkodik hozzá. Valaki, bár hívő kereszténynek vallja magát, csúnyán kirohan előttünk az isteni gondviselés, az egyház, a papok ellen; meg kell értenünk vele, hogy nem ismeri kellően a vallását, mert ha ismerné, akkor más lelkülettel szemlélné a csapásokat és hibákat is.

Mint látjuk, segíteni az ilyen esetekben annyi, mint rávezetni a hozzánk forduló egy olyan gondolkodási és magatartási vonal elfogadására, amely a mi nézetünk szerint összhangban van a józan ésszel, az erkölccsel,

a vallási követelményekkel. Az út pedig hozzá a megvilágítás, az érvelés, a meggyőzés.

Megtörténik ilyenkor, hogy a másik magáévá teszi állásfoglalásunkat, s mi azt hisszük, minden rendben van. Csakhamar kiderül azonban, hogy az „igen”, amelyet kimondott, az egyetértés, amelyet erősítgetett, nem annyira a felismert igazság iránt való személyes elkötelezés megnyilatkozása volt, mint a passzív alávetése, amelyet az éfelem szült, hogy másként nem-tetszésünket vagy elítélésünket vonja magára. Az ilyen csatlakozások mindig törekenyek és mulandók. Csak valamelyest is rendüljön meg előtte a tekintélyünk, s az íménti csatlakozás lázadásba, sőt nyílt támadásba megy át.

Megtörténhet az is, hogy a hozzánk forduló kitart ellenvetései mellett. A dialógus akkor a párharc formáját ölti, amelyben két ellenfél méri össze a kardját anélkül, hogy a vitának valaha is végére érne. Joggal kérdezzük: mi lesz a segítséggel ebben az esetben?

Hogy a meggyőzésre irányuló kísérletek oly gyakran hajótörést szenvednek — mutat rá *Beirnaert* —, annak nyilván az az oka, hogy nem elég, ha egy igazság csupán önmagában és csupán a mi számunkra létezik. Ebből még nem következik, hogy a hozzánk forduló szemében is igazság lesz. Adni az igazságot kétséggkívül annyi, mint ajánlani ott, ahol még nem ismerik, gyakorlatilag azonban főleg azt jelenti, hogy hozzásegítsünk egy személyt, aki már többnyire hallott róla, hogy el is ismerje és magáévá is tegye a szóbanforgó igazságot. Ám a tapasztalás szerint — állapítja meg *Beirnaert* — ez sohasem egyedül az érvek, okoskodások és apologizálás kérdése a párbeszédben. Mindezeket megelőzően valami más is szükséges hozzá.

A valóság általában az, hogy nem minden tiszta annak az embernek magatartásában sem, aki az igazság jogait idézi és a másikat meghódolásra kívánja bírni. Ha úgy tekintjük beszélgető társunkat, mint valakit, akit meg kell győznünk, akkor nem számolunk azzal, hogy egy személyről van szó, akit olyan problémák kötnek le, amelyek sajátosan az övéi s amelyekből csak úgy lábolhat ki, ha teljesen lerakja elébünk. Az igazságot ugyanis csak az ismerheti fel igazságnak, aki pontról pontra szétszedte és elemezte

a kérdést, amelyre ez az igazság felel. Már most az igazságot képviselő személy moralizáló és érvelő magatartása rendszerint rideg és merev, ami mögött ott lappang a félelem a további problémáktól és kérdésektől, amelyek a beszélgetés során felmerülhetnek. Így pedig csodálkozhatunk-e azon, hogy a hozzánk fordulót, akiben nem lesz meg az az érzés, hogy meghallgatásra és megértésre talált, igazában nem segítettük rá az igazsághoz vezető útra?

Íme az újabb zsákutca, amelybe jutottunk. Akár tisztán és egyszerűen a hozzánk forduló embertársunk kívánságainak szolgálatába állunk, akár meggyőzni próbáljuk arról, hogy alá kell vetnie magát az igazságnak, úgy ahogyan az kínálkozik s ahogyan mi látjuk, nem fogunk rajta hatatosan segíteni. Gondoljunk csak vissza saját emlékeinkre s mindjárt felmorajlik a sok-sok panasz azok részéről, akik valaha is segítségünket kérték. Leplezhetik a kudarcokat a kielégítettség és a megnyugvás látszatai, vagy éppen hálnyilatkozatok, a tény azonban akkor is tény marad.

Ideje tehát, hogy megkérdezzük: mi hiányzik általában a segítségünkéből, hogy valóban hatásos legyen?

*

Ha gyakran élt a „személy” kifejezéssel — írja *Beirnaert* —, azért élt vele, mert éppen ez a fogalom teszi lehetővé, hogy helyesen vessük fel a segítség problémáját. Aki bennünket felkeres, elsősorban nem azoknak a kívánságoknak és szükségleteknek szószólója, amelyek kielégítésre várnak, nem is ellenállások és ellenvetések megjelenítője a jóval és az igazsággal szemben, hanem emberi személy, azaz olyasvalaki, aki képes első személyben beszélni velünk, egy partner, aki a dialógusban egy másik partnerhez fordul. A probléma magva: tudatosítani magunkban, hogy mit kér mindig egy személy a másik személytől, amikor beszélni kezd vele.

Szögezzük le szabatosan, nem arról van itt szó, hogy a találkozás felszínén tartjuk magunkat, sem arról, hogy fontolgassuk a különböző kívánságokat, akár azért, hogy kielégítsük azokat, akár hogy elejtésükre bírjuk a másikat, hanem egy sokkal lényegesebb kérdés nyilatkozik meg, amely nem a jó és rossz, az igaz és a hamis elbírálóhoz fordul, akit képviselünk,

hanem túl ezeken a szerepeken az emberi személyhez, aki vagyunk. S az ebből adódó kérdésre már meg tudunk felelni. Partnerünk, miután személy, elsősorban és mindenekelőtt azt kéri, hogy hallgassuk meg őt. Ha beszélni kezd, abban a reményben teszi, hogy megértő fogadtatásra talál. Ne legyünk tehát szórakozottak, ne a saját gondolatainkat kövessük, ne szakítsuk félbe a szavát, hanem hallgassuk figyelmesen, amit beszél, hogy beszélhesen. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy ritkán találkozunk olyanokkal, akik hajlandók végighallgatni minket. Mennyi mindent nem mondtunk el vagy nem mertünk elmondani, mert partnerünk idő előtt maga is beszélni kezdett s ezzel azt az érzést keltette bennünk, hogy nem érdeklik a további közléseink.

De nem elég csupán meghallgatnunk, meg is kell értenünk azt, amit hallunk, azaz meg kell tudnunk jelölni partnerünk elbeszélésében a jellegzetes momentumokat, azokat éppen, amelyek utalnak arra, amit még el szeretne mondani. Egy közbevetett frázis, mint például: „csöstül jön minden”, értésünkre adja, hogy sokat lehetne még beszélni erről a „mindenről”. A személy tehát azt kéri, hogy értsük meg őt, amikor beszél hozzánk, már akkor értsük meg, amikor még nem is mondott el mindent. Számít reánk nemcsak abban a vonatkozásban, hogy engedjük beszélni, hanem abban is, hogy segítjük beszélni, ha csak azzal is, hogy megismételjük a jellegzetes fráziát, tudomására adva ekként, hogy nem talált süket fülekre és bizvást mondhat még többet is arról, ami foglalkoztatja őt. S akkor valóban többet is fog mondani mindarról, ami gyöttri, a problémáiról, az élete folyásáról,

Miután meghallgattuk és megértettük, azt is kéri, hogy mi magunk is partner legyünk a számára, személy, aki most ő hozzá beszél. Mert mire számíthatunk inkább egy személy, mint a szóra, amely felel az övére? A dialógus — emeli ki *Beirnaert* — nemcsak a kívánságok, kifejezések és közlések színhelye, magára a dialógusra is egy lényeges kívánság ösztönöz: az embertárs szavának a vágya, cserébe a saját szavunkért. Aki párbeszédbe lép velünk, a mi szavunkat kéri. Segíteni neki annyi, mint megadni neki a szavunkat. De kicsoda szót?

Jól értsük meg — figyelmeztet *Be-*

irnaert — nem azt mondja ezzel, hogy „fizessük ki” szavakkal partnerünket, akit talán már régóta ekként fizetnek. Úgy sem tévesztik meg a bátorítások, amelyekben, aki nyújtja, legtöbbször maga sem hisz. Fájón érzi a vigasztalásoknak és azoknak a megértésről és rokonszenvről biztosító fogadkozásoknak ürességét is, amelyekkel az ember kevésbé a másikat próbálja megnyugtítani, mint önmagát nyugtatja meg tehetetlenségében. Nem megy ő semmire az ígéretekkel sem, amilyenekben már túl sokszor csalódott. Amit lényegesen kér, hogy ismerjük fel őt abban a helyzetben, amelyben van, s úgy, ahogyan van, konfliktusaival, szenvedéseivel, problémáival, lázongásaival. A felismerés szavaira éheznek.

Megmondani szépen egy személynek, hogy bizony szerintünk is sokat kellett szenvednie emiatt vagy amiatt, megmondani az anyának, hogy bizony fájdalmas lehet számára a gondolat, hogy el kell válnia egyetlen leányától, akit szeret, s átérezzük milyen nehéz egyedül maradnia — anynyi ez, mint kiszabadítani partnerünket a magányosságból, megadni neki a jogot, hogy létezhet mint élő és szenvedő lény, mint személy a személyek egyetemesében; annyi ez, mint igazán szeretni őt, mert elfogadjuk olyanak, amilyenek. A felismerésnek és elismerésnek ezek a szavai semmiben sem jelentik a jóváhagyását annak, ami rossz. Nem mozognak semmiképpen az ítélkezés vonalán. Nem mondják, hogy „nincs igaza”, vagy „igaza van”, amikor így viselkedik, ilyen érzéseket, ilyen kívánságokat táplál. Egyszerűen észlelik az embert a maga létnehézségeivel. Világosan megfogalmazták számára azt, amiről ő maga gyakran csak dadog. És ha igaz, hogy a beszéd teszi az embert, akkor a szó adományában vagy inkább abban a szóban, amely a felismerést fejezi ki,

benne foglaltatik a szeretet kimagasló megnyilatkozása. S ezzel könnyítjük meg számára, hogy helyzetét tisztázza újból magára találjon. S akkor lehetséges lesz messzebb is menni. Amikor valaki embertársához vagy különösképpen a lekipásztorhoz fordul, nemcsak azt kéri, hogy ismerjék fel őt nehézségeiben, hanem, hogy valami módon önmaga előtt is tárják fel őt. Éhezi a szót, amely alapot és értelmet ad létének. Szerintünk persze erre az utolsó kérésre nem felelhet más, mint az isteni szó.

Így végül is magában a dialógusban és a szavunk által segíthetjük meg mindig embertársunkat. Csodálatos látni akkor, miként indulnak meg és veszik fokozatosan kezükbe a sorsukat. Nem adunk nekik megoldásokat s mégis képesek lesznek vállalni nehézségeiket. Ha nem is tudjuk kívánságaikat teljesíteni, arra rá tudjuk segíteni őket, hogy jobban és mélyebben vegyék szemügyre a helyzetüket. Nem erősködünk azon, hogy rendeljék magukat alá ennek vagy annak az erkölcsi parancsnak, s mégis meg fogjuk látni gyakran, hogy megindulnak s kezdenek beleegyezni a törvényekbe, amit meddő dolog lett volna ridegen szorgalmazni náluk. „Igen, igen, tudom” — felelték akkor —, „de...”. S amíg meg nem hallgattuk és fel nem ismertük őket teljesen ebben a „de”-ben, nem is volt számukra lehetséges a beleegyezés.

Bizonyos, hogy nem könnyű másvalaki számára hasznos partnernek lenni — írja befejezésül Beirnaert. A dialógus éppúgy mérlegre tesz minket, mint az élet, és a személyhez forduló igazi szó adománya hosszú tapasztalások és elmélkedések gyümölcse. Végző elemzésben azonban ebben rejlik annak a segítségnek hatásos volta, amelyet embertársainknak nyújthatunk.

A KIS ÚT

Sok mindent tanultam annak idején a bűcsüről, imakönyvekben is találtam bőséges magyarázatot ezzel kapcsolatban, de mégis teljesen világos képem róla. Gondolom, nem is egyedülálló az esetem, másokkal való beszélgetés alapján azt hiszem, nem itélek elhamarkodva, ha azt mondom, hogy a gyakorló hívők jórésének éppen úgy sok minden homályos a bűcsűvel kapcsolatban, mint nekem, Prédikációkat is hallottam erről a kérdésről, s akkor világos is volt előttem a bűcsű lényege, de persze az ember könnyen felejt, és ami mélyebben megmaradt bennem, abból hiányzik az összefüggés. Tudom, hogy van teljes bűcsű és részleges, tudom, hogy a bűcsűimák jelzése, mint 300 nap vagy 5 év stb. azt jelenti, hogy valamikor ennyit kellett vezetkelni arányos büntetés elengedéért. Emlékszem, hogy élőkért nem lehet bűcsút felajánlani, halottakért igen, sőt arra is emlékszem, de már nagyon homályosan, hogy teljes bűcsút tulajdonképpen igen nehéz nyerni, de hogy miért és mi a különleges feltétele a teljes bűcsű elnyerésének, arra határozott választ nem kaptam. Azt hiszem, nagyon sok embernek hasznos lenne, ha világos és egyszerű magyarázatot kapnánk az egész kérdéskomplexumról.

Kérésének készséggel teszünk eleget. annál is inkább, mert november valamiképpen a „halottak hónapja”, ilyenkor gondolunk leg többet megboldogult szeretteinkre és az egyház is a teljes bűcsű bőséges lehetőségét nyitja meg előttünk, hogy felajánlhassuk elköltözött szeretteinkért és a tisztító tűzben szenvedő szegény lelkekért.

Mi a bűcsű lényege?

Az első, amit világosan kell tudnunk, az, hogy a bűcsű nem bűnbocsánat! A bűcsű a már megbocsátott bűn után visszamaradó büntetés-tartozás elengedése. Ezt azért kell előjáróban hangsúlyozni, mert Harnack szerint is, ki a protestáns teológusok között kiváló helyet foglal el, a bűcsű a töredelem szentségének „második és rövidített kiadása”. Erről szó sincs. Bűnbánat nélkül és a töredelem szentségének — halálos ágyon legalább jószándék formájában, ha nincs már más lehetőség — felvétele nélkül bűnbocsánat nem lehetséges. A bűnbocsánathoz lényegesen hozzátartozik a megfelelő elégtétel is. Az okozott kárt jóvá kell tenni, akár erkölcsi, akár anyagi, s a bűnbocsánatot nyert léleknek vezekléssel kell elégtételt adni a megsértett isteni igazságosságnak. Az Isten azonban nemcsak végtelen szent és igazságos, hanem végtelen irgalmas is. Az igazságosság és az irgalom „paradoxonját” Krisztus Urunk oldotta meg kereszthalálával, mert ebben a végtelen értékű áldozatban elégtételt adott minden bűnért.

Ha megértjük azt, hogy az értünk kiontott Szent Vér végtelen és kifogyhatatlan értékű és hogy ennek a kincsnek gazdája az egyház, akkor meg-

értjük, hogyan lehetséges egy-egy imával sok évi vezeklésnek megfelelő elégtételt adni, sőt hogyan lehetséges minden büntetés-tartozásunk elengedése, tehát teljes bűcsű. De megértjük azt is, hogy az egyház a vezeklés megkönnyítésével és a végtelen isteni irgalom adta lehetőség közkinccsá tételével koránt sem akarja a „könnyű bűnözés” csábításának kitenni híveit. Amennyire látszólag egyszerű a bűcsűnyerés, lényegében és mélységében éppen annyira komoly. A kegyelem állapotában kell lennie annak, aki akár a legkisebb bűcsút is el akarja nyerni, komoly szándék szükséges hozzá és annak a cselekménynek lelkiismeretes elvégzése, amit az egyház a bűcsű nyeréséhez köt. Sokan nem tudják talán, hogy ha a bűcsű imádsághoz kötött, akkor nem elég a gondolatbeli ima, hanem szóbeli ima szükséges, vagyis az előírt ima szavait, ha csöndben is, de ki kell mondani.

A teljes bűcsű elnyeréséhez ezen kívül a bocsánatos bűnöktől való tökéletes mentesség is szükséges; sőt: a bűnös hajlamokkal is szakítania kell annak, aki teljes bűcsút akar nyerni. Ne feledjük, hogy a teljes bűcsű minden ideigtartó büntetés elengedése, tehát aki ilyen állapotban hal meg, egyenesen az örök üdvösségre jut, a tisztító tűzben semmit sem kell szenvednie; márpedig nagyon komoly teológusok véleménye szerint még a kanoizált szentek is legalább „átrepülnek” a tisztító tűzön. Szinte azt mondhatnánk ezek után, hogy teljes bűcsút elnyerni jóformán lehetetlenség, de ez túlzás lenne, hiszen az egyház nem adna annyi lehetőséget a teljes bűcsű el-

nyeréséhez, ha eleve reménytelennek tartaná. Ami a legtöbb embert zavarja, az a „bűnös hajlamokkal való szakítás” fogalma. A homály eloszlik, ha arra gondolunk, hogy a minden bűnnel és hajlammal való szakításnak a *bűcsű elnyerése pillanatában kell meglennie*. Az a tudatunk, hogy gyarlóságunk egészen bizonyosan újra és újra visszaránt bűneinkbe, nem akadályozza a bűcsű elnyerését, mert hiszen *nem akarunk* bűnt elkövetni, csak félünk attól, hogy ismét erőtleneink leszünk és magunk szeretnénk a legjobban, ha állhatatosak tudnánk lenni. Adott pillanatban tehát meglehet a *teljes jóakarát*. A jövőbenezés — bár az esetek jórésztében valóban reális — tulajdonképpen mégsem valószínű, hiszen azt sem tudjuk, vajon megérjük-e a következő pillanatot és azt sem közli velünk az Isten, hogy milyen segítő kegyelmeket tartogat számunkra, hogy jóakaratusat támogassa természetünk gyarlóságaival szemben.

Hogy a teljes bűcsút — tehát minden büntetés-tartozás elengedését — ki nyeri el, azt egyedül az Isten tudja. Annyi bizonyos, hogy ha valaki gyónás, áldozás és az előírt vezeklés — ami a legtöbbször ima — elvégzése után nem is nyerhet teljes bűcsút, mert a bocsánatos bűnöktől és bűnös hajlamoktól való elfordulása sem teljes, mégis annyi részleges büntetés-tartozás elengedésében részesül, amilyen a lelki állapota.

A bűcsű engedélyezése az egyház oldó és kötő hatalmának egyenes következménye. Ha a bűnbánat szentségében elengedheti az egyház az örök büntetést és feloldozhat a halálos bűnök nyomasztó terhetől, akkor nyilvánvaló, hogy van hatalma az ideig tartó büntetés megrövidítésére vagy elengedésére. Krisztus Urunk ezt a hatalmat minden korlátozás nélkül adta, az egyházi vezetők bölcs belátása szabályozza tehát a bűcsű megszerzésének módját. Viszont azt is figyelembe kell vennünk, hogy a bűcsűk engedélyezése az egyház kormányzó hatalmához tartozik és nem a paphoz, ezért bűcsút csak a kormányzó hatalom képviselői, a pápa és tőle függésben a püspökök engedélyezhetnek. Jelenlegi egyházi gyakorlat szerint egyes rendkívüli ünnepélyes alkalmaktól eltekintve — amikor is püspök és bíboros bizonyos kisebb bűcsűket engedélyezhet — a bűcsűk engedélye-

zése általában a pápának van fenntartva.

Helyesen emlékezik a levélfő arra, hogy előkert bűcsűket nem ajánlhatunk fel. Ez természetes, mert aki a küzdő egyház tagja, az maga gondoskodhat önmagáról, s kötelessége is lelke üdvösségén munkálkodnia, ez alól senkit felmenteni nem lehet. Tulajdonképpen a halottakért sem lehet a bűcsút úgy felajánlani, mint ahogy azt az élők közül bárki a maga számára megkaphatja. Az oldó hatalom ugyanis csak a földön élő katolikus keresztényekre vonatkozik, ez a feltételek teljesítése esetén biztos érvényűvé teszi a büntetés-tartozás alóli feloldást. A holtak viszont nincsenek az egyház joghatósága alatt és ezért rájuk a bűcsűk nem feloldozás alakjában, hanem ún. közbenjáró könyörgésként — „per modum suffragii” — alkalmazhatók. Minden esetre a bűcsűk felajánlása a *leghatékonyabb formája a könyörgésnek*, mert az egyház birtokában lévő elégtételi kincs felajánlásával bemutatott könyörgés.

Aki a tisztító tűzben szenvedő lelkekért felajánlja a bűcsút, annak természetesen elsősorban a kegyelem állapotában kell lennie, mert a bűnös nem kedves Isten előtt és könyörgésével először magán kell segítenie. A tisztítóhelyen érvényes isteni igazságszolgáltatás törvényeiről a kinyilatkoztatás nem beszél részletesen, erről semmi biztosat sem tudhatunk, tehát azt sem állíthatjuk, hogy a szeretetünkért felajánlott bűcsűk hatása minden esetben biztos-e. Egy azonban teljes biztonsággal állítható: *felelősen sohasem imádkozunk* elhunytjainkért. Ha személy szerint talán nincs is szükségük a bűcsűkre, mert Isten irgalmasságából már az üdvösségre jutottak, mégsem hiábavaló az ima, mert növeli az egyház kegyelmi kincsét, a thesaurus Ecclesiae-t, gyakoroljuk vele az irgalmasság lelki cselekedeteit és az Isten irgalmassága a legjobban rászoruló vagy legméltyebb szegény lélek javára fordítja felajánlott bűcsűnkét. A teológusoknak szinte egyöntetű véleménye szerint a tisztító tűzben szenvedő lelkek abban az arányban részesülnek az értük felajánlott bűcsűk — és mindennek fölött az értük bemutatott szentmisék — kegyelmi kincseiben, amilyen mértékben irgalmasok voltak életükben és törődtek a szenvedő egyház tagjaival. Az irgal-

mas szívűeknek irgalmaz az Isten első sorban.

November hónapjában minden temető a kegyeletteljes emlékezés díszében öltözik. Virágok, lobogó mécsesek jelzik, hogy elhunyt szeretteinkről nem feledkeztünk meg, emléküket él szívünkben. Sokan hosszú utakat tesznek meg, hogy elhunyt szüleik, életársuk vagy gyermekeik sírját meglátogassák. Az annyira dicséretes különbség mellett azonban sohasem felejtkezünk el a lényegről: szeretetünket imádsággal és csakis imádsággal fe-

jezhetjük ki valóban értékes módon. Mondassunk szentmiséket elhunyt szeretteinkért és ajánljuk fel a búcsúimákat, a bűnbánat szentségében megtisztult lélekkel, életünket teljesen megjavítani akaró jóakarattal, s bár testi érzékszerveinkkel nem foghatjuk fel, mégis tudjuk és szívünk mélyén talán meg is érezzük a hálás szeretet áradását a szenvedő egyház imádságunkra szoruló, önmagukban tehetetlen s a mi könyörgéseink folytán mind jobban megtisztuló lelkei részéről.

Eglis István

N A P L Ó

GALAMB SÁNDOR HETVENÖT ÉVES. 1886-ban született Gyöngyösön, s így ebben az esztendőben töltötte be hetvenötödik évét *Galamb* Sándor, a neves dramaturg és irodalomtörténész. Felkerestük ez alkalomból, s ami a legjellemzőbb rá: munka közben találtuk. S beszélgetésünk során egy eredményekben gazdag munkás élet körvonalai bontakoztak ki előttünk.

Az egyetem elvégzése után, ahol a kitűnő *Riedl* Frigyes kedvelt tanítványa és famulusa volt, magyar-német-szakos középiskolai tanárként kezdte meg pályáját az újpesti gimnáziumban. Irodalmi munkássága révén érdemeinek elismeréseképpen rövidesen kiemelkedett a köztanári sorból: egyetemi magántanár lett, majd négy éven át a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola igazgatója. Eleinte egyetemes horizontú irodalmi érdeklődése egyre inkább a színház és a dráma problémái felé irányult, különösen azóta, hogy 1928-ban *A magyar dráma története a kiegyezéstől a millenniumig* című nagyszabású művével elnyerte a Tudományos Akadémia Bésán-díját.

A fővárosba visszatérve teljesen a színház bűvkörébe került. Az aktív színészkedés kivételével a sokrétű színházi életnek úgyszólván valamennyi munkakörében sikeresen működött: mint színészpedagógus, színikritikus, színház-tudós, rendező, darab-átdolgozó, drámaíró, majd színházigazgató.

Az Országos Színművészeti Akadémián *Odry* Árpád igazgatósága idején *Sebestyén* Károly tanszékét örökölte: dramaturgiát és esztétikát adott elő, később mint a Színészegyesület Színészképző Intézetének igazgatója még szélesebb alapokon fejtette ki színészpedagógiai tevékenységét. Olyan kiváló művészek voltak hallgatói, mint *Gobby* Hilda, *Bilicsi* Tivadar, *Lukács* Margit, *Gábor* Miklós, *Újlaki* László, *Ungváry* László, *Németh* Marika és még sokan mások.

Színikritikusi működését a *Horváth* János szerkesztette *Napkelet* folyóirattal kezdte, s *Pethő* Sándor antifasiszta napilapjánál, a *Magyar Nemzet*nél fejezte be. A színháztudomány terén a magyar drámairodalom valamennyi műfaja foglalkoztatta is operettől a népszínművön és társadalmi drámán keresztül a tragédiáig.

De nem maradt az elmélet szűkreszbott határai között. Azok közé a ritka tehetségek közé tartozik, akik alapos elméleti felkészültségüket a színház valóságos életében is hasznosítani tudják. Különös készsége volt az iránt, hogy már-már beporosodott régi magyar klasszikusokat új életre keltsen. Az eredeti meghamisítása nélkül a modern színpad igényeihez alkalmazta ezeket a darabokat, kegyelettel lefújta róluk az idők porát és szinte új életet lehelte beléjük; és — ami a gyakorlati színházi életben éppen nem érdekelt — a legtöbbjükből kasszasikert csinált. Emlékezetes átdolgozásai, illetve felújításai: *Gaál* József „Peleskei nótárius”-a, *Kisfaludy* Károlytól a „Csalódások”, *Sándortól* a „Dárdai ház”, *Eötvöstől* „Éljen az egyenlőség”, *Tóth* Kálmántól

„Nők az alkotmányban” és *Teleki* László „Kegyenc”-e. Még a legutóbb is — 1957-ben — az ő keze varázsolta színpadképessé *Nagy* Ignác „Tisztújítás”-át, amely azután hatvannégyszer ment egymásután.

Eredeti, önálló darabjait is sikerrel játszotta annak idején a Nemzeti Színház: „Az első diadal” című, Mátyásról szóló történelmi színművet és a „Hatalom” című modern tárgyú vígjátékot.

A felszabadulás után új oldaláról mutatkozott meg sokoldalú talentuma. 1947-től 49-ig ő igazgatta a Rottenbiller-utcai katolikus Kis Színházat. Emlékezetes színpadi sikerek fűződnek ehhez a rövid korszakhoz. A színház *Sinkó* Ferenc „Boldogasszony legénye” című népi misztériumjátékával nyitott. Műsorában szerepelt — s a periférián negyvenszer került színre! — *Corneille* „Mártir”-ja, amelyet verses formában *Benedek* Marcel fordított le a színház számára, akit mindmáig ifjúkori barátság szálai fűznek Galamb Sándorhoz. A kitűnő műfordításból a *Vigilia* is közölt annak idején részleteket. Itt került színre első ízben *Babits* Mihály egyfelvonásosa, a „Literátor”, s nagy sikert jelentett *Gyallay* Domonkos „Jó vásár” című székeley népi vígjátéka.

Am a jól megérdemelt nyugalom évei sem jelentenek munkátlanlanságot Galamb Sándor számára. Jelenleg is egy nagyszabású esztétikai elméleti művön dolgozik, amely a tragédia és tragikum történetéről és elméletéről szól. Annnyit elárult a szerző, hogy teljesen új utakon jár benne, a XIX—XX. századi német esztétikusoktól eltérően túlhaladja a tragikus vétség elavult elméletét, s ezáltal jóval kitágítja a tragikum fogalomkörét, főként az antik görög és a francia klasszikusok irányában. A tragikum lényegét nem a tragikus vétségben keresi, hanem — *Racine*-t követve — a „magasztos küzdelem”-ben.

Befejezésül azonban hadd fűzzük hozzá mindehhez: ne tévesszen meg senkit a komoly, sőt komor téma Galamb Sándor egyéniségét illetően. Ő éppen nem a tragikus pátosz hangján emlékezik meg életpályájáról, jelenleg is folyamatos munkásságáról. Előadását kedves anekdotákkal, szellemes szójátékokkal fűszerezi. Olyan valaki ő, aki a komoly studiumot a vidám kedéllyel, a multat a jelennel, a teóriát a gyakorlattal mindig mesteri módon tudta ki-egyensúlyozni. S most — mint erről örömmel meggyőződhattunk — ugyanígy egyensúlyozza idős korát az örök lelki fiatalsággal. (*Kunszery Gyula*)

A RÓMAI EGYHÁZMEGYEI ZSINAT FONTOSABB RENDELKEZÉSEI.

Amikor 1959 január 25-én a falakon kívüli Szent Pál bazilikában XXIII. János pápa uralkodásának harmadik hónapjában bejelentette ama szándékát, hogy később meghatározandó időpontban II. vatikáni zsinat néven össze szándékozik hívni a 21. egyetemes zsinatot, ez a bejelentés egy kissé háttérbe szorította a másikat, a római egyházmegyei zsinat tartásának gondolatát, pedig ez utóbbi, ha nem is bír oly nagy jelentőséggel, mint a tervezett egyetemes zsinat, mégis megérdemli, hogy foglalkozzunk vele.

Annak idején a trienti zsinat atyái úgy intézkedtek, hogy az ordináriusok évenként tartsanak egyházmegyei zsinatot, a rendelkezés azonban századunkban már „legalább minden tizedik évre” módosult (Can. 356. l.), Rómában pedig mindezideig egyáltalán nem tartottak egyházmegyei zsinatot. Hogy most mégis sor került rá, abban nyilván belezárt az a körülmény, hogy századunk az Örök Város életében is nagy változásokat hozott. Rómának 1900 elején csak 400 ezer lakosa volt, ma pedig kétfélmillió világáros. E hatalmas metropolisban a lelkipásztorkodást csak 220 világi és 370 szerzetespap, összesen tehát 590 pap látja el, így egy papra 3300 hívő gondozása hárul. Első pillanatra talán csodálkozunk is rajta, hiszen Rómát jellegzetesen papi városnak tekintjük, a valóság azonban az, hogy a különböző egyházi hivatalokban működő, vagy tanulmányaikat végző papok tömege mellett igen csekély a lelkipásztorkodással foglalkozók száma.

Az 1960 január 24—31-ig megtartott római egyházmegyei zsinat a megnyitáson és bezáráson kívül háromszor ülésezett. János pápa — ha beszámítjuk a római és a Rómában tanuló kispapokhoz, valamint az apácákhoz intézett allokuciókat is — összesen 7 beszédet tartott, egy kivételével latin nyelven. A 755 artikulust tartalmazó zsinati határozatokat 1960 június 29-én hirdette ki a

pápa, s életbe lépésük időpontját ugyanazon év november 1-ben állapította meg. Hazai viszonylatban a római zsinat határozatai legjobban az 1941-es esztergom-főegyházmegyei zsinati határozatokhoz hasonlíthatók, bár ez utóbbi valamivel rövidebb, mindössze 557 paragrafust foglal magában. A határozatok a római egyházmegyei papságra, a Rómában lakó papokra, sőt bizonyos esetekben az oda utazókra is vonatkoznak, területileg pedig az egész római egyházmegyére, a Szent Péter bazilikára és a Vatikán államra. S bár a határozatok partikuláris, helyi jellegűek, bizonyára hasznos lesz, ha a nemrég kezünkbe került mintegy 800 oldalas kötetből néhány érdekesebb rendelkezésről megemlékezünk.

Kezdjük talán a *szentmisével*. Rohanó korunk papjainak szól a figyelmeztetés, hogy a vásár- és ünnepnap i szentbeszédek ne tartsanak 15 percnél tovább. Azok számára, akik ezeken a napokon is dolgoznak, alkalmat kell adni a *mi-sehallgatásra*.

A *szentségek* kiszolgáltatásánál a papok ügyeljenek a „*clara voce*”, azaz fennhangon mondandókra, ha kell, hangerősítőt vegyenek igénybe. Ha a keresztelést végző pap nem ismeri a keresztszülőt, utóbbinak alkalmassági tanúsítványt kell szereznie a maga plébánosától, mert csak így szerepelhet keresztszülőként. A gyermekek a saját plébániájuk templomában végezzék első szentáldozásukat s utána még néhány vasárnapon valamennyien együtt járuljanak az Úr asztalához. Az első szentáldozást ne kössék egybe a bérmlálással. (Itt jegyzem meg, hogy az Esztergomi Érseki Főhatóság egyik 1960. évi rendelkezése legalább egy évi időköztt kíván meg az elsőáldozás és a bérmlálás között, utalva arra, hogy a bérmlás szentségének felvételéhez már előnyültebb hitre van szükség.) Nem szabad magában a misében átváltoztatott oltárakkal áldoztatni a pap áldozása előtt. Az oltáriszentséget csak akkor szabad nyilvánosan kitenni vasárnap és parancsolt ünnepeken, ha elegendő a hívek száma. A templomokban legyen táblára kiírva a gyóntatás ideje. A kispapokat ne neveljék a világiaktól túlságosan elkülönített helyeken. Kíváncsok, hogy minden katolikus családban legyen evangéliumos könyv és katekizmus. A *szentelményeknél* elejét kell venni a babonáság veszélyének. Eppen ezért a szentelmények előtt tartsanak a papok szertartásmagyarázatot. A híveket óvatosságra kell inteni a csodákat, jelenéseket és jóvendöléseket hirdetői irányában.

A *templomok* építészeti és művészeti érdeklődésből csak az istentisztelet végeztével tekinthetők meg s akkor is álló öltözkében. A templomokban az egyházmegyei egyházművészeti bizottság és a vikáriátus írásbeli engedélye nélkül tilos új műalkotásokat elhelyezni. A templomokban legyen misepersely, melynek hozamából szentmisét mondanak az elhunytak lelkiüdvéért. Amikor a templomban a szent cselekmények folynak — papszentelés, elsőmise, esküvő, bérmlálás, elsőáldozás stb. — csak egy fényképész készíthet felvételeket.

A *papok* mindennap végezzenek elmélkedést, legyen állandó gyóntatójuk. papságuk első 5 évében évente, utána 3 évenként legalább ötnapos lelkigyakorlaton vegyenek részt. Példamutatóan tartsák be a világi törvényeket is, pontosan fizessék az adót és illetékeket, ügyeljenek a közlekedési szabályokra. Segítsenek szívesen a lekipásztori munkában: misézés, gyóntatás, szentbeszéd, katekizis, beteglátogatás stb., bármely méltóságban legyenek is. Autón egyedül női kísérvél szükség esetét kivéve nem szabad utazniok.

A *keresztény tanítással* kapcsolatban kimondja a határozat, hogy november második vasárnapja hitoktatási nap. (Az esztergomi főegyházmegyében az Örangyalok október 2-i ünnepét követő vasárnap.) E napon a híveket a keresztény oktatás fontosságára kell figyelmeztetni. A *laikusoknak* szól az a határozat, hogy ők is az életszentségre vannak hivatva, nemcsak a papok; hibáikat, tévedéseiket gyakran az egyháznak tulajdonítják és ezért nagyon kell vigyázniuk. Ne feledkezzenek meg a hitigazságokról és az erkölcsi törvényekről, tartsák be a közlekedési szabályokat, támogassák az igazi művészeti törekvéseket, gondoskodjanak egyházuk anyagi szükségleteiről. Az egyház világi alkalmazottaival — kántor, sekrestyés stb. — szemben megkívánja a zsinat a szociális magatartást s ami nálunk már egészen természetes, az igazságos bért, a betegbiztosításról és a nyugdíjról való gondoskodást. (Kovács Zoltán)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. „Végignézvén ama jelesek megdöbbenő számú sokaságán, kiket nemzetünk kimagyarázhatatlan balvégzete életök virágában sodort le azon ösvényről, melyen egy ország csodálata közben jártak... alig akad, kinek kora elvesztése irodalmunkra nézve súlyosabb csapás volna, mint a *Honvágú* mézajkú dalkoké:” — ezekkel a szavakkal fejezte be Kisfaludy Károlyról írt arcképét *Zilahy Károly*; s aki végigolvassa most megjelent *Válogatott műveit*, nehezen tud ellenállni a kísértésnek, hogy megállapítását ne vonatkoztassa magára a szerzőre is, a múlt század hatvanas éveinek erre a rendkívül tehetséges, s oly fiatalon, alig huszonhat évesen elhunyt kritikusra és költőjére. Halálakor egyik költőtársa azon panaszkodott, hogy nemzedékük „vezér nélkül” maradt; két évre rá barátai gondozásában összegyűjtött munkái is megjelentek (1866-ban); de neve aztán feledésbe merült, majdnem hetven esztendőre: mindaddig, míg Németh László 1932-ben a *Tanú* emlékezetes tanulmányában, a *Nyugat* elődeiben újra föl nem fedezte. Attól fogva irodalmi közvéleményünkben a hasonló forrásokból eredt Tolnai-legenda mellett volt. nőtt, terebélyesedett egy Zilahy-legenda is, Gyulai tragikus sorsú, sokat ígérő nagy ellenlábasáról, a hatvanas évek irodalmi ellenzékének vezérééről, aki, ha el nem viszi a tudóvsz, más irányba fordíthatta volna irodalmunk folyását. Hanem, mint Vargha Kálmán mondja a *Válogatott művekhez* írt, alapos, imponáló kor- és anyagismeretre való bevezető tanulmányában, „a csaknem három évtizede megindult Zilahy-reneszánsznak volt egy szembeötlő hiányossága is, mind a mai napig. Miközben tanulmányok és disszertációk jelentek meg a múlt századi irodalmi ellenzékéről, Zilahy művei továbbra is hozzáférhetetlenek maradtak. Kötetei ma már közkönyvtárainkban is ritkaságnak számítanak. Nem vitás, hogy ez a tény is megkönnyítette a legendaképződéseket. A feltámasztók lelkes tanulmányai mellől hiányzottak Zilahy művei a szükséges ellenőrzéshez.”

Most aztán, Vargha Kálmán jóvoltából, itt a lehetőség e szükséges ellenőrzésre, azzal a kettős céllal, hogy „az olvasó kezébe adva Zilahy legjobb írásait... újra felhívja a figyelmet a magyar kritika egyik értékes alakjára”. de ugyanakkor a hamis legendákat és az indokolatlan túlzásokat is szétoszlassa. Nem vagyunk többé megtévesztő, ügyesen kiszemelt idézetekre utalva; Zilahy Károlyt mostmár magával Zilahy Károllyal szembe isithetjük porében. S így tehetjük föl a kérdést: hol az igazság?

Németh László remek intuícója vezette; amit ő lényegében jól meglátott: hogy a hatvanas évek elején jelentkezik valami új, és ez az új a legszembetűnőbben Zilahy Károlyban jelentkezik — azt a nyomán járók túlozták, legendává fejlesztették; legendává, mely már-már közhellyé lett, mígnem 1956-ban Komlós Aladár egy sereg tényrt gyűjtött össze annak bizonyítására, hogy a legenda nem egyéb — legendánál. A mérleg nyelve most az ellenkező oldalra csapott: Zilahy egyszerűben könnyűnek, majdhogynem túl könnyűnek találtatott.

Hol az igazság? Furcsa módon itt is, ott is. Ez a huszonhat éves fiatalember elsősorban kritikus volt, s a kritikusok nem húsz-huszonöt éves korukban szokták írni legértékesebb remekeit. Erthető, ha Zilahy kritikai hagyatékában minduntalan közhelyekre, naívságokra, tévedésekre bukkanunk. Ugyanakkor viszont meglepő, mennyi találó megjegyzés, okos ítélet, távlatos meglátás, remek megfigyelés kerül élénk lépten-nyomon ezekben a félig-meddig hevenyészett írásokban. Sajnos, általában mértékén aluli földadatokra vesztegette erejét, másod- és harmadrangú művekről írt, másod- és harmadrangú írókról-költőkről: Ataláról, Szabados Jánosról, Dalmady Győzőről — többnyire igen okosan, a kis jelenségen túl, az irodalmi élet szélesebb távlataira tekintve, s azzal a szándékkal, hogy a dilettantizmus anarchiájában rendet teremtsen: „Ha a bírálát — írja Szabados János kötetével kapcsolatban — az elvont szceptani szemüveg felretételével néha az eszmeszegénység vagy kontárság bélyegét szemlátomást viselő irodalmi termékeket is tesz vizsgálódás tárgyává, önként érteik, hogy ekkor nem közvetlenül a józólést, hanem a tetteleges irodalmi viszonyokat szolgálja...”

Egyetlen olyan bírálata van, amely valóban méltó képességeihez is, izléséhez is: Vajda János *Vészhangok* című kötetéről, 1860-ban, Arany János lapjában, a *Szépirodalmi Figyelőben*. Már a kritika mottója is jelzi, hogy ezúttal nem a költészet lapályain mozgunk: „Hó! Ez derekabb dal, mint a többiek!” —

s az első mondat nyomban nyílt vallomás: „A fenn címzett költeményfűzer szerzője e sorok írójának kedvencei közé tartozik.” Elismeri Vajda nagyságát; nem leplezi Vajda „árnyoldalait”. Mindezt példán mutatja be; példája pompás példa arra is, mennyire kettős egyéniség, izlésében már mennyire új és még mennyire nem-új; mennyire félúton áll a hagyományos meg az újszerű közt. 1860: Zilahy huszonnégy éves; hogyan várhatnánk tőle azt a csodát, hogy kiforrottan egyértelmű legyen? Éppen ez a jellemző rá, egész életművére: a vegyesség, régi és új keveredése; az új már benne van, már ez a döntő benne, de még nem forrt, még nem forrhatott ki.

Vajda „kitűnő képességeinek” s egyben „árnyoldalainak” bizonyosságára a kötet „egyik legfigyelemreméltóbb és megkapó szépségű darabját” idézi, A *gyilkos* című „monológot”. A meghatározást, hogy a vers a címben jelzett gyilkos magánbeszéde, Vajda nyilván a gyöngébbek kedvéért írta oda: útbaigazításul annak a közönségnek, amely még nem szokta meg az efafta összevonásokat, sürítéseket, közvetlen kapcsolatokat. Maga a költemény jellegzetes, lázas, Vajda legielkéből lelkezett látomás-vallomás: ezúttal a gyilkos álcárat ölti magára, hogy kozmikus dühét, fogcsikorgató szerelmi haragját kiönthesse. Nos, Zilahy Károly éppen ez ellen emel kifogást: a vers álcázott vallomás-volta (akár azt is mondhatnánk: szimbolizmusa) ellen. „Nem hiszem — írja —, hogy a gyilkos kedélyállapotát mesteribben lehessen visszatükrözni. E versben minden anyag megvan a leghűbb és legmegkapóbb festéshez. Olyan mint egy phidiaszi fejetlen szobormű; látszik rajta az alkotó kéz oroszlánkörme. De nem egész. — Nem elég egy lelkiállapotot pusztán odavetni. A művészet titka éppen az érzelem dedukciójában és indokolásában fekszik. Hiába látom én a vért, ha nem tudom, hogy kedvesem szívéből folyt.”

Mit kíván Zilahy? Nyilván klasszikus izlésű, realista „zsáner-képet” a gyilkosról; ez az a pont, ahol egyelőre ugyanúgy gondolodik, mint ellenfele. Gyulai. Holott Vajdánál egyáltalán nem arról van szó, hogy valamilyen „objektív”, legteljesebb, leglázasabb beleérzésében is objektív „festményt” adjon a gyilkosról; Zilahy éppen a lényegét nem érti meg: azt, hogy ez a gyilkos — maga Vajda; hogy ez a vers nem festmény, hanem vallomás; azt, hogy nem a gyilkos kedélyállapotát tükrözi, hanem Vajdát; végül azt, hogy ennek az „új”, Vajda-féle lírának a legfőbb sajátja éppen a lelkiállapot nyers, pusztá odavetése — egy szimbólumban. Zilahy hiányolja a kötelzetet, mely a verset, mint egy léggömböt, a földhöz kapcsolja. Holott Vajda újdonsága éppen ez: hogy elmetszi a kötelzetet.

Ismétlem: a kritikus huszonnégy éves. Félúton áll régi és új közt. A szíve már Vajdáé. Gondolkodása viszont még rá-ráfut a hagyományos sikerekre. Az volna a meglepő, ha nem így volna. Barátja, műveinek kiadója, első életrajzírója így jellemezte: „Egy hiányzott belőle, a nyugodtság; amit egy kitűnő írónkról mondott, hogy abban semmi sem hiányzik egyéb a jó kritikusból, csak a nyugodtság: ránézve is állott.” De hogy kívánhatnánk egy húsz-huszonöt éves fiatalembertől az érett férfikor tapasztalatokon szerzett nyugalmat? Hogyan azt, hogy támadhatatlan és összefüggő rendszerré dolgozza föl magában egyfőlől azt, amit kívülről kapott és tanult, másfelől azt, amit ő maga sejt és érez? Egyelőre útját keresi és kísérletezik, nem éppen a legkedvezőbb körülmények közt. Fölváltva vannak tévedései és telitalálatai; fogalmazása néha sablonosan retorikus, máskor meg olyan sürítettten pontos, hogy akármelyik mai kritikus megírgyelheti és tanulhat tőle. Csak egyetlen, Jókairól szóló rövid írói arcképéből, valóság és eszményítés — vagy modernebb kifejezésekkel egyedi és tipikus — viszonyáról: „A művész teremőereje abban jelentkezik legszemmeláthatóbban, mennyire képes tárgyát színben és alakban a valóság színvonalán felülemelni, anélkül, hogy a valószínűség határát egy lépéssel is áthágná. A valószínűség azon alap, melynek birtokától a művész hatalma éppúgy függ, mint a hitregében Antaeus ereje a föld érintésétől. Mihelyt az író azt eszményit az emberitől külön gondolja és ez alap elhagyására szabadságot vesz, művészetének életgyökerét vágta ketté”... — vagy Jókai szertelen idealizálásáról (ami alakjai iránt való szeretetéből fakad): „Hasonlít az olyan anyához, ki túlmagasztalt szeretetében magzatját mindaddig szorongatja, míg élete elműlik vagy legalább kétségessé lesz”... — vagy arról, amit jobb szó híján a meseszöves és mesemondás derűs felelőtlenségének nevezhetnénk Jó-

kainál: hogy „az eszközbeli bánás házard könnyelműségében” mind az angol, mind a francia romantikusokat fölülmúlja.

Ezek a kurta, három-négy, sőt másfél-két lapos esszék, mintegy képmellékletül, részben Vajda Nővilág című lapjában, majd kötetbe gyűjtve a biedermeier című *Magyar Koszorúsok Albumában* (1863) jelentek meg; miniatűr „írói élet- és jellemrajzok”, melyekben sem tere, sem módja nem lehetett rá, hogy egy-egy író mélyebb tanulmányozásába bocsátkozzék. S mégis, alig van közöttük olyan, amelyben legalább meg ne penditene, jelzésszerűen, egy-egy lényeges gondolatot. Eötvös Józseffel kapcsolatban például a politikai irányregény igazolását, ha a mű „a szövedék belső egysége a külső irány miatt össze nem zsugorodik, s a szereplő jellemek alapvonásai csonkulása vagy tán túlvitele nélkül szabadon mozoghatnak”; — Petőfivel kapcsolatban (akinek első életírója volt), egy találó megjegyzésben hatás és eredetiség kérdését; — Kölcseyvel kapcsolatban, példájára hivatkozva pedig „azon követelést, hogy akik a nemzet szellemi életének kalauzolásához magukban erőt, kitartást és lelkesedést érezvén a választottak sorába lépni elég önbizalommal bírtak: e hely méltóságát a polgári és társasélet minden viszonya között, magánjellemük ép-ségében és tisztaságában is szilárdul megtartani törekedjenek”.

Versei — még félszáz sem maradt utána — szintén egy félúton lévő költő emlékei, multból örökölt sablón keveredik bennük jövőbe mutató kezdeményekkel. Bármily lelkesen tisztelte is gyerekkorától fogva Petőfit, nem az ő hagyományába kapcsolódott, hanem a korábbi almanach-líráéba; egy-egy hangja mintha annak a Tompa Mihálynak a tónusával volna rokon, aki bizonyos fokig szintén ezt az almanach-költészetet vitte tovább, némi „elnépiesítéssel”, s akit egyébként Zilahy nemcsak becsült, hanem — róla írt arcképének hangjából érezhetni — szeretett is. Hogy miért kerülte meg Petőfit? Lehet, hogy a petőfieskedők parlagi utánzásai riasztották el, hiszen ezeket épp úgy elmarasztalta, mint Gyulai. De lehet, hogy a maga belső légkörének jobban megfelelt az a tárgyitalanabb, homályosabb világítású lírai táj; egy verse, Cs. emlékkönyvébe, már-már úgy hat, mintha önkéntelenül is saját költészetének jellemzése, ihletvilágának példázata volna:

*Villámsujtott fa sorvadtt ágirul
Lombot, virágot nincs miért remélj;
Mí multjából emlékül fönmaradt:
Lassan hullongó, elperzselt levél.*

*Ne kérdezz. És ne ismerd sohasé
E halt jövőn csüggő nagy bánatot;
Igen korán pillantám meg, s talán
Ah, nem látom többé a szép napot!*

*Egy vidékre vet büszke fényt a láng,
Ha véle édes szellők játszanak;
Lefojtva önmagát emészti föl,
S sugár helyett csak holt üszök marad!*

Valami újfajta élmény keresi már e korai versében is a kifejezést, egyelőre inkább a vers behízelgő, olvatag muzikalitásában — Petőfi „népzenéjével” szemben ebben a Petőfi előtti hangot idéző s továbbvivő „műzenében” — mely mintha a gondolatlalt már-már egyenértékű kifejezési eszközként magára vállalná, hogy az ihlet érzéstartalmának egy részét, szavakba nem foglalható felhangjait tolmácsolja. Az új érzéstartalom aztán fokozatosan új képeket, kifejezéseket is teremt Zilahy kísérleteiben; emellett azonban mindvégig megfigyelhető verseiben ez a fokozott, s különös zenei hatásokat is próbálgató muzikalitás. Példának hivatkozhatunk a *Késő számvetés* sajátos lüktetésű strófáira; hivatkozhatunk egyik kedvelt formájára, az erős rímekben, vagy meglepő aszonáncokban kicsengő párversekre (*Szavam nem átok, Emlékkönyvbe, Vadonban élek*); említhetjük a *Páris, Nov. 1. 1862.* című rövid kis verset, melynek három, háromsoros szakasza, a három harmadik sor egybecsengésével s az utolsó strófának az elsőre visszautaló, zeneileg is kiemelt közbevetésével már-már olyan, mint egy, a magyar almanach-líra nyelvi anyagából komponált franciás szimbolista akkord. Ugyanebből az esztendőből, 1862-ből való az *Elült a szél* kezdetű nyolc soros, négy párversből álló kis költemény, mely szintén újszerű zenei kísérlet: alighanem az első franciás alexandrinusban írt eredeti magyar vers — (előtte Dayka kísérletezett a formával, majd Erdélyi János, de

mindkettő fordításban: amaz a tizenharmadik századi Colardeau versének, emez Boileau Költészettanának tolmácsolásában):

*Elült a szél; ezüst-olajfák alszanak.
Elöttem a Durance moraj nélkül halad.*

*Szívem fáj, s mégis oly könnyű, mert bánatom
Éjében sugárzó képedet láthatom.*

*Te jutsz eszembe, te! S édes fájdalommat
Nem háborgatja szó, nem egy rossz gondolat...*

*A félig meghalt hang keblemben újra él, —
Rabod még egyszer hisz, eseng, szeret, remél!*

Ha a cezura előtti jambus nem is mindig tiszta, magát a jambikus lejtésű, középmetreszes tizenkettést, mint a francia alexandrin magyar zenei-ritmikái megfelelőjét, Zilahy már megtalálta. S hogy nem pusztá véletlenről van szó, hanem tudatos formálásról, azt a vers francia vonatkozása is sejteti: provánszi útjának emléke, s egyben annak tanúsága — az említett párizsi keltezésű verssel egyetemben —, hogy Zilahy nemcsak a táji látnivalók iránt volt fogékony Franciaországban jártában.

Líráját az erős zeneiség mellett az is jellemzi, hogy — Vargha Kálmán szavaival — „hangulatainak, metaforáinak nemcsak egyszeri és egyedi értéke van”; ezek vissza-visszatérnek, s arra lehet következtetni belőlük, „hogya pályája nem tört volna ketté, költészetén belül egy bizonyos zárt jelképrendszert alakított volna ki”. E jelképek közt legjellemzőbb a tűz, mint az élet szimbóluma, de nem egyenletes ragyogással, hanem az elhamvadás, porig égés víziójával, továbbá az örvény és az elmerülés, tengermélyre süllyedés. Ezek a Zilahyra jellemző metaforák, jelképek azonban nem egyedül csak őrá jellemzőek, hanem arra a kis fröcsoportra is, amelynek „vezére” lehetett, s amelynek igazi, szív szerint való eszménye Vajda János volt. Bajza Jenő, Reviczky Szevér, Dömötör János... az utóbbi kivételével jóformán első lépésükig sem jutottak el: „a kimagyarázhatatlan balvégzet” nem is életük virágjában, hanem szinte bimbókorában sodorta le őket az élet ösvényéről. De amit tudunk róluk, az mind arra vall, hogy ez az abszolutizmus alatt felnőtt fiatal nemzedék, akit Bajza Jenőn át mondhatni családi kapcsolatok is fűztek az almanach-lírához, illetve Bajza Józsefhez (Zilahy Károly egyik mintaképehez, s nemcsak kritikusai, de költői mintaképehez is!) — ez a fiatal nemzedék valóban az önkényuralom generációja volt, idegeiben, véreben, sejtjeiben a nehéz évek hangulatával; amikor megszólalnak, ennek az élménynek, ennek az idegörökségnek adnak hangot, s eszerint, ennek irányában tájékozódnak a világban is; ez jellemzi költészetüket s annak stereotip metaforakincsét az elsüllyedés, víz alá temettség, zuhanás, hamubahullás, porigégés képeivel, és ez jellemzi vonzalmaikat, itthon elsősorban Vajda, a magyar irodalmon kívül pedig főként azok iránt, akikben (mert bizonyos fokig rokon körülmények közt éltek s rokon hangokat hallattak) lelkük idősebb testvéreit vélik fölfedezni: Byron iránt, Puskin iránt, Leopardi iránt... (és az sem volna túlságosan meglepő, ha egyszer valami váratlan véletlen folytán kiderülne, hogy Zilahy tudott Nervalról).

Szétoszlott hát a Zilahy-legenda? Ha úgy képzeljük Zilahyt, mint egy irodalmi ellenzéki mozgalom Gyulai-méretű vezérét: mindenesetre szétoszlott; de valljuk meg: semmi igazolható okunk nem volt rá, hogy így képzeljük. Zilahynak nem az a jelentősége, hogy élére állt egy szerveződő mozgalomnak, vagy éppen irodalmi ideológiát adott neki. *Válogatott művei* méltatlanul elfelejtett remekművekkel sem lepnek meg; e közel négyszáz lapon ilyen értelemben nincs mit fölfedezni. Érdekessége másban van: éppen kialakulatlanságában, rég-újat együtt tartalmazó vegyességében: abban, hogy *in statu nascendi* mutat meg és képvisel valamit, aminek, sajnos, „a kimagyarázhatatlan balvégzet folytán” nem volt módja megszületni.

Új fordulatot adott volna irodalmunknak, ha tovább él? Nem tudhatni; nem is érdemes ilyen találgatásokba bocsátkozni. Sokkal valószínűbbnek látszik ennél, hogyha nemzedéke nem pusztul el: újszerű ízlésük, korukból táplálkozó költői hangulatviláguk révén irodalmunk jobban lépést tartott volna az

európai fejlődéssel, nyitottabb marad, kevésbé zárul önmagába, s a kor legnagyobb lírai tehetsége, Vajda János nem szigetelődik el annyira.

Bár ez is kétséges; elképzelhető-e az akkor főnnálló társadalmi viszonyok közt ez a nemzedék? Nem kell-e „kimagyarázhatatlan balvégtelükben”, tragikus elpusztulásukban szintén már-már jelképet látnunk? Nem épp oly szükségszerűen kellett volna-e eltorzulniuk, mint ahogy az a kritikus torzult el politikai-szellemi viszonyaink között, aki a következő évtizedekben az ő izlésük és eszményeik egyetlen képviselőjének látszik: Asbóth János?

Kérdés, melyre jeltelen sírjaik amúgysem felelnek. (Rónay György)

SZÍNHÁZI ŐRJARAT. A színházakban Shakespeare, két Tolsztoj, az Ember Tragédiája, Faust fut s két Shaw, és az elmúlt színházi év művészi és közönségsikerei. Új bemutatókkal vizont az új évad eléggé lassan szállt szárnyaira október első feléig. A Jókai Színházban Pagogyin szovjet-író „Arisztokraták” c. színművét, az Odry Színházban pedig a Nemzeti Színház vendégjátékában Barnasini Anna darabját, a „Napfogyatkozás”-t mutatták be.

Pagogyin darabját harminc év óta játsszák a Szovjetunióban, mostmár mint kortárs-klasszikus művet. Éppen sokszerűségével valójában az. Ábrázolási módjának vonásai a realizmusétól a szatíráig, a komédiáig, kollektív riportdrámáig érnek. Ez a műfaji többrétegűség egyrészt ösztöne az orosz drámának, másrészt hagyománya is, Gogoltól Gorkijon át, máig. Gogol Revizorában minden szatirikus alak — s vele maga a darab is — a realiztikus ábrázolásig emelkedik. A Pagogyin-darab is szatíra eszközeivel visz színpadra egy egészen reális, makarenkói-célkitűzésű témát, s ugyanakkor a tömör realizmust szatírává villogtatja át, mint Gorkij, aki mintegy hatvan évvel ezelőtt írta az „Éjjeli menedékhely”-t, vagyis azt a darabját, amit ezzel a nyilván véletlen-adta rossz címmel fordítottak le (helyette inkább ezt kellett volna írni: „Ágyrajárók”, vagy „A mélység lakói”). Pagogyin darabja az orosz irodalomnak ebből a gorkij élmény- és formarétegből lelkedzett, és műfaji többrétegűségével elég nehéz feladatokat elé is állította a pesti rendezést.

Az „Arisztokraták” a Szovjetunióban azért is számít kortárs-klasszikusnak, mert az első közt oldotta meg ilyen valósággal és sikerrel a színpad „fellazítását”. A közvetlen múltnak a darabok rendezésében továbbelő hagyománya a színpadi „nagyrealizmus” volt: a részletek kidolgozása a legkisebb díszletig, kellékig, ruhagombig, csipkéig, a hanghordozás leghalványabb árnyalatáig, valószerűségig. Ezért keltek az orosz színpadokra az akkori, ha kellett, egyvégtében ötórás színházi előadások! Pagogyin azok közé tartozott, akik szakítottak ezzel, s egyazon színen, sőt alapjában véve díszletek nélkül a színház közepére tolt színpadon játszattatja darabját; a soron következő jelenetet odairányuló reflektorfény emeli ki a sötétből. A jelenetek sokasága egészen filmszáguldásúvá teszi a darabot, s a néző figyelme díszletek nélkül irányulhat a szereplőkre.

Nem választott könnyű témát. 1931-ben s egy az elmerült társadalom életének hajótöröttjeit átnevelő munkatáborban vagyunk. A szereplők múltja nem éppen a példaéleté. Volt foglalkozásaik: tolvaj, késelő, kitartott-férfi, feketéző, utcalány, gyújtogató-nő, zsebmetsző, hamiskártyás- és így tovább. Mint akik mindvégig szembe akarnak szegülni a munkával, ők a tábor „arisztokratái”; innét a darab címe. A szerző láthatóan arra tört, hogy műve afféle kollektív riport-dráma is legyen, amennyire csak lehet főszereplők nélkül; minden alak egyformán álljon előtérben; a néző előtt egyforma érdek-keltéssel villanjon fel mindegyiknek múltja, mindegyiknek sorsa- és egyéniségbeli fejlődése és a megoldódás. Dicséretére válik — s ez gondoljuk, jelentősen hozzá is járul darabja sikeréhez s ahhoz, hogy ezt maga a szovjetélet mostmár három évtized óta érzi egyik elmúlt szakasza maradandó kifejezéséül —, hogy mégsem kívánt szembeszállni a színpad sajátos „tértörvényeivel”. Mert a színpadi világtér erővonalai végül mégiscsak „kihoznak” egy főhőst s aköré vonják a többi szereplőket és az egész darab mondanivalóját. Ez a többi rabok közül kiemelkedő szereplő: Kosztja, a „kapitány”. Bizony sokszínű és sokmultú egyéniség; zsebtolvaj és mint mondja, sőt tengerész, sőt abban is pilóta, sőt abban is észak-sarki repülő; züllött szépfü, fizikai jelentéktelenségében is parancsoló és hatalmas jelenség. Az elvetemültségben való bátorsága már-már vakmerő hősiesség határait súrolja: a cárizmus után maradt rongyos vagányvilágnak valóság-

gal III. Richárdja ő. Megintcsak Gorkijt kell emlegetnünk. Nem mintha Gorkij „hatását” akarnánk kimutatni Pagogyinon, hanem azért, mert Gorkij az általa látott és ábrázolt valóságnak csavargói között nem egy ilyen mutatott meg a krimi pusztákon, feketetengeri és folyami kikötőkben s vidéki orosz nagyvárosokban a maga ifjúsága idejéből. Kosztya kapitány is, mintha ebből a galériából lépett volna elő, vad humorával, borotvaéles késével, a társak közt halálös elszántsáig uralkodni kész fölényével. Hozzá még valamiféle züllött műveltséggel is, amelynek véletlenek-hordta tudásanyaga: egy mégiscsak szellemes, erős egyéniségre rakódott. Pagogyin, az író, aki őt a valóságból a színpadi életre hívta, nyilván nem akarta, hogy darabja Kosztya kapitány belső drámája legyen. Sőt az író végül valósággal küzd is ez ellen. De a színmű olyan, amilyennek Goethe a Faust színházi előjátékában oly remekül megírja: az íróteremtette alakok egyszerre csak elkezdik élni a maguk sajátos életét. Így első-sorban Kosztya kapitány is, bebizonyítva ezzel is, hogy amit a színpad deskáin látunk, az jó darab, jó koponya és hozzáértő, erős kéz munkája. Bevonulnak a jelzett szereplők az átnevelő munkatáborba; a légkör nem titkolja, hogy új társadalom megalkotásának olyan korszakában vagyunk, amikor a réginek nem egy elemét is át kell formálni. Bevonulnak tehát ezek a nem éppen épületes életű szereplők, akikkel szemben az átnevelés elve, hogy multjukért, egyéniségük eltorzításáért, bűneikért: elsősorban az eltűnt társadalmi körülmények felelősek, s fel lehet olvasztani azt a kértet, amit a bűneik piszkos havazása fagyasztott szívük köré. Meg lehet találni az emberi természetnek és minden egyéniségnek azokat a jó vonásait, amelyek alkalmasak a közösség javáért való tevékeny életre. Világnézetileg ez a mű főtartalma, azért is nevezi magát végső szavaiban a darab optimista színműnek.

A keresett jótulajdonságokat sorra leli meg hol a tudatos keresés, hol a beléjük vetett bizalomnak való megfelelő belső kényszer, hol — leginkább a női szereplőknél — a nyerseségek és bűnök alatt is élőknek, épnek, érzékenynek megmaradt érzelmvilág. Azonkívül persze elkezdik alakítani egymást is. Kacagtató-könnyeztető, hogy Kosztya kapitányt — aki viselkedésével, személyes erejével, vezetni tudásával erőközpontja és szervezője a munkával való szembeszállásnak ezen a tundra-jégvidéken — éppen az veszi le lábáról, hogy végülis munkát vezethet és szervezhet. Hogy ezt valóra válthassa, sorra töri meg, humorosnak ható eszközökkel a „legnehezebb fiúkat” is. Mindezeknek szatirikus realizmusa két felvonáson át csillog a színpadon, s akkor egyszerre, a harmadik felvonásban, nyilván a magyar rendezés félreértéséből, kiesik a játék abból a stílusból, ami felé fordulnia kellene. Az alakok és a jelenetek itt már — mosolyogva és tündökölve és könnyekben ázva — csak a színpadi költészet fényében lennének reálisak, ezt meg is lehetne világosítani, a rendezésnek és játéknak erre való, éppen egyszerű eszközeivel. Ehelyett a harmadik felvonás — a néző látja is milyen félreértéssel — operetté fordul, már-már népiünnepéllé. Pedig mennyi mély és tömör költészet van az egyes jelenetekben! A volt utcalány, Szónya, aki az első felvonás alatt a hisztéria magasfeszültségében megállás nélkül tudta önteni gondolatának szikrazáporát: „belesül” a búcsúbeszédbe. Kosztya kapitány pedig elmondja, hogy ifjúkorában látott Varsóban egy csúnya-csúnya kis hegedűművész-fiúcskát, akinek arca azonban, amikor a hegedűje és az abból kicsalt-varázsú dallam fölé hajolt, a legszebb lett a világon. — Ilyenné kell lennünk nekünk, megváltozásunkban — mondja — s ez bizony nem lesz könnyű munka ily „nehéz gyerekeknek”, mint amilyenek mi voltunk! — Ezek a gondolatok megérnék, hogy a harmadik felvonás hozzájuk is alkalmazkodnék s ne csak az érzélgőség elkerülésének görcsös félelméhez, a pozitív hősök elhalványulásának féltéséhez olyan darabban, amelynél a „pozitív hős”: úgyis a néző köztudatába-írt történelem!

Barnasin Anna darabja, a Napfogyatkozás, a kritika és a kritikusok félreértését vonta maga köré. Ugyancsak derekasan. Kétségtelenül kísérleti jellegű, és nem könnyű darab. De bátran néz szembe problémájával. Hogy ez az ún. „mai ifjúság”-e vagy „bukott lány” egy még el nem kájdott típusa-e, vagy a „fiatalok szerelme ma”: ekörül vitatkoznak a kritikák. Újságíró — elvált férfi — legénylakásán vagyunk, idehozza jóbaráti-tanács ellenére a férfit a Margitsziget, éjszaka, kocsiába öntudatlan állapotban szedett ismeretlen, hűsz év körüli leányt. S az annak cinikus viselkedése miatti düh után

érdeklődést, majd segítőkészséget érez iránta, később pedig beleszeret. A lány szüleinek közönye juttatta a züllésig, de még megmenthető. Azonkívül persze szép is, noha idegenné teszi a jó félnemzedéknyi távolság s idegen a vagány-nyelve is; de azért kedélyes és szeretetre vágó teremtés. Az újságíró ír róla, állásokat szerez neki, majd furcsa paradoxon jó. Azt még megbocsátaná, hogy a lány egyszer visszabotlik régi életébe, de azt már nem, hogy mélyen beleszeret egy olajmunkásba. S a kritikusok bosszankodva nézik, hogy végül egyikhez sem megy feleségül. Holott mi sem természetesebb, mint hogy a „megmentőjéhez” azért nem megy hozzá, mert bár hálás neki, de nem szereti; akit megszeretett, ahhoz viszont azért nem megy, mert méltatlannak tudja magát hozzá. (S dühítően viszolygató is lenne, hogy a munkásfiúnak legyen „jó” egy ilyen leány is, mert szép, érettségizett, s szépen és sokat tud beszélni.) Egyik fiatalnak sem kell ez így. Ismeretlen jövőendőbe mered a lány, mikor a függöny összehull. Nincs kimondva, de érződik, hogy az életjátszi kettősséghez nem elég a szerelem, ahhoz tisztaság is kell; — az elvesztett tisztaságot nem föltétlenül adja vissza a másik fél megbocsátása. Természetes sikon az újhódottá-szenvedett élet fegyelmébe adja majd vissza azt. Természetfölötti sikon pedig a bánat és a kegyelem! — érzi a természetfölötti világnézetű néző. A fiatal és tehetséges szerző maga tehet arról, hogy darabját félreértették! Maga az öreg Bernard Shaw sem tudna épkezláb darabot írni így: a három szereplő közül mindig csak kettő van a színen és beszél jó kiadósan; s ha a harmadik megérkezik, az előző kettőből valaki gyorsan kimegy. A darabot így egyedül a leányt alakító színész rendkívüli színpadi ereje menti át az előadásokon. (Ijjas Antal)

KÉPZŐMŰVÉSZET. (Külföldi grafikusok vendégjárása a nyárutón.) Három fiatal csehszlovák grafikusművész farnetszeteit állította ki a *Fényes Adolf-teremben*. A régi formát telítették új tartalommal. Vladimír Tesař a legérettebb háromjuk közül. Csak ritkán, színez is, mint a „Külváros” című képen, egy magányosan meredő vörös fal mentén surranó embercsoporttal és néhány szét-szórott kopár fával találóan jellemezve a peremkörnyék didergős hangulatát. Egyebekben, teljes figyelmét leköti a fekete és a fehér összjátéka, a lelkiállapotok változásait kifejező tónusárnyalatok végtelen skálájával. Legszebb képe, az „Ezüst táj”, festői hatást kelt gyöngyöző szürke fényben rezgő fáival. Kedveli az ellentétek kiélezését folthatásokkal. És pedig vagy akként jár el, hogy a fekete alapon a vékony fehér sávolt csupán a körvonalatok jelzik. „Ébredés”: a feketeségből felnyúlik, az éjből születő hajnalt jelképezve, egy karcsú fehér nőalak. Vagy pedig olyképpen, hogy a fehér is, a fekete is, kisebb-nagyobb foltokban egészíti ki egymást. Például a „Bánat” című képen: a lehorgasztott női fejet (fekete folt) az elesettség súlyával nyomja le a rátenyerelő kéz (fehér folt). Egyik-másik kompozícióján a „tegnap”-pal összevetészhetetlen „Ma” könnyen felismerhető, jellegzetes bélyege, Picasso kikerülhetetlen hatását árulja el. („Júniusi éjszaka”, összefonódott emberpárjával.) Jufi Svoboda már nem oly változatos a tárgyválasztásában. Elmélyedés helyett beéri felszínes hatáskeltéssel. („Csók az ajtóban”, „Virrad”). Legsikerültebb képének címe: „Kívánság”. Két elmosódott nőalak egymás mellett állva néz bele, fentről, a vaksötétbe. Felettük a csillagos ég, alattuk a kivilágított város. Josef Duchoň színes farnetszeteit tudatos és ezért öregesnek ható primitívség, keresett gyermeketeg naivitás jellemzi. Csendéletei, portréja, leányfeje, valamint *Chagall*-hatást-jelző tájképe. „Hold a kert felett”, mindazonáltal tehetséges, sőt rokonszenves alkotások, kásgárgzó, átélt komolyságuk miatt. Mintha a világos, derűs, ríktó színekbe öltözött „Csakazértis jókedv” mögött megrendítő bánat lappangana.

A *Kulturális Kapcsolatok Intézetében* egy kínai grafikusművész, a 42 éves *Ku Jüan*, nagy feltűnést keltett farnetszeteivel, illusztrációival és akvarelljeivel. Bámulatos, mit tud ez a művész. A farnetszetek, világító színeivel, viharosan pergő drámát sűrít, ha így kívánja tárgya, („Átkelés a Jangce folyón”), vagy tempósan elidőzik a részleteknél, hosszúra nyújtja a percet, amelynek jelentőségét kiemeli („Levél a szeretett Mao elnöknek”), vagy szemlélődő lírai hangulatának engedi át magát („Tél a Peihaj-parkban”). A paraszti élet forradalmasító népi mozgalom lelkes megörökítője. („A vörös gárda első győzelme”, „Ansani acélkombinát”, „Munkások esti iskolába mennek”). Illusztrációi történeteket, jeleneteket finom lélektani elemzéssel ábrázolt remeklések.

(„Házasságkötés bejegyzése”, „Szabadságos katona mesél”, „Földosztás”). Ősi hagyományokon alapuló és technikai újításokkal tovább érlelt fametszeteiben a régi és az új Kína találkozik és forr egybe. Ha van művészet, amely — érzésünk szerint — nem egy ember, legyen az akármilyen kimagasló alkotóművész különben, hanem egy egész emberi közösség erejét sugározza magából, valóságos több évezredes kultúra megfoghatatlan és kielemezhetetlen ihletével, akkor ilyen Ku Jüan művészete. Még a fametszeteinél is, amelyek szakadatlan fejlődése során bizonyára még csak jobban elmélyülnek, megtisztulnak, egyszerűsödnek, lenyűgözőbbek az akvarelljei. Varázsuk van, elleshetetlen titkuk: egyszerre és együtt hat a monumentalitásuk a lebegő könnyedséggel, a realitásuk az irrealitással, az anyag a szellemmel, és pedig szétválaszthatatlanul egybeolvadó kölcsönhatással. Nem állapítható meg, hol ér véget az anyag, hol kezdődik a szellem, mikor anyag még a szellem, mikor szellem már az anyag. A legszebb akvarelljei idei termékek. Úgy hat, mint költői látomás, a „Hajnali kód”. Tündéri káprázat, tele szívvel, gyöngédséggel, természet- és gyermekszeretettel, a „Rügyfakadás”: Téli Nap szikrázik a földet borító hótakarón, de a fákon már pattannak a rügyek és mint a tavasz hirnökei, ujjongva vihancolnak kacarászó gyermekek. A felsorolást még folytatni lehetne. És hogy mennyire összeolvad művészetében költészet, muzsika, festmény, azt azokkal a bűbajos képecskéivel bizonyítja, amelyeket népdaloknak nevez. Ezekben az ellenállhatatlan kedvességű, színes illusztrációkban vizuálisan énekszó hallatszik, táncol és dalol a nép. (*Haits Géza*)

Képzőművészeti mozaik. Édouard Manet fiatalkori festménye, a „*Hölgy legyezővel*” (másik címe: „Baudelaire kedvese”), a budapesti Szépművészeti Múzeum egyik büszkesége. A kép — amelyet „A Romlás virágai” költőjének szerelmeséről, Jeanne Duvalról festett az impresszionizmus nagymestere — közel száz esztendő: 1862-ből való. A híres festményről most egy kis kiadvány jelent meg, „A Szépművészeti Múzeum kincsei” c. füzet sorozat 1. számaként. A tanulmány írója — a művészettörténetben és az irodalomban egyaránt tájékozott *L. Csorba Géza* — finom tollal ismerteti a mű keletkezésének körülményeit, Manet és Baudelaire kapcsolatát, a festmény ragyogó esztétikai értékeit és helyét a francia festő életművében. A kötet két — amely bizonyára határainkon túl is érdeklődést fog kelteni a művészetbarátok körében — néhány reprodukció és francianyelvű kivonat egészíti ki.

Augusztus utolsó napjaiban elhunyt *Lionello Venturi*, a neves olasz művészettörténész-professzor. Giorgioné-ról és a klasszikus velencei festésztől írott könyvei éppoly alapvető jelentőségűek, mint a modern művészet nagyjairól — Cézanne-ról, Marc Chagall-ról, Rouault-ról — szóló munkái. A nagy katolikus szellemű festőművész, Georges Rouault-val foglalkozó első könyve 1940-ben jelent meg New Yorkban, ez azután 1948-ban Párizsban második kiadásban is napvilágot látott. Egy évvel a mester halála után, 1959-ben adta ki a művészeti könyvremekeiről nevezetes genfi Albert Skira, Venturi utolsó Rouault-monográfiáját, amelyben nemcsak a festőnek, hanem az illusztrátor és író Rouault-nak is szép lapokkal szentelt a szerző; rámutatva, hogy a művész korai munkái tele voltak komorsággal, keserőséggel, az élet torz és sötét oldalainak ábrázolásával, míg kései műveiben már „a megtalált derű” hangjai is megszólalnak.

A Képzőművészeti Alap kiadójának újdonsága egy kis könyv *Kovács Margit* Kossuth-díjas kerámiaművészléről, aki bécsi, müncheni, koppenhágai, Sèvres-i tanulmányokon keresztül jutott el a mai kiforrott, sajátos világú Margit-figurákig, edényekig, épületdíszítő faliképekig. A szerző (Bobrovsky Ida) utal arra, hogy Kovács Margit művészi látásmódját milyen erős szálak kapcsolják a középkori dómok szobraihoz, s a magyar népköltészethez, népművészethez; elemzi a művész egyszerű stílusérzékkel, dús képzelőerővel, naív bájú mesélőkedvvel alkotott munkáit, amelyeket az elmúlt esztendőekben Brüsszel, Velence és Róma közönsége is megcsodált. A kötet nem feledkezik meg Kovács Margit művészetének vallásos vonatkozásairól sem, így — többek között — tárgyalja a győri Szt. Imre templom portálját, az 1948-as Krisztus-kerámia-szobrot, az Angyali üdvölet, a Háromkirályok kompozíciókat.

A „Lettres Françaises” c. hetilap 891. számában, szeptember elején, George Besson művészeti író és műgyűjtő írt cikket „*Budapest Rippl-Rónai születésének centennáriumát ünnepli*” címmel. Besson feleleveníti, hogy Rippl tizenkét esztendőn keresztül Párizsban élt, s barátság fűzte a „Pont Aven-i csoporthoz”, Bonnard-hoz, Maillol-hoz. Minket magyarokat örömmel tölthet el, hogy a cik író nemcsak Rippl francia kapcsolatairól beszél, hanem Babitsról és Szabó Lőrincről festett portréiról, s többi „csodálatos lélektani dokumentumairól” és „Emlékezései”-ről is, amely megérdemelné — mondja a francia kritikus —, hogy a franciák is megismerjék. E cikk egyben a lap egyik régebbi tévedése helyreigazításának is tekinthető, ugyanis egy korábbi számban (882.) — ugyan-csak Besson — Rippl-Rónait cseh művésznek nevezte, egy Maillol-megemlékezésben.

A Budapesten kiadott „*Hungarian Review*” c. szép kiállítású angol nyelvű képes folyóirat (amely „*Ungarische Rundschau*” címen németül is megjelenik) ez évi 7. számában terjedelmes cikk jelent meg, „*With Béla Czöbel at Szentendre*” címen; a cikk írója — Fedor Ágnes — néhány aktuális művészeti problémáról szólaltatja meg Czöbelt. Az érdekes interjút néhány jólsikerült fotó kíséri a mesterről, s két festmény-reprodukció. Itt azonban egy kis melléfogás történt: a közölt és Czöbelnek tulajdonított tájkép egy másik kiváló festőnk: Gadányi Jenő műve.

A francia képzőművészeti folyóiratok beszámolnak Chagall új üvegfestményeiről, amelyeket a 74 esztendő s mester az egyik jeruzsálemi zsinagóga számára készített. Chagall — aki az Assy-i keresztelőkápolnához és a metzi katedrális északi apszisához a múltban már tervezett sokra értékelt üveglakokat — most Izrael tizenkét törzsét, Júda, Naftáli, Benjámín történetét jelenítette meg tizenkét szimbolikus üveglak-kompozícióban. Az egyik lap Chagall „szeráfikus színeiről” beszél, s arról, hogy a művész vörös színfoltjai elragadtatással töltötték volna el Huysmans-t, a ragyogó bíbor színek kedvelőjét. A „*Lettres Françaises*” azt is megjegyzi, hogy e zsinagógai üvegfestmények közel állanak a katolikus ikonográfiához. Mielőtt az elkészült műveket Izraelbe vitték volna, a Louvre ukvarán nagy költséggel felépítettek számukra egy díszes ideiglenes pavilont, hogy a franciák is megismerhessék Chagall Genézis-interpretációit.

A „*L'Oeil*” c. fényűző kiállítású párizsi művészeti szemle szeptemberi száma a magyar származású Schöffer Miklós szobrászról közöl hosszú cikket. A Kalocsán, 1912-ben született művész már régóta francia állampolgár, alkotásait legutóbb a braziliai Sao Paulo-i Biennálén mutatták be. Guy Habasque írásából kiderül, hogy Schöffer valami egészen új műfajt igyekszik meghonosítani. Nagyvárosok tágas térségein, parkjaiban, felállításra kerülő hatalmas fémkonstrukciókat készít, amelyekben lámpák, reflektorok vannak elhelyezve, s ezek színes, váltakozó fényjátékot sugároznak. Az új törekvés — Habasque és Schöffer beszélgetéséből és a közölt képekből ezt szűrtem le — nem annyira a képzőművészet körébe tartozik, mint inkább az új építészeti törekvésekhez alkalmazkodó és a modern technika adottságait felhasználó gigantikus dekoráció, artisztikus, szellemes látványosság.

Örömmel kell fogadnunk, hogy nálunk is egyre nagyobb választékban hozták forgalomba a színes képzőművészeti reprodukciókkal díszített levelezőlapokat. Aki kívánja, Dürer, Brueghel, Tiepolo, Tizian, Goya, Van Gogh, Markó Károly, Ferenczy, Vaszary, Szőnyi, Csók István alkotásaival köszöntheti hozzá tartozóit, barátait. A kis nyomatok igen jók, s általános és középiskolás diákok számára kiváltképpen alkalmasak a művészettörténeti fogékonyság felkeltésére, a híres műalkotások megismertetésére. S éppen, mivel az ifjúság is nagy „fogyasztója” e lapoknak, nagyon kell vigyázni a közölt adatok pontosságára. Ezért említjük meg, hogy a „*Három nemzedék*” c. Derkovits-levelezőlapon hibásan szerepel a festő születésének éve. (*Dévényi Iván*)

ZENEI JEGYZETEK. (Liszt: Krisztus. Beszélgetés Tamás Alajossal.) A Liszt Ferenc és Bartók Béla nevét viselő Budapesti Zenei Hetek szeptember 24-én kezdődtek Ernest Ansermet, a világhírű karmester hangversenyével. Liszt muzsikájának rajongói azonban már hetekkel előbb is szép élménnyel gazdagodhattak, legalábbis azok, akik meghallgatták a Krisz-

tus-oratóriumot Tamás Alajos vezényletével, a Kapisztrán Kórus, Gyermekkkórus és Zenekar, valamint Jámbor László közreműködésével. Előadás után néhány kérdést tettünk fel Tamás Alajosnak. Beszélgetésünk irányát természetesen az elhangzott oratórium szabta meg, ámbar tudomásunk szerint a kórus és zenekar egyéb Liszt műveket is megszólaltatott már.

— Bevallom — kezdi a beszélgetést Tamás Alajos —, Liszt egyházi muzsikája mindig a „gyengém” közé tartozott. A „Zukunftsmusik” hívei közül leginkább ő volt az, aki Istenben látta a jövőt és esztétikáját is az ember és Isten kettősségére építette fel. Ez tükrözik vallásos műveiben is, melyek közül mi adtuk elő Magyarországon először a Via crucis-t (1949 május 24-én a Zeneakadémián), de ugyanez az alapállás jellemzi a Szent Erzsébet legendáját is, melyből a gyermekkórusokat adtuk elő, nem is szólva kisebb kompozícióiról, melyek szintén gyakran szerepelnek műsorunkban.

— Visszatérve a Krisztusra, tudomásunk szerint 1853-ban vetődött fel Wagner, Liszt és Herwegh találkozásánál a kompozíció első terve. Végső megfogalmazására azonban csak 1861-ben került sor. Vajon ilyen, látszólag túlhosszú érlelődés nem veszélyezteti a mű egységét?

— Ennél a kérdésnél feltétlenül eszünkbe kell idéznünk, hogy Liszt Krisztus élettörténetének csupán a legkiemelkedőbb részeit zenésítette meg, a többi mintegy „aláfestésnek” szánva a mű szinpadí előadásához. Nagyon sokat lehetne beszélni arról, hogy a szem mennyivel inkább képes áthidalni a történet szakadékait, mint a fül. Ez már egy kicsit pszichológiai jellegű probléma is. Mindenesetre Liszt a zenében tökéletesen ki tudta fejezni, amit akart: a krisztusi élettörténetet és ennek emberi vonatkozásait.

— Lássuk ezután az oratórium rövid vázát:

— A Krisztus-oratórium három, egymástól jól elkülöníthető rész ötvözete. Az első „bájosnak” nevezném, hiszen Jézus életének legismertebb és legkedveltebb részét: születését, a Három Királyok epizódját dolgozza ki. A második a krisztusi tanítás foglalata: a nyolc boldogság meghirdetése, Pater noster, Tu es Petrus (az egyház megalapítása), Vihar a genezáréti tavon és Beronulás Jeruzsálembe. A harmadik rész Krisztus szenvedését és feltámadását foglalja össze a következő állomásokban: Szomorú az én lelkem... Stabat Mater Látogetás a sírnál, Resurrexit, Christus vincit. Ez a történet vázlata. A zene szövegeit és rostjait bizony nehezebb lenne feltárni. Legyen elég itt annyi, hogy spekulatív és drámai elemek alkotják a magvát. Mindez azonban csak akkor válik igazán élővé és hatásossá, ha a hallgató is teljesen átéli, feldolgozza mindenegyes taktusát.

— Előadásukban mindenesetre úgy tűnt, mintha az oratóriumnak két döntő pontja lenne: a Tu es Petrus... és a Resurrexit... kezdetű kórusok. Szándékosan emelte ki ezt a két részt?

— Mint már említettem, az oratórium részei nem szigorúan összefüggő egységek. Mai tudásunk szerint Liszt nem is együtt, egyszerre komponálta őket. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy a biográfiának és filológiának nagy adósságai vannak ezen a téren. Ahhoz ugyanis, hogy egy darabot teljesen hitelesen szólaltassunk meg, tudnunk kell a keletkezéséhez fűződő legapróbb mozzanatokról is. Az én megítélésem szerint főként éppen a Krisztussal kapcsolatban van sok „fekete folt”. Aligha vitás azonban, hogy az említett két kórus valóban tetőpontot jelent, hiszen az egyik az egyház alapításának pillanatát ragadja meg, a másik pedig mintegy ennek a pillanatnak az igazolása. Meggyőződésem, hogy ezt Liszt is így képzelte.

— Tehát ilyen tudatosan sarkította volna ki zenéjét vallásunk legfőbb tanításaira? Szerintünk ennek a meggondolásnak látszólag ellentmond Péterfy Jenő, amikor annak a véleményének adott kifejezést, hogy „Lisztben a zeneszerzőt a virtuóz vére táplálja”. Nagyjában hasonlóan vélekedett ebben a kérdésben Robert Schumann és Corredorral folytatott beszélgetései során Pablo Casals is. A szakirodalomban pedig gyakran olvashatunk arról, hogy Liszt vallásos érzülete szinpadias, külsőségekből táplálkozott. Vajon a Krisztus hogyan felel erre a kérdésre?

— Liszt életét két részre kell választanunk. Az első periódusban a zongora virtuóza volt. A másodikban — a kottáé! Én nem látok abban semmi különö-

set, hogy ki-ki azon a nyelven magasztalja Teremtőjét, amit Tőle kapott. És különösen érdekes, hogy Liszt életének éppen abban a részében kezdtek sorjázni a vallásos művek, amikor magánéletében is rendet akart teremteni. Azt hiszem, hogy ez a tény felel mindkét kérdésre.

— Hogyan lehet a korszerű, modern előadásban maradéktalanul felszínre hozni ezeket az áhitati emeleket? Hogyan lehet a mai ember számára is érthetővé és élvezhetővé tenni a romantikusok kifogyhatatlan bőségét? Vagy éppen ilyesvalamilyen célt szolgált a befejező részek szokatlan felgyorsítása?

— Ennél a kérdésnél eszembe jut Harmat Artur véleménye, melyet közvetlenül az előadás után hallottam tőle. „Azt gondoltam magamban, ha a végén azt a fúgaforgatagot ilyen tempóban bírják, az nagyon nagy élvezet lesz.” Nem is tudom, hogy korszerűségről van-e itt szó. Sokkal inkább vezérelt az a meggondolás, hogy a hívő, vagy a hallgató, amikor hazafelé megy, erre a diadalmas, optimista forgatagra emlékezzék. Mert ha valóban ezt vízi emléke, biztosan megszereti és megérti Lisztet. Ami a korszerű előadás problémáját illeti, ez valóban nem könnyű kérdés. Magam is nagy érdeklődéssel olvasom azt a vitát, amely a Valóság hasábjain folyik erről. Én azt hiszem, hogy az a legmodernebb, ami egyben a legjobb. Ami leginkább felkavarja a hallgatót, s leginkább kelti benne az egykorúság érzését. Igen, az egykorúságát. Mert az igazi, nagy előadó sosem a maga korát kelti életre, hanem a művet, melyhez, mint már említettem az az időszak tartozik szervesen hozzá, amelyikben keletkezett. Konkrétan szólva: Lisztet úgy kell játszani, ahogy maga Liszt játszotta volna saját művét. Milyen szépen és alázatosan mondta Chopin, hogy „irigylem Lisztet, mert szebben játssza az etűdjeimet, mint én magam”. Pedig ez nem is volt igaz. Nos, miért ne lehetne hasonlóan alázatos egy mai virtuóz is? Miért ne éppen az az előadás lenne a legmodernebb, amelyik a leghűségesebb is egyben? Vajon egyértelműen válaszol erre a kérdésre Szvjatoszlav Richter esete! Amikor az első húsz taktust eljátszotta az A-dúr zongoraversenyből, mindenki elfelejtette, hogy ki is játszik tulajdonképpen. Személytelenné vált, mert abszolút hiteles volt. Mintha maga Liszt lett volna. De idézhetném Sir John Barbirolli esetét is. Vajon kételkedett-e akárki, hogy maga Bartók is így képzelte el a Concertót, ahogy Barbirolli vezényelte? A kritikusok később azt mondták róla, hogy túlságosan temperamentumos. Vajon Bartók nem volt temperamentumos? Ha csak a fele igaz annak, amit Agatha Fasset leírt róla, akkor is jutott volna a temperamentumából még két másik embernek. Nos, de hogy egyszer vége is legyen: a lényeg szerintem az, hogy az a korszerű előadás, amelyik hűségesen megidézi egyszersmind a múltat is. A Krisztus utolsó részének meggyorsításakor egyébként az a meggondolás is vezetett, hogy kiméljem az énekeseket. Hiszen, ha ilyen hangmagasságokon lelassítunk, az inkább hat erőlködésnek, mint szép éneklésnek. És a befejező egyszólamú Amenre is tartalékolni kellett.

— Végezetül még egy kérdést. Hogyan szerepelt az előadógárda: a kórus, zenekar és a szólisták?

— Ennek végső elemzése nem az én feladatom. Számomra a művek hiteles megszólaltatása egyben teljes subjektív átélésüket is jelenti. Közben nem tudok objektíven mérlegelni és értékelni. Mindenesetre annyit mondhatok, hogy nem éreztem semmi kirívó egyenetlenséget sem a kórus, sem a zenekar, sem a szólisták munkájában. Hogy ez elég-e? Válasz helyett csak annyit mondok, hogy a mi munkánkban soha nincs megállás. Sosem a múlt jelentős, hanem a jövőendő. Végső fokon ez a krisztusi élettörténet végső tanulsága is.

— A mi véleményünk szerint — mert mi mindig a múltból meritünk — a Kapisztrán kórus és zenekar kitűnően szerepelt és fennállása óta egyik legszebb teljesítményét nyújtotta. Külön is kiemelnénk a fúvósok élményszerű játékát és a vonósok telt, puha hangzását, — pedig milyen kevesen voltak! —, valamint hibátlan összjátékukat. A sokszor „ostorozott” tenor szólam ezúttal nagyszerűen szólt. Légies finomsággal énekeltek a gyerekek is. Nem jelentett meglepetést Jámbor László átélt és szép éneke, annál nagyobb örömmel emeljük ki a kórus szólistáinak színvonalas teljesítményét. Végezetül: reméljük, hogy ezentúl nem lesznek az eddigihez hasonló mértékben „hűtlenek” Liszt művéhez és gyakrabban szólaltatják meg. (Rónay László)

MÁRIA-TISZTELET A ZENGŐ VIDÉKÉN. Egy régi Pécsvárad-környéki legenda szerint a Mecsek legmagasabb csúcsa a Zengő: „minden virágvasárnap megnyílik és megmutatja a mélyébe zárt kincseket...” Ezekre a kincsekre — a legenda szerint vagy ezer éve! — egy szegény asszony is kíváncsi volt és az egyik virágvasárnapon kisgyermekével a karján elindult a hegy belsejébe, hogy „szerezzen magának azokból a kincsekből”. Ment, ment, egyre beljebb a hegy káprázatos mélyébe; közben nőttön nőtt a csodálata és a mohósága is. A kis gyermeket letette egy hajlatba, ő maga pedig tovább hatolt a kincsek után, míg egyszerre csak félelmetes zúgás közelített a mélyből és a kapu csukódni kezdett. Erre visszafutott, hogy megkeresse gyermekét, de a homályban nem találta a hajlatot. Futott jobbra, futott balra; kiáltozott sírva és zokogva vad, fájdalmas zengéssel. — ám a kapu kérelhetetlenül bezárult és mozdulatlan kincsei közé magába temette az élőket is. Azóta hallatszik időről-időre a hegy belsejéből a gyermekét kereső anya sírása zúgva és zengve. És azóta nevezik a csúcsot: „Zengő hegynek”.

A valóságban a hegy gyomrában soha nem volt se arany, se ezüst, se gyémánt: csak mész és vas, amelyet a középkorban azok a verítékeshátú „vasbányászok” feszítettek, ástak ki a kemény kő- és földrétegből, akiket az akkoriban alapított vashegyi monostor bencései indítottak a hegy belsejébe.

Napjainkban viszont fúrótorony, kutató aknák segítségével próbálják „elfogni” és felszínre hozni a hematit szórványát, valamint a föld alatt rejtlegesen tovaftató, roppant mélységben rejtőző mecseki szénvagyon legdúsabb telepét. Így a kincskereső asszony zokogása helyett gépek és csákányok csapásaitól zeng az egykori Vashegy oldala; de ez a zengés, ez a zúgás nem félelmetes, hiszen mindenképpen meg hozza a kutatás eredményét: asszonyok, gyermekek, családok boldogulását.

A legendának és a mai bányászati eredményeknek közös a múltja. „István uralkodásának kezdeti éveiben — olvassuk egy mai *Pécsvárad-i Útmutató*ban — az ezeken innen, vagy némileg túl, megalapította a maga korában nagy jelentőségű nagyhirű bencés apátságot, melynek falai hazánk legépebb és legszebb műemlékei közé sorolhatók.” Az apátsághoz bányászokat is rendelt a bölcs király s ezek az ezer évvel ezelőtt élt és kezdetleges eszközökkel dolgozó vasbányászok, szorosan hozzátartoznak a mecseki bányászat őstörténetéhez, és a maguk idejében egy kissé a virágvasárnap útnak induló szegény asszony sóvárgásával áshatták a cukorsüveg karcsúságú, sötétzöld erdővel borított Vas-hegy oldalát.

A gazdag történelmi múltnak ma is élő öröksége a bányászok szorgalma és a Mária-tisztelet a Zengő vidékén és a mai pécsi egyházmegyében. Mindkettő azoknak a bencéseknek munkájára vezethető vissza, akik „István uralkodásának kezdeti éveiben e nagyhirű és a maga korában nagyjelentőségű apátságban éltek, és a Szent Benedektől kapott parancs szerint: „Imádkoztak és dolgoztak...” Ez a kettő a Zengő igazi kincse és a kettő közül az utóbbinak nyomait járjuk ezúttal végig.

Kincskeresésünket az országosan ismert *Mária-Gyűddel* kezdjük, amely az egykori monostortól 40 kilométernyire található.

Egy 1900-ban kiadott füzet közli azt a ferencesek zágrábi Szent László tartományának levéltárában talált hiteles feljegyzést, amely szerint „A Dráva-vidék megtérítése a pécsvárad-i, — akkor vashegyi — bencések érdeme, kik is mártíromságot vállalva, ezer veszély közben telepedtek Siklóra, valamint Gyeüd vezér földjére. Ide, miként minden térítési területre, a Tenkes hegy bájos, védelmet nyújtó hegyoldalába, egy kicsiny fakápolnát emeltek, ahová a Boldogságos Szűz Mária szobrocskáját helyezték, hogy a Mária-tiszteletet a megtért hívekkel megkedveltessék. E kápolnában nem lehetett misézni, de azért a Mária szoborhoz mégis számosan közeledtek a hívek és olyan népszemlévé vált, hogy Géza király kívánságára 1148-ban kőtemplom épült a fakápolna helyére annak emlékére, hogy a király ott találkozott össze VII. Lajos francia királlyal, annak szentföldi, engesztelő zarándok útjában...”

A kőtemplom s az ezüst szobrocska eltűntek, elomlottak az ezer esztendő véres viharai közben, de a Mária-tisztelet e helyben meggyökerezett élete megmaradt s kétszáz évvel ezelőtt az egyházmegye háromnyelvű hívei felépítették a Tenkes hegy oldalán a Maria Consolatrix: a Szomorúak Vigasztalójának, —

„aki gyógyít, segít és vigasztal” — gyönyörű kéttornyú templomát, ahova nemcsak a Zengő aljából, az egyházmegyéből, de az ország legtávolabbi vidékéről érkeznek Mária tisztelői.

Körülbelül a gyüdi szobor elhelyezésének idejében, a monostor közvetlen szomszédságában, a festői környékű *Hosszúhetény* magas legelődombjának suhogó bükkerdejébe, Szent László fájának ágából faragott magányos Mária szobrot állítottak a bencések, melynek elkorhadása után, száz évvel ezelőtt a Mecsekvidék nagytehetségű szobrászművésze, a szászvári Kiss György faragott fehér mészkőből egy gyönyörű Pietát. Ma rácskerítés és az Országos Műemlékek Bizottságának védelme őrzi a szobrot, amelyet kora tavasztól késő őszig felkeresnek a magányos vagy csoportosan érkező zarándokok, messzezsengő hangon köszöntve a „Zengő Csillagát!” ...

A bencés szerzetesek buzgóságának bizonyossága a Zengő Mária szobrának szomszédságában a Mecsek „Hegyhátán” rejtőző *Magyaregregy* nevű kis zarándokhely múltja is. Itt, a Mecsek egyik legvonzóbb kirándulási pontjának, a Máré-vár völgyének aljában az egykori Krajczár-malom helyén is a „pécsváradi bencések emeltek templomot a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére s a templomhoz adományozták a Máré-völgynek ismert erdőterületet”. A vár neve sok vitára adott már alkalmat, mivel a várnak soha nem volt *Maré* nevű tulajdonosa. De ismerve a nép szabad nyelvformálását, könnyen következtethetjük, hogy a név Máriából eredhet. A templomnak csak a kárási plébánia feljegyzéseiben van nyoma, habár Gárdonyi Géza gyönyörű regényében, az Egri csillagokban is erre vonultak a török szultán hatalmas és annyi magyar emléket elporlasztó, felegető csapatai. Az egykori Szűz Mária templomtól két kilométernyi távolságban, a mai falu közepén, Lourdes-al egyidőben vált látogatottá az új mecseki zarándokhely, ahol a vidék dolgozói: parasztok, bányászok, erdészek tisztelegnek a barnaruhas, szerény, régi Mária szobor előtt a hársak közé épült gyönyörű templomban.

A Zengő-vidéki örökség mai tanúja a költői bájú, néprajzi színekben tündöklő, a Vashegytől 20 kilométernyi távolságban fekvő *Mariakéménd* is. A Pécsvárad híres, ősi Aranyréttjén keresztül futó Karasica völgyben, 1750 táján keletkezett ez a zarándokhely. Történetében olvashatjuk, hogy a mostani műemlék templom helyén, a mai gótikus szentély tanúsága szerint is, a „tizenötödik században a pécsváradi bencések az Óvári és Kéméndi birtokos családok adományaival templomot emeltek a Boldogságos Szűz Mária, nevezetesen a környék lakosságának megfelelően, Sarlós-Boldogasszony tiszteletére.” Az új zarándoktemplom építését természetesen már nem a pécsváradi bencések végezték, hiszen működésük a hódoltság kezdetén megszűnt. De a működés hatása megmaradt az itt élő magyarok lelkében és átvették azt az idetelepiült német és horvát hívek is. Így aztán minden nevezetes Mária-ünnepen most is három nyelven dicsérik minden magyarországi hívó mennyei édesanyját, a Nagyboldogasszonyt.

A Mária-tisztelet ezer éves nyomaira bukkanhatunk Mohácson is, amelyet az apátság idejében „Muchach” néven ismertek. Ebben a Váradtól ugyancsak negyven kilométer távolságra fekvő egykori monostori halászfaluban állt a híres Védelmező Boldogasszony szobra. A szobrot Zsigmond korában egy budai hajós hozta Mohácsra; de abban a templomban helyezték el, amelyet szintén a vashegyi bencések építettek, s itt a reformáció időszakáig őrizték. Akkor, a XVI. század közepén egy pajtába telepítették „a művészi értékű szobrot, majd egy mélyen vallásos földművelő házaspár szekérre rakva, az éjszaka sötétjében” a néprajzilag és népliturgiailag nevezetes és erdőkkel védett *Szebénybe* mentette. Szebény nemcsak a pécsváradi, de a bátai bencés birtokhoz is tartozott; ősmagyar népe tőlük kapta forró és szép vallási ragaszkodását és a Mária-tisztelet örökségét. A szép szobrot annyira megszerették a falu hívei, hogy amikor az egyházi hatóság a közeli Geresden működő ferencesek gondjára bízta azt, megfagartatták a mását.

A pécsi egyházmegye legészakibb pontján, a kilencszáz éves jubileumát éppen most ünneplő Szekszárdon is találkozunk örökségünkkel a barokkos bájú kétszázéves Remete-kápolna táján, amelynek kisasszony napi búcsúünnepére minden évben többszáz hívó érkezik. Erről a kápolnáról csak annyit jegyez fel

a história, hogy bővizű pompás kútjához ismeretlen remete telepedett a rég-múlt időkben, aki „imádkozott és dolgozott”.

Miután a kápolna mai szőlősdombját *Bartinának* nevezik a szekszárdiak s a vashegyi bencések között az első században két Bertalant is találunk, akik közül az egyik Lengyelországból érkezett, tehát nevezhették szlávosan, nagy népiesen *Bartinának* is... A remete vashegyi eredete azért is feltehető, mert — Perr Viktor kutatásai szerint — a pécsváradi bencések fontos térítési területe volt a Szekszárdral szomszédos *Grábóc*, melyet abban az időben Garaboncnak neveztek és eredetileg az ősmagyarság kultikus őrhelye lehetett a pogány korban. Innen jöhetett *Bartina* atya az akkori nevén szekszárdi dombok kies vidékére.

*Grábóc*zon, amely az egykori szekszárdi apátság majorja, gazdasága volt, míg a hódoltság alatt a budai pasa birtokába nem került, most keresik annak a Mária templomnak romjait, amelyet szintén a bencések építettek két térítési területük határán. Ezt a templomot a Gyümölcslő Boldogasszonyának ajánlották. Figyelemreméltó jelenség, hogy abban a gyönyörű műemléktemplomban, amelyet dalmát görögkeleti szerzetesek építettek, a budai pasa engedélyével, az elpusztult templom helyén, ma is ott pompázik a Gyümölcslő Boldogasszony, vagy ahogy ők nevezik „Mária Örömhíre”, tavaszi színekben ragyogó ikonja. A falu kétszázéves, kicsiny, de bájos barokk templomában a Nagyboldogasszonyt tisztelik az elpusztult ősmagyarság helyére telepedett németajkú hívek. A pécsváradi bencések munkája nem volt hiábavaló. A Zengő népének buzgósgája éppúgy bizonyítja ezt, mint a szentistváncori bányászok utódainak szorgalma. (*Dénes Gizella*)

AZ EVANGÉLIKUSOK ÉS A GEOCENTRIKUS VILÁGKÉP. Nem egyszer foglalkozott már a *Vigilia* a geocentrikus világkép és az új kopernikuszi szemlélet kapcsán keletkezett kérdésekkel. Legutóbb egy szerkesztői üzenetünk és az *Új Ember* egyik cikke kapcsán levelet kaptunk *Magassy* Sándor evangélikus lelkésztől, aki érdekes és jól dokumentált hozzászólásában protestáns oldalról világít rá erre a sokat vitatott történeti ügyre. Sorait az igazságkeresés szellemében igyekszünk bemutatni, és csupán a rendelkezésünkre álló hely kiszabott volta miatt közöljük rövidítve.

Magassy szerint a két lap Lutherre, illetve Melanchtonra vonatkozó észrevételei némi kiigazításra szorulnak. Az a megállapítás, hogy Melanchton harcolt Kopernikuszek ellen, igazolható. Evangélikus részről *Elert* mutatott rá, hogy Melanchton zsolnármagyarázatai kapcsán támadta Kopernikust, védte az ókori világképet, s benne elsősorban az asztrológiát, amelynek odaadó híve volt. (V. ö. *Elert: Morphologie des Luthertums*, München 1931. I. 366. sk.) *Luthert* azonban — mondja *Magassy* — rendszerint egy asztali megnyilatkozása kapcsán szokták elmarasztalni. S az ő ismeretei szerint ez az egyetlen olyan hely, amelyet „Kopernikusz-ellenes támadásnak” lehet feltüntetni Luther részéről. Már ilyen említésével is találkozott: „Luther Márton élesen fellépett Kopernikusz heliocentrikus elmélete ellen a következőkkel: „Ez a bolond az egész asztrológiát meg akarja változtatni. Ám a Szentírás megmondja, hogy Józsuának napnak parancsolta meg, hogy álljon meg mozgásában és nem a földnek.” (Az idézet nem katolikus szerző tollából származik; egyébként pongyola és hiányos fordítása az amúgy sem hű *Aurifaber*-féle szövegnek. Sajnos, a különböző tudományos és népszerű Luther-gyűjtemények *Tischreden*-köteteibe is *Aurifaber* szövege került az eredeti helyett.)

Ezzel szemben a kritikai szöveg — folytatja *Magassy* — *Lauterbach Tagebuch*-ja (1539) alapján a következőket tartalmazza: „Egy bizonyos új asztrológusról történt nagyrabecsülő említés, aki a földet próbálta megmozdítani, és nem az eget, a napot és holdat; mintha — aki kocsiban, vagy hajóban halad, véli, hogy a föld és a fák mozognak, maga pedig áll. De ez mostanában így megy: aki itt bölcs akar lenni, annak semmit sem szabad úgy hagynia, ahogy mások megfigyelik, neki valami rendkívülit kell tenni; épp így tesz az is, aki az egész asztrológiát (értsd: asztronómiát) meg akarja változtatni. Mivel ez még ráadásul tisztázatlan is, így én mégis csak a Szentírásnak hiszek, mert Józsuának napnak parancsolta meg, hogy álljon meg mozgásában, s nem a földnek.” Kétségtelen tehát, ha mindenáron Luther Kopernikusz-ellenességét akarjuk ki-

olvasni a szövegből, akkor az egyes kifejezések önmagukban véve alátámasztani látszanak feltevéssünket. Ha azonban az összefüggést is figyelembe vesszük, akkor világossá válhat, hogy Luther mondatainak éle általában a mindenáron való újítás és a kellőképpen meg nem alapozott elméletek ellen irányul. Az pedig nem szorul bizonyításra, hogy Kopernikusz heliocentrikus elmélete Luther életében még nem rendelkezett olyan bizonyítékokkal, melyek minden kétséget eloszlathattak volna. A *Vigilia* is elismeri, hogy csak XIV. Benedek pápa (1757-ben, tehát több, mint 200 évvel Luther halála után) vette le az indexről azt a 9 tételt, mellyel kapcsolatban az előzőekben „további komoly és fegyelmezett tisztázást” követelt az index-kongregáció. Hasonló értelemben nyilatkozik a *Kultura Világa* is, amikor ezt írja: „Még a csillagászok is vonakodtak elfogadni Kopernikusz rendszerét.” (*Kultura Világa*, Budapest. 1959. I. 24. lap.) Egerszersmind utal Tycho de Brache-ra, aki kiváló csillagász volt, s aki olyan saját rendszert épített ki, mely a ptolemaiosztól is és a kopernikusztól is eltért. Az ilyen elméletek, úgymond, éppen azért születhettek meg és élhettek egy darabig, mivel Kopernikusz a kétségtelenül helyes felismeréseit nem mindig tudta megfelelően bizonyítani, s nem egy ponton tévedett is.

A fentiek ismeretében kap hangsúlyt Luther nyilatkozatának ez a kitétele: „... mivel ez még ráadásul tisztázatlan is...”, s ez adja meg a kulcsot Szentírás-használatának megértéséhez — írja a továbbiakban Magassy. Luther ui. nem ragaszkodott görcsösen a Szentírás mindenegyes szavához, különösen nem az olyan kérdésekben, melyek bizonyos földrajzi, vagy általában természettudományos közlésekre vonatkoznak. De ha egy bizonyos kérdésben a korabeli természettudomány nem tudott határozott álláspontra jutni, s nézetét kielégítően bizonyítani, ugyanakkor pedig bibliai nyilatkozatot is ismert, akkor a Bibliát részesítette előnyben. Ez történt jelen esetben az akkor még kellőképpen nem bizonyított heliocentrikus elmélet megítélését illetően is. Elért arra is felhívja a figyelmet, hogy a Józsuá-idézetből Luther világszemléletével és bibliaértékelésével kapcsolatban nem szabad messzemenő következtetéseket levonni, mivel Luther más alkalommal kifejezetten elismeri, hogy a Biblia nyelvhasználatára ilyen dolgokban a látszat után igazodik: „A filozófusok manapság azon disputálnak, hogy min alapszik a föld. A Szentírás azt mondja, hogy a vizen alapszik, s ezt a szem látásának megfelelően mondja. Mert úgy tűnik, mintha a föld a vizen lenne, amint a Genesis is mondja: „megjelent a száraz...” mert ezt így látjuk szemünkkel.” Luther egyébként mind az asztrológiáról, mind az asztronómiáról többször is nyilatkozott, s ezek a nyilatkozatok alátámasztják az eddig mondottakat, elsősorban abban a tekintetben, hogy a bizonyítékok döntő helyet foglaltak el Luther tudomány-értékelésében. Néhány példa: „Discserem az asztronómiát és a matematikát, melyek a bizonyítékok területén maradnak; az asztrológiát viszont semmire se tartom.” „Az asztrológia nem tudomány, mivel nincs alapja és nincsenek bizonyítékai; inkább mindent a fejleményekből és a véletlenből határoz meg és azt mondja: Ez egyszer-kétszer megtörtént, tehát mindig így kell történnie.”

Melancthon valóban védte a geocentrikus világképet, nagyrabecsülte az asztrológiát és hitt a horoszkópokban; támatta Kopernikuszt és a heliocentrikus világképet — állapítja meg Magassy. Luther viszont szembenállott Melancthonnal az asztrológia értékelésében. Így — noha Luther nem volt Kopernikusz híve — joggal mondhatjuk, hogy a heliocentrikus elmélettel szemben sem foglalt állást; pontosabban: nem a heliocentrikus elmélet megszületése izgatta, hanem az akkor még elégtelen bizonyítási alapja. Ami megnyilatkozásában „Kopernikusz-ellenes”, az sem több, sem súlyosabb, mint az index-kongregáció döntése. Az pedig, hogy éppen a „lutheri orthodoxia” támatta később oly hevesen az új világképet, nem Lutherra vet árnyékot, hanem követőire, akik nem becsülték meg a reformátor álláspontját. Summázva tehát: igaz, hogy Melancthon és nyomában a „lutheri orthodoxia” Kopernikuszt és követőit — így Keplert is — támatta heliocentrikus elméletük miatt; de téves az, hogy Luther Kopernikuszt, vagy általában a heliocentrikus elméletet kárhoztatta volna, s ennek érdekében még a Bibliát is illetéktelenül használta volna. Mindössze olyan bizonyítékokat sürgetett, melyek meggyőző módon támasztják alá az állítások hitelet, s ezzel a maga helyén azt a hasznos szolgálatot végezte el, melyet az index-kongregáció is célul tűzött maga elé — szintén a maga helyén. (Sz. E.)

HEINRICH VON KLEIST. Csak kevesen hallották hírét, még kevesebben gyászolták meg a költőt, amikor 1811 november 21-én önkézzével vetett véget oly sok csalódással, kudarccal, megvalósulatlan álmokkal teli életének. Ma nem tartozik a népszerű írók közé, de magas művészi színvonalú, meglepően modern alkotásai a világirodalom nagyjai között biztosítottak helyet számára.

Heinrich von Kleist mindössze 34 évet élt, egész életműve belefér egy vas-kosabb kötetbe, de írásai ma is frissek és élvezetesekek. Művei híven tükrözik életének és jellemének ellentmondásait. Egyfelől a szenvedélyes szertelenséget, másfelől a poroszos fegyelmezettséget, szüntelen igazságkeresését, állandó kudarcait, művészi tehetségét s ugyanakkor a szorgalom és kitartás teljes hiányát. Életének tragédiáját ő maga fejezte ki legművészebben *Robert Guiskard* című, soha be nem fejezett drámájában. 24 éves korában, jóformán minden írói előzmény nélkül elhatározta, hogy olyan drámát ír, mellyel egycsapásra felülmúlja az összes híres drámaírókat Szofoklészről Shakespeareig. Robert Guiskardnak, a norman vezérnek tragédiája valóban nagyszerű téma lett volna, de Kleistnek nem volt ereje és kitartása csillogó gyémánttá köszörülni a nyers drágakövet. A dráma nem sikerült úgy, ahogy azt ő elképzelte, az elkeseredett költő elhamvasztotta félig kész művét. Mi csak egy véletlenül ránk maradt torzóból ismerjük. Guiskard tragédiája, aki Bizánc elfoglalásáról álmodik, miközben gennyes kelésektől — a leghitványabb és legundorítóbb betegségtől — gyötörve tehetetlenül fekszik sátrában, mélységesen emberi és különösen Kleistre jellemző szimbólum.

Kleist katonatiszti családban született és ő maga is végig kinlódta a porosz tisztí iskola, utána pedig a hadsereg vasfegyelmét, majd a Rajnai-hadjárat fáradalmait és a vereség szegényét. Nem bírta soká és otthagyta a katonaságot. Szülővárosának, az Odera menti Frankfurturtnak egyetemén matematikát, filozófiát és minden létező tudományt hallgatott, majd ezt is abbahagyta. Elköltötte örökségét, különböző hivatalokkal, lapkiadással és ki tudja még mi mindennel foglalkozott, de mindenütt kudarcot vallott. A kalandvágy Párizsba hajtotta, hogy részt vegyen Napóleon angliai hadjáratában, de megbetegedett és a hadjáratra sem került sor. Később nemzeti felkelést akart szervezni Napóleon ellen, de ez sem sikerült. Barátokra és szerelemre vágyott, de örök magányos maradt, csak „önmaga társaságában lehetett egészen igaz”, soha, senki nem értette meg. Az egyetlen nő, aki végre élete utolsó óráiban legalább meghallgatta, sem tudott társává magasodni s inkább követte őt a halálba; együtt lettek öngyilkosok.

Az író Kleist érdeklődésének középpontjában mindig a különös áll — és nem a csodálatos, mint a romantikusoknál —. Minden drámájában önmagát írja, ezért hősei köznapí értelemben sohasem normális emberek. A Kleist-i hősök túl forrón érző, túl világosan gondolkodó elvont lények, akiket a lélek mélységeiből feltörő ellenállhatatlan szenvedélyek irányítanak, a cselekvésig azonban csak ritkán jutnak el.

Az irodalomtörténet elsősorban mint drámaírórt tartja számon Kleistet, drámái azonban — két vígjátékát kivéve — nem színpadra valók és a ma emberét hidegen hagyják. A költő képzelete túlságosan elrugaszkodik bennük a valóságtól. Kleist mindent belesűrít drámaiba, amit az élet tőle megtagadott, a *Penthesileába* elfojtott, soha ki nem élt érzékiségét, a *Hermannschlachtba* hősi vágyait, a *Homburg hercege*be folytonos lázadásait, szembenállását a világgal; a *Heilzronni Katicában* ő, akit nő soha nem szeretett igaz szerelemmel, szélsőségesen álmódja szavakba a női hűséget és szerelmet. Vígjátékaiban — *Az eltört korsó* és *Amphitruon* — már sokkal kevésbé szakad el a valóságtól. Ezek hősei már közelebb állnak a novellák „földi” hőseihez. Mind a két mű, Kleist legjobb írásai közül való, bár az előbbin kissé érezhető, hogy „cél feladatként” készült egy költői versenyre és ezért néhol kissé erőltetettnek tűnik. Míg *Az eltört korsó* a költő korának vaskos humorú német parasztjait állítja színpadra, a Molière után készült *Amphitruon* hősei Kleist „kifinomult” osztályából kerülnek ki; remekbe sikerült a porosz tábornok Amphitruon, és a magányos, megértést sóvárgó Jupiter alakja. Novellái sem hétköznapi történetek, bár ezekben a mindennapi élet talaján marad. Ezekben Kleist olyan apró hibákat és igazságtalanságokat világít meg, melyek gyakran vezetnek tragédiákra.

Kleistnek szinte minden művében megtaláljuk a „groteskszére” törekvést,

ami később a modern polgári irodalom egyik legérdekesebb sajátossága lett. Ugyanakkor közös, úgy a drámákban, mint a novellákban a szűkszavúság. Kleist nem szeretett beszélni, soha nem fecsegett feleslegesen, azt tartotta, a beszéd egyetlen célja a gondolat közlése. (Különben is szívesebben és könnyebben fejezte ki magát írásban, levelei talán legértékesebb irodalmi alkotásai.) Ha nem volt mondanivalója, inkább hallgatott, de hallgatott akkor is, ha úgy érezte, úgy sem értenék meg (és rendszerint nem is értették meg).

Míg a Kleist-i drámák fehéren izzanak, a novellák jéghidegek. Szemben a drámaíró szenvedélyességével, a novellista nem ég együtt hőseivel, nem harcol, szeret, gyűlöl, szenved velük, szavakban még csak nem is ítélkezik, hanem kívülről ábrázolja, mintegy elmeséli a történetet; közben mindent megértően, de egy kicsit gúnyosan mosolyog. Ezzel a szelíd ironiával azonban — mint később Thomas Mann, aki Kleist olvasásakor minduntalan eszünkbe jut — megdöbbentően realista képet fest korának társadalmáról, az emberekről, a rosszról, az igazságtalanságról.

Novellahősei többnyire egy velük szemben ellenséges világban kénytelenek élni. A *Chilei földrengés*ben például a szörnyű kataklizmából megmenekült, éppen háláadó istentiszteletre összegyűlt tömeg agyonveri a fiatal párt, akik szeretni merészelték egymást. A szerelmes fiatalok elmenekülhettek volna, de azt hitték, hogy a borzalmas természeti katasztrófa után az emberek is megváltoztak, megjavultak, és ezért a hiszékenyséjükért fizetnek halállal. *Kolhaas Mihály* — az azonos című novella hőse — szenvedélyesen keresi az igazságot és igazáért mindenre kész. Igazát senki nem is vonja kétségbe — az ellene igazságtalanságot elkövetőket kivéve —, de segíteni sem hajlandó senki. Végül is a tétlenség, közömbösség, önzés bitóra juttatja a lázadót. Még furcsább az *O... Marquise*. Maga a történet a világirodalom egyik leggroteszkebb storyja. Az ájult márkinőt magáévá teszi a „tökéletes lovag”, akinek sok kitűnő tulajdonsága mellett ez az egyetlen vétké. Szeretné is jóvá tenni bűnét és feleségül venni a hölgyet, aki viszont szereti őt, de a szokások nem engedik ily gyorsan beteljesedni a szerelmet, és mielőtt egymáséi lehetnének, a hölgy rájön, hogy teherben van. Persze, sehogy sem érti a dolgot, hisz az okra nem emlékezhetik. Újságokban, hirdetés útján keresi a gyermek apját, mire jelentkezik a lovag. A márkinőt lesújtja a csalódás, hogy azonban neve legyen gyermekének, mégis férjhez megy a lovaghoz ám csak évek múlva, amikor a férfi ezt kiérdemli, lesz valóban felesége.

Hőseihez hasonlóan Kleist életét is a tétlén csodavárás jellemzi, ezért lett irodalmi munkássága is csak torzó, ezért nem tudta megírni „nagy művét” vagy műveit, mint ahogy Kolhaas Mihály sem mer végig menni a forradalom útján és a *Chilei földrengés* fiatal párja sem vállalja az ismeretlenbe menekülés kockázatát. Művei mégis tele vannak olyan sajátosságokkal, amiket az irodalom csak ötven vagy száz évvel később fedezett fel. Sokan vélik úgy, hogy lélek-elemzéseinek mélységeit utána is sokáig csak Dosztojevszkij érte el. Ironiája, leleplező társadalom-kritikája, nyelvi és stílári modernsége pedig mint novellistát, a vele hangulatban és mondanivalóban annyira rokon Thomas Mann mellé emeli, a német próza mesterei közé. Művei középpontjában mindég a küzdő ember áll. „Utolsó dal” című versében látnoki szavakkal jósolta meg az elkerülhetetlen forradalmakat. Érthető, hogy most, a költő halálának 150-ik évfordulójáról a Béke Világtanács felhívására az egész haladó emberiség megemlékezik.

A magyar olvasóközönségnek 1887-ben *Reviczky Gyula* mutatta be elsőnek Kleistet, lefordítva a *Heilbronni Katicát*. Azóta Kleist műveinek tekintélyes része — *Amphitryon*, *Az eltört korsó*, *Chilei földrengés*, *Kolhaas Mihály*, *O... Marquise* — magyarul is megjelent. *Reviczky Gyula* utalt annak idején a protestáns Kleist „katolikus rokonszenvére”, akinek egyik levelében a következő idézetet találta: „Sehol sem indultam meg, legbensőbb lényemben, csak a katolikus templomban, ahol a legfenségebb zene járult a többi művészetekhez, hogy a szívét teljes erővel megindítsa. A mi Isten tiszteletünk csak a hideg észhez szól, de a katolikus minden érzékhez.” Helytelen lenne azonban ebből messzemenő következtetéseket levonni, mert más leveleiben Kleist — híven ellentmondásos jelleméhez — nem éppen ebben a szellemben nyilatkozott a katolicizmusról. (*Tazner Ernő*)

NAGYON SZEMÉLYES MEGEMLÉKEZÉS HOCK JÁNOSRÓL. Október 10-én volt huszonöt esztendeje, hogy *Hock János* meghalt. A magyar képviselőház egyik legnagyobb szónoka, harcos, radikális gondolkozású ember volt, mint egyházi író, főleg imakönyveiről nevezetes. Az 1918. évi forradalomban ez a kiváló tehetségű katolikus lelkes volt a Nemzeti Tanács elnöke, és a forradalmak bukása után emigrációba vonult. Ebből az időből való az a történet, amit most el akarok mondani.

Az eset 1933 telén kezdődött. Mindketten az ujtátrafüredi Palace-szanatóriumban tartózkodtunk. *Hock János* állandó lakása Bécsben volt és onnan utazott a Tátrába. A szanatórium közönsége hamar megszerette, élvezetes társalgásban részesültünk, amikor a körében ültünk. Sem az emigrációról, sem az akkori hazai állapotokról nem beszélt, nagyon diszkrét, nagyon decens volt minden megszólalása. Emlékszem, sokat mesélt a pápaság történetéről, elámultunk óriási tudásán és nagyszerű memóriáján.

Egy reggel engem keresett és meg is talált a szanatórium szalónjában.

— Magát hajszolom kedves fiam — mondta.

Kezében levelet tartott, azt lobogtatta.

— Nézze csak, milyen különös levelet kaptam. Erdélyből jött, bizonyos *Kalan* nevű községből, ahol én sohasem jártam, nevét sem hallottam. Ismeri ezt a helyet? Hiszen maga odavaló.

— Hírből ismerem csupán. Hunyadmegyei község, vagy jobban mondva hatalmas ipartelep, vashámor. Tudom, hogy a resicai mamutvállalathoz tartozik.

— Igen, igen, éppen erről van szó. Itt a levél, olvassa el...

A levelet német nyelven írták, ha jól emlékszem az írója nevére, *Hilda Kriegernek* hívták. Elbeszéli benne, hogy az ő férje mozdonyvezető a *Titan-Kalan-Nadrag-i vas- és acélműveknél*, amely a resicai vashányához és uradalomhoz tartozik. Szorgalmas, becsületes, józanéletű ember, mindketten katolikusok. A múlt évben azonban valami rágalom, besúgás indult meg a férje ellen, ennek során fegyelmi eljárást akasztottak a nyakába, felfüggesztették az állásából és immár kilenc hónapja nem kap fizetést. Igen nagy nyomorban élnek és ezért folyamodik *Hock János*hoz, nem tudna-e rajtuk segíteni.

— Ez csodálatos valami — fűzte hozzá a levélhez *Hock János*. — Én azt sem tudom, hol van ez a vállalat, ennek a szegény asszonynak a hírért sem hallottam. Fogalmam sincs, honnan ismer ő engem, talán valamelyik imakönyvemet forgatja. Még kevésbé sejttem, honnan tudja az én bécsi címemet. A legérdekesebb ezenfelül még az, hogy bécsi lakásomon meghagytam, pihenni akarok itt a Tátrában, ne zaklassanak, semmiféle levelet ne küldjenek utánam. Nem is kapok egyetlen sort sem, de ezt mégis utánam küldték. Nem a tartalma miatt, mert hiszen a levél felbontatlan. Hát akkor miért? A körülményeknek milyen furcsa összejatszása káprázik itt a szemem előtt!

Elhallgatott, majd kis szünet után paposan folytatta:

— Természetesen én ezen az apró, fájdalmas tragédián segíteni nem tudok, és hogyan is vélhette ez a szerencsétlen teremtés, hogy javít a helyzetén, ha hozzám fordul, aki ebben a percben üldözött, hontalan ember vagyok. Csak-hogy, kedves fiam, azért van isteni gondviselés és annak kiszámíthatatlanok az útjai. Ime: itt van ön, találkoztam önnel, aki Erdélyben lakik és országgyűlési képviselő a román parlamentben. Úgy-e?

— Igen, az vagyok. Nagyvárad és Biharmegye magyarpárti országgyűlési képviselője.

Ezt valahogy mosolyogva mondtam, mert a 73 éves lelkes megrovásszerűen kérdezte:

— Maga mosolyog, látom, az isteni gondviselésen?

— Nem azon mosolygok főtisztelendő úr, hanem azon, hogy én lennék a gondviselés eszköze.

— Nem kell szerénykedni — leckéztetett *Hock János* —, hiszen maga tudja, ha nem is keresztény ember, hogy *Szent Péter* egyszerű halász, *Szent Pál* szegény szőnyegszövő volt. Aztán egy képviselő és főszerkesztő nem holmi kis ember.

Tréfásan feleltem:

— Csak mondja meg bátran főtisztelendő uram: „Mach' dich nicht so klein,

bist du nicht so gross". (Ne mutasd magad olyan kicsinynek, nem vagy annyira nagy.)

— Szóval — vette fel Hock János megint a komoly tónust — én átadom magának ezt a levelet és arra kérem, ha haza utazik, próbáljon ezen a nyomorult családon segíteni. Ha valamit elér, itt a bécsi címem — értesítsen.

Átvettem tőle a levelet. Nem tagadom, engem is csodálkozásba ejtett a véletlen mozzanatok különös találkozása. Magamban azt sem tagadtam, hogy Hock János rendíthetetlen meggyőződése az isteni gondviselésről, no meg, hogy én lennék a kifürkészhetetlen útnak az eszköze, hatással volt reám.

A Resica elnök-vezérigazgatója (a név nem fontos) egyben szenátor is volt. Hazatérve első bukaresti utam alkalmával felkerestem őt a román szenátusban. Bemutakoztam neki és röviden előadtam Hilda Krieger baját. Igen előzékenyen fogadott:

— Gondolhatja képviselő úr, hogy én nem ismerhetem ezt az ügyet. (Ebben igaza volt, hiszen a Resicánál 40 000 munkás dolgozott.) Arra kérem tehát, írja meg ezt nekem levélben és én majd megvizsgálom a dolgot.

Nagyváradról azután csakugyan írtam neki, apróra elbeszéltem a keserves históriát és kértem: legyen igazságos. A szenátor-vezérigazgató nyugtázta a levelemet.

Aztán eltelt hat hét és nem hallottam a dologról semmit. Természetesen furdalt a kíváncsiság, mi történhetett vagy egyáltalában történt-e valami.

Írtam tehát most már Hilda Kriegernek. Elmondtam neki, hogy Hock János megkapta a levelét, azt átadta nekem, én nyomban a vezérigazgatóhoz fordultam és jóindulatú elbánást kértem tőle. Roppant érdekel engem, volt-e az én közbenjárásomnak valami eredménye?

Nyomban megjött a boldog válasz. A szegény asszony előadta levelében, hogy nem tudta, nem bírta elképzelni, honnan szakadt reá az áldás. Mert az történt, hogy rendelkezés érkezett a resicai központból a kalani üzemhez, ebben az igazgatóság megszüntette a fegyelmi eljárást, férjét visszahelyezték a mozdonyra és kilenc hónapra visszamenőleg megkapta az elmaradt fizetését. Bizony már nyakig úsztak az adósságban, és utolsó pillanatban érkezett a segítség. Most azonban a levelemből már tud mindent, hálálkodik, köszöni azt, amit tettem és igéri, hogy örökké fog imádkozni értem.

Persze siettem Hock Jánost értesíteni a szerencsés fordulatról. A megszólításon a névaláíráson kívül egyetlen sorban válaszolt:

„Kedves barátom! Ugye van isteni gondviselés? Hock János.”

Vajon Hilda Krieger csakugyan imádkozott értem? Azóta huszonnyolc év telt el. Sok gyászos esemény zajlott le körülöttem, sok tragédiát láttam, sok bajt átvészeltem és íme még mindig itt vagyok. Lehet, hogy valaki csakugyan imádkozik értem. (Hegedüs Nándor)

FERENCZY KÁROLY ISMERETLEN LEVELE. Művészeti életünk az idén emlékezik meg Ferenczy Károlynak (1862—1917), a nagy festőművésznek. Nagy-bánya vezető egyéniségének születési centenáriumáról. A következőkben közreadjuk Ferenczy két — mindmáig nem publikált — kéziratát, abban a reményben, hogy a bennük foglaltak a mester arcképét — ha csupán egy-két vonással is — teljesebbé teszik.

Az egyik írás 1903 november 7-én kelt rövid igazolás: „Sassy Attila úr Andrássy út 67. szám alatt lévő festőiskolámnak tagja, és mindennap ott dolgozik. Ferenczy Károly, festő”.

A bizonyítványban említett Sassy Attila (szül. 1880-ban) ma is élő festőművész, aki a század elején a képzőművészeti élet ismert egyénisége volt. közeli barátja Gulácsy Lajosnak, Csáth Géza írónak, Kaffka Margitnak, Medgyessy Ferencnek. Pasztell-portréja Kaffkáról az írónó egyik legsikerültebb arcmása, Kaffka egyik verseskötetét is ő illusztrálta. Csáth Géza a *Nyugat*-ban tanulmányt közölt Sassy alkotásairól, és „Opium” című novellája a festőművésznek szóló ajánlással jelent meg.

A másik (s érdekesebb) kézirat egy levél, amelynek címzettje Sassy Árpád. Sassy Attila édesapja. Az atya levelet intézett Ferenczyhez, ebben tájékoztatást kért fia előrehaladása és művészi rátermettsége felől. A szülői érdeklődésre Ferenczy e választ adta:

Nagy-Bánya, május 16., 1904.

Igen tisztelt Sassy Úr!

Igyekszem bizalmának jól megfelelőleg, a dolgot jól megfontolva, válaszolni.

Azt hiszem, hogy Attila fiának van annyi talentuma a festői pályára, a mennyivel bátran neki lehet menni. Nálam komolyan és tisztességesen dolgozott, elég önállósággal (sic!) és határozott eredménnyel.

Bizonyítványjélét sohasem adtam senkinek. Általában pedig, jó véleményem van föléle.

Az előképzettségnek és a művészi tapasztalatoknak azon a fokán, a melyen az Ön fia van, teljes lehetetlenség nagy jövőt jósolni; én, ismétlem, csak annyit mondhatok, hogy azt hiszem, lehet belőle jó festő. Ez sokféle körülménytől — első sorban talentumának fejlődési képességétől, és jellemének, fogékonyságának minőségétől függ, — a festészet terén a talentum nem nyilvánul olyan elementáris módon, mint pl. a zenénél, — kevésbbé ösztönszerűen, — nem lehet itt sokat jósolni. De mindenestre, a látszólag legbiztatóbb dispositiók mellett is kell oda sok idő, és az Ön részéről türelem és bizalom. Nehány év előtt nem számíthat feltűnő eredményre. Remélem (sic!), hogy Ön, tisztelt Uram, beéri ezzel a prognózissal, — én általában nagy igényű vagyok.

Szíveskedjék kérem velem közölni, hogy mi a véleménye az én levelem tartalmáról, s ha még valami felvilágosítást kíván, méltóztassék csak újból hozzám fordulni.

Kiváló tisztelettel

Ferenczy Károly

A betűhíven közölt levél a mester egyéniségére mélyen jellemző. Lelkiismeretesen válaszol a tudakozódó szülőnek; óvakodik a könnyelmű hitegetéstől, s célzó a művészi pálya buktatóira, nehézségeire. Ferenczy jól tudta, hogy a művészi kiválósághoz az eredendő tehetségen és a mesterség szorgalmas elsajátításán túl másra is szükség van: emberségre és erkölcsre, amit ő a „jellem minősége” kifejezéssel jelöl meg. A levél rendkívül udvarias, szolgálataikész hangneme választékos, előkelő szellemet árul el. Úgy véljük, nincsen igaza Angyal Endrének, aki — a pécsi *Jelenkor* című folyóirat ez évi 1. számának 106. oldalán — Ferenczyt „kissé sznob, az »úriember« szerepét élvezettel játszó” festőnek nevezi. Ferenczy művészetének és emberi magatartásának komolysága és nemes igényessége — melyről művei s a kortársak (Réti, Petrovics, stb.) jellemzése is egyértelműen beszélnek — az idézett véleményt nem igazolják.

Nem lesz talán érdektelen, ha néhány szót mondunk a levél címzettjéről, Sassy Árpádról (1844—1915). Életét Miskolc nyugalmasított polgármesterhelyettesként fejezte be, de fiatal korában szenvedélyes forradalmi demokrata volt. Közeli kapcsolatban állott Tánicsicsal, akinek *Arany Trombita* című hetilapjában több cikke jelent meg. 1869-ben, az I. évfolyam 13. számában „Tánicsics Mihály ügye” címmel ismerteti a Tánicsics elleni hajsztát, s élesen megbírálja azt az emberietlen eljárást, hogy az öreg író néhány nappal súlyos szemoperációja után bíróság elé idézték. A cikk e szavakkal fejeződik be: „Nálunk nem a törvény, de a bosszú teremti az ítéleteket.”

1872-ben képviselőjelöltként lépett fel Sassy Árpád. Igen radikális eszméket tartalmazó politikai programja nyomtatásban is megjelent. Szembefordult a kiegyezéssel, főleg az 1867. évi XII., XIV. és XVI. törvénycikkkel. A terjedelmes röpiratból néhány követelést idézünk: „A virilisség, mely kigúnyolása a becsületes szegénységnek, eltöröltessék... Kívánom az általános, egyenes és titkos szavazati jogot. Legyen a népnek joga képviselőjét, ha az programjától eltér, visszahívni. A vesztegetések ellen szigorú törvények hozassanak. A főrendiház, mely rothadtságával megmételjezi alkotmányos légkörünket, akadály a haladásnak, kigúnyolása a népakarat kifejezésének, eltöröltessék...” A képviselőjelölti programnyilatkozat sikraszállt a polgári szabadságjogok, köztük a „bilincsektől ment sajtó” mellett, — a horvátokkal és a nemzetiségekkel legyen „békés, testvéries egyetértés, mindkét fél teljes megnyugvása eszközöltessék”. (Dévényi Iván)

JEGYZETLAPOK. (Az erdő varázsa.) A ház magasan a hegy derekán fekszik, és körös-körül erdő. Húsz lépés, harminc lépés, és befogad a fák néma sűrűje.

Jelzés mentén megyünk; az ösvény enyhén lejt. A lombtól alig-alig látni fejünk fölött eget. Lent, a törzsek közt már szürkés alkonyat; fönt még mintha világosabb volna. És néha mintha a távolban ritkulnának a fák, mintha láthatatlan tó világos párája szállna föl; ott talán vége a sűrűnek, s egyszerre kinyílik a látóhatár. De nem. Csak egy tenyérnyi tisztás, vagy egy völgy; és folytatódik tovább az erdő. Aztán megint valami világosodás: talán ott véget ér, s leláthatni valamilyen síkra. És újra csak nem. És újra folytatódik az erdő. De ott, ott megint kékes derengés, megint a csalogatás. Odáig még el kell menni. Aztán a következőig. És újra a következőig.

A mese jut eszembe. Mentek, mentek, s addig mentek, míg utat nem vesztek; és éjszaka lett, és körös-körül erdő. Talán ez az erdő-varázs csalogatta egyre tovább őket; talán ezt az erdei öslelményt őrzi a mese. Hogy menni kell, menni, menni, mert ott valahol lelátni a síkra, kilátni a vadonból, megnyílik a világ. Később elmés kalandozók magvakat szórtak el az úton, hogy visszatárljanak. De a madarak fölcipegették a magvakat, és ők is ott vesztek az erdőben.

Még később kitalálták a turista-jelzést.

(A víz jelképe.) A költők régóta sejtik, hogy a lírának valami titkos rokonsága van a vízzel. Hogy a ritmusnak is folyama, hullámverése van; hogy a hullámverés dallamot ébreszt... írtak is sokat erről. Nem könnyű róla írni; metaforákkal próbálunk megragadni valami homályos igazságot, lélektanit, mint Bergson, aki folyamhoz hasonlította a lelki élet árját, s valami annál is mélyebbet és homályosabbat, valamit, ami félig még megszületetlen, valamit, ami talán félig biológiai... De ne bonyolítsuk: a metafora sokszor fényes kardként vágja át az efajta csomókat. Goethe írt erről három kis strófát a *West-östlicher Diwan*ban, hazifi pózának átlátszó egyszerűségével, tizenkét sorban nagyjában mindent elmondva, amit a témáról mondani lehet. Íme:

*Alkosson bár testeket
a görög a sárból,
s ittassuljon lelke meg
a keze fától:*

*nekünk nagyobb élvezet
az Eufrát-árban
a folyékony elemet
gyűrogtatni lágyan.*

*Csitul szívem tüze bent,
s dal kel, ének érik.
Tiszta költő-kéz terem:
víz is megkeményszik.*

Ennyi az egész. Kötetnyi kommentárt lehetne írni hozzá. S a kötetnyi kommentár végére megint oda kellene írni ezt a tizenkét sort. Mert többet, teljesebbet erről aligha lehet mondani.

(*Kritikusok figyelmébe.*) Jean Prévost-nak, az írói munka e finom és okos elemzőjének egyik könyvében (La création chez Stendhal) olvasom: „Valójában minden mű terve külön szabályokat kelt az író fejében, olyan belső törvényeket, melyek lényegében csak erre a műre alkalmazhatók.” Az írók természetesen jól ismerik ezt az igazságot, a kritikusok viszont annál kevésbé; vagy ha ismerik is, nem vesznek tudomást róla. Minden műnek megvannak a maga törvényszerűségei, megvan a maga organizmusa. A rózsza is növény, a viola is növény, sőt virág, díszvirág mind a kettő. De más belső törvényei vannak a rózsának is, a violának is, s ezek az egyiket rózsává teszik, a másikat violává. Mit szólnánk hozzá, ha valaki felelősségre vonná a rózsát, amiért nem viola, és viszont? A kritikusok számtalanszor teszik ezt. Ugyanazokat az elvont törvényeket kéri számon a rózsán is, a violán is. Az meg éppen-séggel nem fér a fejükbe sokszor, hogy ugyanaz a kert egyszer rózsát terem, máskor violát.

A kritikusnak alapjában véve hivatásbeli kötelessége volna, hogy mielőtt egyáltalán ítélni kezd, először kitapints a „azokat a belső törvényeket, melyek csak arra a műre alkalmazhatók”, vagyis amelyek szerint a mű készült. ami magának az írónak a szándéka volt. Ellenkező esetben vajon mi menti föl a vaskalaposság vádjá alól?

Aki nem látja fától az erdőt, eltéved. Hasonlóképpen a kritikus, aki a saját ötleteitől nem látja a művet. Aki nem a műért ír, hanem önmagáért. A kritika nem pódium, ahol magunkat mutogatjuk. A művet kell megmutatnunk. Persze, ehhez bizonyos szerénység, alázat kell. A kritikus legszebb erényei. A kritikus nélkülözhetetlen erényei.

Felelős kiadó: Saád Béla

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Kató. — Meddig köteles a gyermek szülőjének engedelmeskedni? Általában addig, amíg el nem éri nagykorúságát. Negyven éves leány és nyolcvanesztendő apja között a kapcsolatokat és a viszonyt nem a parancs és engedelmesség szabályozza, hanem a kölcsönös szeretet. Az apa ebben a korban már nem parancsol a gyermekének, hanem tanácsot ad neki, vagy kér tőle. A gyermek pedig nem engedelmeskedik, hanem megfogadja a tanácsot, teljesíti a kérést. Valamiképpen a mennyei atya és a tökéletességre, „nagykorúságra” jutott lélek viszonya jut eszünkbe, ahol a szeretet kapcsolata diktálja a kívánságot is, a neki való engedelmisséget is. — Sajnos, amit itt elmondtunk, az eszményi állapotot jelenti, mely csak kevesek életében valósul meg. Az öregedő szülők és a felnőtt gyermekek viszonya sok, nagyon sok esetben még csak elfogadhatónak sem mondható, nem pedig eszményinek. Vannak felnőtt gyermekek, akiknek bizony parancsolni kellene a jót, vannak idősök, akik akkor is parancsolni akarnak, amidőn kérni kellene. — Mást nem tudunk tanácsolni: próbálják megtalálni az utat a szeretet felé. Nemcsak a jó pap tanul holtig, hanem a jó gyermek és a jó szülő is.

Fiú. — Arra a kérdésre, hogy az önálló keresettel rendelkező gyermek, ha a szülői háznál lakik, köteles-e az otthoni háztartás költségeihez hozzájárulni, csak azt felelhetjük: ez a hozzájárulás a legszorosabb kötelességei közé tartozik. A közös háztartás adományait minden családtag élvezi, viselnie kell tehát — lehetőségei, ereje, képességei szerint — annak terheit is. A terhek viselésében való részvétel nem kegy, nem ajándék, nem is a szülők iránti szeretet és hála megnyilatkozása, hanem szoros, jogi kötelezettség. Nem lehet függővé tenni hangulatoktól, még attól sem, hogy a szülők és a gyermekek között milyen a viszony, akármilyen viták válasszák is el őket egyébként, a fiúnak kötelessége hozzájárulni a háztartás költségeihez. Még pedig rendszeresen kell megadnia a hozzájárulást, aminthogy rendszeresen kapja a háztartásban a szolgáltatásokat is. Mennyit köteles a fiú a jövedelméből a közös háztartásnak átadni? Pontos összeggel nem szolgálhatunk, mert azt esetenként, az adott körülményeknek és a kapott szolgáltatásoknak megfelelően kell kiszámítani. Ezt a kiszámítást a fiúnak szüleivel egyetértésben kell elvégeznie. Meg kell állapítani, mennyibe kerül havonta a háztartás, mi annak pénzbeli értéke, amit a fiú otthon kap, mennyi a jövedelme. Ezekből kiindulva ki lehet számítani egy minden szempontból megfelelő, méltányos összeget. Minden bizonnyal kisebb lesz ez, mint amit akkor kellene fizetnie, ha idegeneknél lakik és étkezik. A fiú költségvetésében a szülői háztartás számára adott hozzájárulás minden más tételt megelőz. Először meg kell adnia, amibe lakása, ételmezése, gondozása kerül, csak abból gazdálkodhatik szabadon, ami azon felül megmarad, csak a fennmaradó összegből öltözködhetik, szórakozhatik, vásárolhat magának könyvet stb. Őn azt írja, hogy azért kér ez ügyben tőlünk tanácsot, mert az édesapja nem akar pénzt elfogadni öntől, apai büszkeségből újra meg újra kijelenti, nem akar gyermekeire rászorolni. Az apai büszkeségnek ezt a fajtáját nem csak hogy el tudjuk képzelni, de ismerjük is. A lényegen nem változtat: az ön hozzájárulási kötelezettsége fennáll. Viszont azt az ötletet, hogy élére állítja a helyzetet és kijelenti: elköltözik hazulról, ha apja nem fogadja el az ön hozzájárulását, nem helyeseljük. Az önök esetében is áll a régi közmondás igazsága: az alma nem messze esik a fájától, büszke apának büszke a fia is. Többet észszel, mint erővel. Minthogy büszke apák mellett alázatos és józan édesanyák szoktak lenni, mert csak azok bírják ki mellettük, nyilván az ön édesanyja is józanabban nézi a kérdést. Ne vitatkozzék apjával, hanem csendesesen állapodjék meg édesanyjával és adja oda neki, amit a háztartásba adni tud és köteles.

Irén. — „Van egy problémám, talán nem nagy, de nekem sok fejtörést okoz. Valakit meg kellene intenem. Okulva a hasonló esetekben szerzett régebbi tapasztalataimon, félek nekivágni a dolognak. Félek, hogy ellovagolom magam, gorbomba leszek vele. Pedig alapjában véve igen érzékeny, mondhatnám: félénk a természetem. Az a kérdésem, hogyan mondhat meg az ember másoknak kel-

lehetetlen dolgokat érthetően, nyíltan, anélkül, hogy vétene a keresztény szeretet törvénye ellen?" A keresztény szeretet alapvető törvénye, hogy ne bántunk másokat. Ne mondjunk nekik kellemetleneket, hacsak állapotbeli kötelezettségeink, és súlyos, komoly okok nem készítetnek rá. Állapotbeli köteletség áll fenn e vonatkozásban szülő és gyermek, férj és feleség, nevelő és növendéke, előjáró és beosztottja között. Súlyos okról akkor beszélhetünk, ha valakinek hibájából, magatartásából komoly kár, erkölcsi és anyagi károsodás fenyegeti vagy máris érte a közösséget vagy akár más egyének testi-lelki javait. Figyelmeztetheti tehát például a feleség a férjét, ha az hivatali kötelezéseit elmulasztja, a tanár a tanítványát, ha nem végzi el feladatait, a hivatali kolléga kollégáját, ha az pletykálkodásával felborítja a munkahely nyugalalmát, megzavarja a munkatársak közötti jó viszonyt. Egyébként ne avatkozzunk mások dolgába, mert ebből származik a legtöbb pletyka és civakodás. Még saját hozzátartozóinkkal szemben is csak nagyon módjával, nagyon meggondoltan használjuk az intellemt eszközét. Egy-egy család életét pokollá tudja változtatni, ha a családtagok állandóan, minden csekélységért egzeciroztatják egymást. Amennyiben az ímént elmondottak után is úgy érzi, hogy okvetlen kötelessége a számdékában álló korholás és intellemt, természetes, hogy a legelső és legalapvetőbb feladata: betartani a jó modor és az illemt szabályait. Ezek alól semmiféle állapotbeli kötelesség, semmiféle súlyos ok nem ment fel. Levéléből azt látjuk, hogy ön azok közé tartozik, akik számára az intellemt és a figyelmeztetés nem kis probléma. Az érzékeny, féltékt természetű ember rendszerint jobban szenved az intellemt, a figyelmeztetés miatt, mint az, akit meg kell intenie. Ezért van az, hogy vagy meghátrál a feladat elől, akkor se vállalkozik rá, mikor kötelessége volna, vagy pedig — hogy legyőzze belső gátlásait — belelovallja magát a méregbe, túlzásba viszi a lármát, gorombaságot, s minthogy elveszti uralmát idegei felett: igazságtalan lesz. Innen van az, hogy a lármázó emberek szíve rendszerint meleg és érzékeny. Csak a hidegszívűek tudják könnyedén, mosolyogva, halkán és fölényesen forgatni szavaik törét mások szívében. Azért mégis csak minden erőnket meg kell feszítenünk, hogy a végleteket elkerüljük: a lármát, az idegek elvesztését csak úgy, mint a könnyed, külszínre udvarias, de alapjában véve kegyetlen „vesézést”. Nem baj az, ha meglátszik viselkedésünkön, hogy nekünk is fáj, hogy számunkra keserves és kínos kötelesség a másikat figyelmeztetni, inteni. Legkevésbé baj az, hogy a másik fél is meglátja rajtunk belső küzdelmünket, a másik fél, akit meg kell korholnunk. Ha nem egészen cinikus, kiégett lélek, ez csak megrendítheti őt. Csak jobban hozzá segítheti, hogy megértse, felfogja a keresztény intellemt lényegét, három alapvető jegyét, amelynek bennünket kell természetesen legelső sorban áthatnia: hogy mi az ügyet komolyan vesszük, hogy az igazságot keressük, hogy jóindulattal vagyunk iránta is, akit intünk és korholunk. Aki ezeket tudatosítja magában, nem kell különleges megoldásokat keresnie. Ha fellépéséből szeretet sugárzik, ez mindennél fontosabb és mindennél hatásosabb.

„Felleget a város felett”. — A kereszténységhez és az egyházhoz való hűség egyáltalán nem, sőt a papság iránti tisztelet sem követeli, hogy erőltesse a barátkozást egy bizonyos pappal, akinek egyénisége nem rokonszenves az ön számára. akivel kapcsolatban kellemetlen emlékei és élményei vannak ifjúságából. Más kérdés, helyes-e egy sérelmet, amely a tanár részéről gimnazista korunkban ért, felnőt fejjel, érett fővel is magunkban hordani. Nem köteles ön barátkozni volt tanárával, de ne is szaggassa fel az egykor talán kegyetlennek érzett sebet. Csak magunknak ártunk, ha újból és újból kótolgatjuk a keserű emlékek poharát. Segíteni semmin és senkin nem tudunk vele, csak magunkat gyötörjük. Az ilyesmi csak arra jó, hogy az ember bosszúszomját növelje és olyan cselekedetekre ragadja, amelyekből újabb sérelmek, esetleg jóvátehetetlen cselekedetek, vagy megszólások származnak.